

AWI-BRU: ANIMAL WELFARE IN BRUSSELS

FINAAL RAPPORT FASE 1

31 januari 2022

1	CONTEXT VAN HET AWI-BRU PROJECT	14
1.1	Inleiding.....	14
1.2	Doelstellingen en uitgangspunten van het project.....	14
1.2.1	Doelstellingen.....	14
1.2.2	Uitgangspunten.....	14
2	MATERIAAL EN METHODEN.....	16
2.1	Fase 1: Hondenplannen, kattenplannen en duivenplannen in de negentien Brusselse gemeenten (AS IS).....	16
2.1.1	Stuurgroep AWI-BRU.....	16
2.1.2	Werkpakket 1: Inventarisatiefase, informatie- en dataverzameling.....	16
2.1.2.1	Deeltaak 1.1: Gemeenten: schepenen en/of bevoegde ambtena(a)r(en) dierenwelzijn	16
2.1.2.1.1	Interviews uitnodiging en protocol.....	17
2.1.2.1.2	Verwerking interviews.....	17
2.1.2.2	Deeltaak 1.2: Politie en brandweer.....	18
2.1.2.2.1	Interviews uitnodiging en protocol.....	18
2.1.2.2.2	Verwerking interviews.....	19
2.1.2.3	Deeltaak 1.3: Parkwachters, gemeenschapswachten en sociaal werkers.....	19
2.1.2.3.1	Surveys.....	19
2.1.2.4	Deeltaak 1.4: Inwoners	19
2.1.2.5	Deeltaak 1.5: De stad als microkosmos.....	20
2.1.2.6	Deeltaak 1.6: Samenvattend rapport.....	20
2.1.3	Werkpakket 2 SWOT-workshops.....	20
2.1.3.1	Deeltaak 2.1: Beknopte literatuurstudie.....	20
2.1.3.2	Deeltaak 2.2: SWOT-workshops en confrontatiematrix.....	20
2.1.3.3	Deeltaak 2.3: Samenvattend rapport.....	20
2.1.4	Werkpakket 3 Roadmap.....	20
2.1.4.1	Deeltaak 3.1: Ontwikkeling voorstel roadmap.....	21
2.1.4.2	Deeltaak 3.2: Presentatie voorstel roadmap Leefmilieu Brussel.....	21
3	RESULTATEN Fase 1: Hondenplannen, kattenplannen, vossenplannen en duivenplannen in de negentien Brusselse gemeenten.....	22
3.1	Stuurgroep en communicatie.....	22
3.1.1	Drie extra stuurgroep vergaderingen	22
3.1.2	Toevoeging vossen als vierde focusdier.....	22
3.1.3	Ethische commissie aanvraag onderzoek AWI-BRU	22
3.1.4	Project infotekst website Brussel Leefmilieu in acht talen.....	22
3.1.5	Label d'Or uitreiking 30 maart 2021.....	22
3.2	Deeltaken 1.1 en 1.2: Gemeenten: schepenen en/of bevoegde ambtena(a)r(en) dierenwelzijn + Politiezones: politiereferenten dierenwelzijn	22

3.2.1	Schepenen en politiereferenten dierenwelzijn*	22
3.2.2	Het profiel van de negentien gemeenten	24
3.2.2.1	Ligging, oppervlakte, habitat en bevolking van de gemeenten	24
3.2.2.2	Personeel dierenwelzijn	24
3.2.2.2.1	Personeelsinzet voor dierenwelzijn	24
3.2.2.2.2	Bevoegdheden en partijen schepenen dierenwelzijn	25
3.2.2.2.3	Opdrachten gemeentelijke medewerkers betrokken bij dierenwelzijn	25
3.2.2.3	Budget voor dierenwelzijn	26
3.2.3	Het profiel van de zes politiezones	26
3.2.3.1	Personeelsinzet dierenwelzijn van de zes politiezones	26
3.2.3.2	Budget voor dierenwelzijn in de politiezones	27
3.2.4	Dierenwelzijnsinitiatieven in de gemeenten en politiezones*	27
3.2.4.1	Honden(beleids)plan van de gemeenten	27
3.2.4.2	Katten(beleids)plan van de gemeenten	27
3.2.4.3	Duiven(beleids)plan van de gemeenten	28
3.2.4.4	Vossen(beleids)plan van de gemeenten	28
3.2.5	Organisatie van dierenwelzijn in de gemeenten en de politiezones*	28
3.2.6	De gemeenten en het Gewest	33
3.2.6.1	Informatie voor en ondersteuning van de gemeenten	33
3.2.6.2	Relatie met het Gewest en andere gemeenten	34
3.2.7	De politiezones en het Gewest	35
3.2.7.1	Informatie voor en ondersteuning van de politiezones	35
3.2.7.2	Relatie met het Gewest en andere politiezones	36
3.2.8	Punten van zorg voor het Departement Dierenwelzijn van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	36
3.2.9	Het Label « Diervriendelijke gemeente » - enkel bevroegd bij gemeenten	37
3.2.9.1	Verbetermogelijkheden en bedenkingen bij de elf criteria van het Label «Diervriendelijke gemeente»	38
3.2.9.1.1	Criterium 2 - Contactpersoon voor dierenwelzijn binnen de politiezone	38
3.2.9.1.2	Opmerkingen over diersoorten in criteria 3, 4 en 5 - Honden, huiskatten en zwervkatten	38
3.2.9.1.3	Criterium 5 - Toekenning van een premie om huiskatten te steriliseren	38
3.2.9.1.4	Criterium 8 Toegang van huisdieren tot bepaalde plaatsen	38
3.2.9.1.5	Opmerkingen over het geheel van de 11 Criteria	38
3.2.10	Discussie	39
3.2.10.1	De vier uitgangspunten van het AWI-BRU project	39
3.2.10.2	Onderwerpen die besproken werden tijdens de interviews	39
3.2.10.2.1	Personeel en budget	39

3.2.10.2.2	Informatie en ondersteuning.....	39
3.2.10.2.3	Relaties met het gewest en andere gemeenten en politiezones.....	40
3.2.10.2.4	Punten van zorg voor het Departement Dierenwelzijn.....	41
3.2.10.2.5	Het Label «Diervriendelijke gemeente».....	41
3.2.11	Conclusie.....	41
3.3	Deeltaak 1.1 EXTRA: Dierenwelzijn op regionaal niveau*.....	42
3.3.1	Brussels Hoofdstedelijk Gewest: focus op huisdieren.....	42
3.3.2	Wetgeving.....	42
3.3.2.1	Spanning tussen bevoegdheden Leefmilieu en Dierenwelzijn.....	42
3.3.2.2	Open normen en dierenwelzijnswetgeving.....	42
3.3.3	Departement Dierenwelzijn.....	42
3.3.3.1	Uitdaging: Onderbestaffing van het departement dierenwelzijn.....	42
3.3.3.2	Aandachtspunt: Veel geld voor ideeën en onderzoek weinig voor concrete uitvoering.....	42
3.3.3.3	De belangrijke rol van de Raad voor Dierenwelzijn en de twee commissies dierentuinen en dierproeven.....	42
3.3.3.4	Expertise departement Dierenwelzijn: invasieve diersoorten.....	42
3.3.3.5	Expertise departement Dierenwelzijn: Informatie over toegekende omgevingsvergunningen.....	43
3.3.3.6	Vorming over vaardigheden voor omgang met klanten van het departement.....	43
3.3.3.7	Administratieve vereenvoudiging voor het verkrijgen van subsidies van het departement Dierenwelzijn.....	43
3.3.4	Regio en gemeenten: overleg/uitwisselingsplatform/lerend netwerk.....	43
3.3.5	Partners.....	43
3.3.5.1	Vrijwilligers en vzw's op het terrein.....	43
3.3.5.2	Dierenartsen.....	43
3.3.5.3	Personen die dagelijks in contact komen met mensen en dieren.....	43
3.3.6	Vorming van en voor partners.....	44
3.3.7	Inwoners.....	44
3.3.7.1	Uitdaging: het doelpubliek bereiken.....	44
3.3.7.2	Samenwerking tussen burgers voor dierenwelzijn.....	44
3.3.8	Diersoorten.....	44
3.3.8.1	Vossenplan.....	44
3.3.8.2	Hondenplan.....	45
3.3.9	Samenwerking met onderwijs.....	45
3.3.10	Label diervriendelijke gemeente.....	45
3.3.11	Aandachtspunt: semantiek rond ongedierte/pestsoorten.....	45
3.4	Deeltaak 1.3 A: Parkwachters*.....	45
3.4.1	Methodologie.....	45

3.4.2	Respondenten.....	46
3.4.3	Resultaten survey: "Dieren in mijn werk" (26 respondenten).....	47
3.4.3.1	Dieren in het park.....	47
3.4.3.2	Parkbezoekers.....	49
3.4.3.3	Gewonde en dode dieren in het park.....	51
3.4.3.4	Kennis over dieren.....	53
3.4.3.5	Honden in het park.....	54
3.5	Deeltaak 1.3 B: Gemeenschapswachten*.....	54
3.5.1	Methodologie.....	54
3.5.2	Respondenten.....	55
3.5.3	Resultaten survey: "Dieren in mijn werk" (102 respondenten).....	55
3.5.3.1	Dieren in uw werk.....	55
3.5.3.2	Inwoners en dieren in de stad.....	58
3.5.3.3	Gewonde en dode dieren.....	61
3.5.3.4	Kennis over dieren.....	63
3.6	Deeltaak 1.4: Inwoners.....	64
3.6.1	Methodologie.....	64
3.6.2	Respondenten.....	65
3.6.3	Deel 1: "Dieren als burenen" (912 respondenten).....	65
3.6.3.1	De dieren zelf.....	65
3.6.3.2	Mens-Dier relatie.....	65
3.6.3.3	Samenleven met dieren in de stad.....	66
3.6.3.4	Interactie tussen diersoorten.....	68
3.6.4	Deel 2: "Verantwoordelijkheden tegenover en Welzijn van dieren" (748 respondenten).....	69
3.6.4.1	Stadsdieren.....	69
3.6.4.2	Dierenwelzijn en verantwoordelijkheid.....	69
3.6.5	Deel 3A: "Honden in de stad" (623 respondenten).....	70
3.6.6	Deel 3B: "Een hond hebben in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest" (226 respondenten).....	71
3.6.7	Laatste vraag: Open vraag bedenkingen over dieren in de openbare ruimte (453 respondenten)*.....	72
3.7	Deeltaak 1.5: De stad als microkosmos experten*.....	72
3.8	Deeltaak 2.1: Beknopte algemene literatuurstudie*.....	72
3.8.1	WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR OVER DIERENWELZIEN IN DE STAD.....	72
3.8.1.1	Dierenwelzijnslabels: directe politieke participatie van burgers en belanghebbenden.....	73
3.8.1.2	Bereiken van doelgroepen door dierenwelzijnsorganisaties.....	73
3.8.1.3	Gentrificatie en niet-menselijke dieren in de stad.....	73

3.8.14	Gekendheid van katten en hondenaantallen en de spreiding ervan in de stad: een stevige empirische basis voor beleid.....	73
3.8.15	Omheinde losloopzones, nood aan een hybride perspectief	73
3.8.16	Sensibilisering over hondenbeten.....	74
3.8.17	De stadsvos: ongekend en gemediatiseerd, een gevaarlijke cocktail.....	74
3.8.18	Publieke voorkeuren voor wilde diersoorten in stedelijke groengebieden	74
3.8.2	BELEIDSDOCUMENTEN DIERENWELZIJN AMSTERDAM, LONDEN EN PARIJS.....	74
3.9	Deeltaak 2.2: SWOT-workshops en confrontatiematrix.....	74
3.9.1	De kat.....	75
3.9.1.1	Bevindingen	75
3.9.1.2	Confrontatiematrix.....	76
3.9.2	De hond	76
3.9.2.1	Bevindingen.....	76
3.9.2.2	Confrontatiematrix.....	77
3.9.3	De vos	78
3.9.3.1	Bevindingen.....	78
3.9.3.2	Confrontatiematrix.....	78
3.9.4	De duif.....	79
3.9.4.1	Bevindingen.....	79
3.9.4.2	Confrontatiematrix.....	80
3.9.5	Samenwerken rond dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	80
3.9.5.1	Bevindingen.....	80
3.9.5.2	Confrontatiematrix.....	81
3.9.6	Het departement Dierenwelzijn van Brussel Leefmilieu	81
3.9.6.1	Bevindingen.....	81
3.9.6.2	Confrontatiematrix.....	82
3.9.7	Andere vaststellingen door beide focusgroepen.....	83
3.9.7.1	De bevoegdheid dierenwelzijn.....	83
3.9.7.2	Het departement dierenwelzijn.....	83
3.9.7.3	De inwoners en dierenwelzijn.....	83
3.9.7.4	Voederaars en Animal Hoarders.....	83
3.9.7.5	De dierenartsen in het Gewest	83
3.10	Deeltaak 3.1: Ontwikkeling voorstel roadmap*	83
4	Mogelijke elementen voor de roadmap*	84
4.1	Katten in de stad.....	84
4.1.1	Mogelijke acties voor het verbeteren van kattenwelzijn in het gewest.....	85

4.1.1.2	Onderzoeksnoden voor het verbeteren van kattenwelzijn in het gewest	86
4.1.2	Honden in de stad.....	87
4.1.2.1	Mogelijke acties voor het verbeteren van hondenwelzijn in het gewest	88
4.1.2.2	Onderzoeksnoden voor het verbeteren van hondenwelzijn in het gewest	88
4.1.3	Vossen in de stad	90
4.1.3.1	Mogelijke acties voor het verbeteren van vossenwelzijn in het gewest.....	90
4.1.3.2	Onderzoeksnoden voor het verbeteren van vossenwelzijn in het gewest	91
4.1.4	Duiven in de stad.....	92
4.1.4.1	Mogelijke acties voor het verbeteren van duivenwelzijn in het gewest.....	93
4.1.4.2	Onderzoeksnoden voor het verbeteren van duivenwelzijn in het gewest.....	93
4.1.5	Beleid, wetgeving en reglementen: structureren en organiseren	94
4.1.5.1.1	Strategische vraag: Dierenwelzijn voor alle diersoorten in de stad? (macroniveau).....	94
4.1.5.1.2	Label diervriendelijke gemeente (macroniveau)	94
4.1.5.1.3	Dierenwelzijnsplatformen (mesoniveau)	94
4.1.5.1.4	Handhaving (mesoniveau).....	95
4.1.5.1.5	Materiaal voor dierenwelzijnsinitiatieven en acties (mesoniveau).....	95
4.1.5.2	Onderzoeksnoden voor het verbeteren van beleid, wetgeving en regelgeving (macroniveau-	97
4.1.6	Vorming en sensibilisering: Dierenwelzijn op de kaart zetten.....	97
4.1.6.1	Lerend netwerk/expertise-uitwisseling (mesoniveau)	97
4.1.6.1.1	Nieuwe diersoorten (NAC's) en dierenwelzijn (macroniveau).....	97
4.1.6.2	Vorming Dierenwelzijn voor beleidsmakers, uitvoerders en handhavers (mesoniveau).....	97
4.1.6.2.1	Jaarlijks geschenkboek over dierenwelzijnsthematiek (mesoniveau).....	98
4.1.6.3	Onderzoeksnoden voor het sensibiliseren van inwoners (microniveau).....	98
4.1.6.4	Jongeren en scholen (mesoniveau)	98
4.1.6.5	Dierenwelzijn on tour (meso- en microniveau).....	99
4.1.7	Communicatie: Eenheid met ruimte voor eigen accenten	100
4.1.8	Quick win actions	101
4.1.8.1	Infosessie over fase 1 en de roadmap (fase 2) van het AWI-BRU project voor gemeenten en politiezones 101	
4.1.8.2	Opstart overlegforum gemeenten	101
4.1.8.3	Opstart lerend netwerk/expertise-uitwisseling	101

TABELLENLIJST

Tabel 1 Definitie dierenwelzijn ingedeeld in vier verschillende betekenissen. Vraag 2 (26 respondenten).....	23
Tabel 2 Kennis over dierenwelzijn. Vragen 35 en 37 (20 respondenten).....	23
Tabel 3 Gebieden waarop gemeenten zich het meest en minst competent m.b.t. dierenwelzijnsaanpak (n= aantal gemeenten). Vraag 38 (26 respondenten).....	24
Tabel 4 Personeelsinzet voor dierenwelzijn op gemeentelijk niveau (2021). Vraag 5 (19 respondenten).....	24
Tabel 5 Overzicht van bevoegdheden en partijen van de schepenen dierenwelzijn (2021). Vraag 1 (19 respondenten).....	25
Tabel 6 De opdracht van gemeentelijke medewerkers betrokken bij dierenwelzijn (2021). Vraag 3 (19 respondenten).....	25
Tabel 7 Gemeentelijk jaarbudget voorzien voor dierenwelzijn in de 19 gemeenten (2021). Vraag 5 (19 respondenten).....	26
Tabel 8 Personeelsinzet voor dierenwelzijn in de zes politiezones van het gewest (2021). Vraag 3 (7 respondenten).....	26
Tabel 9 Gemeenten communiceren over dierenwelzijnsinitiatieven via. Vraag 7 (19 respondenten).....	29
Tabel 10 Strategische partnerschappen van de gemeenten. Vraag 10 (19 respondenten).....	30
Tabel 11 Gemeente/politiezone score op dierenwelzijn eigen gemeente/politiezone. Vraag 23 (20 respondenten).....	33
Tabel 12 Vraag 8 PS (26 respondenten).....	49
Tabel 13 Vraag 12 PS (23 respondenten).....	50
Tabel 14 Vraag 13 PS (23 respondenten).....	50
Tabel 15 Vraag 15 PS (22 respondenten).....	50
Tabel 16 Vraag 16 PS (22 respondenten).....	50
Tabel 17 Vraag 22 PS (24 respondenten).....	51
Tabel 18 Vraag 25 PS (24 respondenten).....	52
Tabel 19 Vraag 27 PS (24 respondenten).....	54
Tabel 20 Vraag 31 PS (24 respondenten).....	54
Tabel 21 Vraag 8 CGS (102 respondenten).....	59
Tabel 22 Vraag 10 CGS (100 respondenten).....	59
Tabel 23 Vraag 11 CGS (100 respondenten).....	60
Tabel 24 Vraag 12 GCS (100 respondenten).....	60
Tabel 25 Vraag 15 CGS (84 respondenten).....	60
Tabel 26 Vraag 21 CGS (102 respondenten).....	62
Tabel 27 Vraag 24 CGS (100 respondenten).....	63
Tabel 28 Vraag 26 CGS (100 respondenten).....	64
Tabel 29 Vraag 18 CS: "Wie dient volgens jou in jouw gemeente verantwoordelijk te zijn voor de dagelijkse verzorging (voedsel en onderdak) en gezondheid (welzijn en diergeneeskundige behandeling) van deze dieren?" (748 respondenten).....	70
Tabel 30 Thematische analyse open opmerkingen einde vragenlijst (510 respondenten).....	72
Tabel 31 Confrontatiematrix Kat.....	76
Tabel 32 Confrontatiematrix Hond.....	77
Tabel 33 Confrontatiematrix Vos.....	78
Tabel 34 Confrontatiematrix Duif.....	80
Tabel 35 Confrontatiematrix Samenwerken.....	81
Tabel 36 Confrontatiematrix Departement Dierenwelzijn.....	82
Tabel 37 Mogelijke acties voor het verbeteren van kattenwelzijn in het gewest.....	87
Tabel 38 Mogelijke acties voor het verbeteren van hondenwelzijn in het gewest.....	90
Tabel 39 Mogelijke acties voor het verbeteren van vossenwelzijn in het gewest.....	92
Tabel 40 Mogelijke acties voor het verbeteren van duivenwelzijn in het gewest.....	93
Tabel 41 Mogelijke acties voor het verbeteren van beleid, wetgeving en reglementen in het gewest.....	97
Tabel 42 Mogelijke acties voor het verbeteren van vorming en sensibilisering in het gewest.....	100

FIGURENLIJST

Figuur 1 De negentien gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	17
Figuur 2 De zes politiezones van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	18
Figuur 3 Tevredenheid over de informatie over de vier diersoorten. Vraag 13 CS (748 respondenten).....	35
Figuur 4 Bekendheid van het Label « Diervriendelijke gemeente ». Vraag 19 CS (748 respondenten).....	37
Figuur 5 Welke dieren ziet u in parken. Vraag 4 PS (26 respondenten).....	47
Figuur 6 Welke diersoorten zijn het talrijks in uw park(en)? Vraag 5 PS (26 respondenten).....	48
Figuur 7 Vraag 7 PS (26 respondenten).....	49
Figuur 8 Welke gewonde dieren vindt u in uw park(en)? Vraag 21 PS (26 respondenten).....	51
Figuur 9 Vraag 24 PS (26 respondenten).....	52
Figuur 10 Vraag 26 (26 respondenten).....	53
Figuur 11 Vraag 4 CGS (102 respondenten).....	56
Figuur 12 Vraag 5 CGS (102 respondenten).....	57
Figuur 13 Vraag 7 CGS (102 respondenten).....	58
Figuur 14 Vraag 20 CGS (102 respondenten).....	61
Figuur 15 Vraag 23 CGS (100 respondenten).....	62
Figuur 16 Vraag 25 CGS (100 respondenten).....	63
Figuur 17 Vraag 9 CS (912 respondenten).....	67
Figuur 18 Vraag 10 CS (912 respondenten).....	68

SAMENVATTING*¹

Door de zesde staatshervorming werd 'dierenwelzijn' vanaf 1 juli 2014 een gewestelijke bevoegdheid. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft, net zoals vergelijkbare grootstedelijke regio's, een sterke focus op huisdieren. In grootstedelijke vraagstukken rond dierenwelzijn wordt veel aandacht besteed aan de plaats van huisdieren in de stad. In het gewest zijn de bevoegdheden met betrekking tot dieren in de stad verdeeld over twee beleidsdomeinen: 'leefmilieu' en 'dierenwelzijn'. Zo is 'leefmilieu' verantwoordelijk voor wilde dieren in de stad en 'dierenwelzijn' voor gedomesticeerde dieren en in de ruime zin voor alle dieren die onder de directe menselijke verantwoordelijkheid vallen (laboratoria, veehouderij...). Deze opsplitsing, zowel in de politiek als in de administraties (regionaal en gemeentelijk), zorgt voor spanning tussen de bevoegdheden Leefmilieu en Dierenwelzijn op bepaalde domeinen en beperkt momenteel de slagkracht van de bevoegdheid dierenwelzijn. Beide bevoegdheden overlappen en beïnvloeden elkaar.

Op alle niveaus (regionaal, gemeentelijk en politieel) en bij de betrokken partners (vzw's) is er een groot gebrek aan personeel om de opdracht dierenwelzijn goed te kunnen uitvoeren. De oorzaak hiervan wordt gelegd bij het feit dat dierenwelzijn nog een jong beleidsthema is, waardoor het onderwerp nog volop in ontwikkeling is. Vooralsnog dient wel een gevecht geleverd te worden om het thema op de kaart te zetten en ernstig genomen te laten worden. Alle betrokkenen zien wel een trend van groeiende aandacht en interesse, zowel bij burgers als politici.

Ook wat budget betreft blijkt er een groot manco. Zowel de regio, de gemeenten, de politiezones als de vzw's blijken op te weinig middelen te kunnen rekenen om echt aan de slag te gaan. Dit tekort hypothekeert de mogelijkheden om acties op te zetten. Op gemeentelijk niveau wordt gepoogd dit op te vangen door transversaal te werken met andere bevoegdheden, zoals groene ruimten, infrastructuur, milieu, hygiëne, netheid, sport, onderwijs en cultuur. Bij gemeenten bestaat de indruk dat de regio, door het tekort aan personeel en middelen, dierenwelzijnsopdrachten doorschuift naar hun niveau. Ook hier kunnen zij dit niet opvangen. Om werkelijk dierenwelzijn op de kaart te zetten dient erover gewaakt te worden dat de verhoging van de potentiële budgetten in evenwicht is met de personeelscapaciteit, zodat deze elkaar kunnen volgen.

In het AWI-BRU project wordt gewerkt rond dierenwelzijnsinitiatieven in het gewest voor vier diersoorten: twee veelvoorkomende huisdieren (de kat en de hond) en twee veelvoorkomende wilde dieren (de vos en de duif). Op basis van de verzamelde informatie blijkt dat kattenbeleid in elke gemeente geregeld is, dit onder impuls van de subsidies van Leefmilieu Brussel. Het hondenbeleid geeft een gemengd beeld, afhankelijk van het grondgebied, de acties en het aantal bewonersconflicten. Duiven vormen eerder probleem in dichtbevolkte gemeenten. Enkele randgemeenten geven aan geen echte issues te hebben. Gelijklopend voor alle gemeenten zijn wel de moeilijkheden met hardnekkige voederaars die bereid blijven om boetes betalen. Vossen vormen eerder een probleem in de groenere gemeenten van het gewest. De vos blijkt wel op te rukken naar het centrum van het gewest en door de toenemende vragen (en soms klachten) van inwoners bestaat de indruk (hoewel dit momenteel niet echt te objectiveren valt) dat de totale populatie blijft groeien. Het meten van de impact van dierenwelzijnsacties blijkt vooralsnog niet evident. Dit wordt momenteel gedaan aan de hand van opkomstcijfers bij activiteiten, uitgedeelde premies voor huisdieren, feedback van inwoners en klachten. Met betrekking tot het welzijn van wilde dieren in de stad is de spanning tussen de twee beleidsdomeinen Leefmilieu en Dierenwelzijn zeer voelbaar voor alle betrokkenen. Daarnaast stellen zich ook verschillende uitdagingen met betrekking tot de vier diersoorten, zoals de overpopulatie bij zwervkatten en duiven, het samenleven met honden, de toenemende nabijheid van de vos en de opkomst van nieuwe huisdieren. Het gebrek aan kennis over dierenwelzijn, zowel qua wetgeving als qua kennis over dieren en hun gedrag, blijkt op alle niveaus een zorgwekkend punt. Hier dient aan gewerkt te worden.

Wat betreft ontwikkelingsmogelijkheden voor dierenwelzijnsinitiatieven worden mogelijkheden gezien in een regionaal beleid voor de vier diersoorten, transversaal werken, samenwerken met partners en vorming. De rol van

¹ * Het sterretje duidt de nieuwe delen aan in het finale rapport. De stuurgroep ontving tijdens het werkjaar 2021 al twee deelrapporten. Deze werden geïntegreerd in dit finale rapport.

gemeenschapswachten, parkwachters, dierenartsen en brandweer in dierenwelzijnsinitiatieven dient versterkt te worden. Momenteel zijn zij te weinig betrokken. De idee 'samen sterk voor een dierenwelzijnsbeleid' leeft sterk onder alle betrokkenen, hier kan grote vooruitgang bereikt worden. Daarnaast dient werk gemaakt te worden van gecoördineerde handhaving en uitvoering van regels, wetgevingen en administratieve procedures voor het dierenwelzijn. Er dient duidelijkheid te komen over wie wat wanneer doet, want hier stellen zich regelmatig problemen. Evenzeer blijkt bij de handhaving de grootste moeilijkheid de interpretatie van 'open normen' in regelgeving te zijn (zoals gezondheid van een dier, administratieve en gemeentelijke sancties, inbeslagnames, lijden van een dier ...). Een consequente aanpak op regionaal niveau dringt zich op. Ook de organisatie en aanpak van gewonde dieren en kadavers in de openbare ruimten en semi-openbare ruimten (bijv. appartementsgebouwen, ...), zowel overdag als 's nachts en in de weekends, dient uitgeklaard te worden op regionaal niveau via een gemeenschappelijke procedure. Het label «Diervriendelijke gemeente» wordt door alle betrokkenen als een succesvol dierenwelzijnsinitiatief bevonden. Het dierenwelzijnslabel is bij de gemeenten en politiezones goed gekend en wordt gedragen. De bekendheid bij de bevolking is echter laag. Criterium 2 van het dierenwelzijnslabel, een politiereferent dierenwelzijn in de gemeente, heeft een sturende en stimulerende rol gespeeld. Door de opname van het criterium, werden de zes politiezones rechtstreeks bevestigd en betrokken door de gemeenten. Eén politiezone heeft een voortrekkersrol genomen met betrekking tot het ontwikkelen van een gestructureerde samenwerking, waarbij getracht wordt een netwerk van de zes politiezones voor het gewest te ontwikkelen. Dit is een versterkende, duurzame aanpak voor het ondersteunen van dierenwelzijnsacties. Dit kan aangemoedigd en ondersteund worden. De handhaving van dierenwelzijnswetgeving en regels is zowel voor de burger (rechtszekerheid) als de overheid (geloofwaardigheid) belangrijk.

De betrokkenen hebben nood aan een gemeenschappelijk regionaal dierenwelzijnsbeleid waarbij de gemeenten, de politiezones en vzw's hun rol duidelijk omschrijven als "dicht bij de burger staan". Zij vragen van het gewest een sturende rol met betrekking tot beleid, acties en campagnemateriaal. De vraag naar kennismaking en kennisdeling door het opzetten van een gestructureerd lerend netwerk voor schepenen, ambtenaren en politiemedewerkers, een bottom-up beleid (lokale dierenwelzijnsraden en initiatieven) en expertisedeling (wetenschappelijk en praktisch) leeft sterk. Op beleidsvlak en uitvoering kan hier vooruitgang geboekt worden. Vijf diersoorten zouden deel dienen uit te maken van een gemeente-overschrijdende aanpak: duiven, vossen, honden, katten en ratten. Ook parkieten en verschillende invasieve diersoorten worden genoemd. Vorming van betrokkenen en sensibilisering van inwoners vereist evenzeer een gemeente-overschrijdende aanpak. De vraag welke dieren worden geïncludeerd en welke niet in een dierenwelzijnsbeleid leeft sterk. In praktijk worden betrokkenen geconfronteerd met het welzijn van veel verschillende diersoorten. De vraag naar een transversale aanpak van dierenwelzijn, zowel op vlak van diersoorten als op regionale/gemeentelijke organisatie komt duidelijk naar voren. Dierenwelzijn staat niet op zich, zoals sommige andere beleidsthema's. Convergenties en samenwerkingen met andere beleidsdomeinen (zoals groene ruimtes, infrastructuur, wegenwerken...) dringen zich op om impact te hebben op dierenwelzijn in de regio. Biodiversiteit, Milieu en Dierenwelzijn blijken vaak ook silo's waarbij soms tegengestelde belangen kunnen spelen. Dit vergt een politieke en beleidsmatige aanpak op regionaal niveau.

De gemeenten en de politiezones hebben strategische partnerschappen met vzw's voor huisdieren en vzw's voor wilde dieren en natuur. Het partnerschap met de Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels blijkt uitermate belangrijk te zijn voor alle betrokkenen. De samenwerking tussen de verschillende zwerfkatten vzw's actief op het terrein wordt als een grote sterkte ervaren en is uniek. Dit is een voorbeeld van samenwerking om hetzelfde doel te bereiken, ondanks soms verschillende visies op aanpak. Gemeenten en politiezones vinden dat een grote vooruitgang mogelijk is door voldoende en structureel regionaal budget te voorzien voor de Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels, de huisdieren vzw's en de wilde dieren vzw's. De Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels speelt onmiskenbaar een belangrijke rol voor het dierenwelzijn in het gewest die verder versterkt dient te worden. Het voordeel voor de betrokkenen van het werken met de vzw's is dat zij het veld kennen en reeds goed georganiseerd zijn. Betrokkenen halen het ontbreken van voldoende hondenclubs in het gewest als een belangrijk manco aan voor het samenleven met honden in de stad. Het verdwijnen van hondenclubs in het gewest is een structureel probleem en dient bekeken te worden.

Van 24 juni tot 29 oktober 2021 werd een online inwonerssurvey georganiseerd. Ondanks onze inspanningen om de populatie van respondenten evenwichtig te verdelen, waren de meeste respondenten vrouwen, studeerde een grote meerderheid van de respondenten ten minste voltijds tot 20 jaar, had de meerderheid van de respondenten geen moeite om elke maand zijn rekening te betalen en woonde bijna de helft in een huis met tuin. Dit inwonersprofiel stemt niet overeen met de gemiddelde inwoner van het gewest. Op basis van een inwonerssurvey kunnen we volgende bevindingen meegeven. Wanneer inwoners naar "Dieren als burens" wordt gevraagd blijkt, dat ongeveer negen op de tien respondenten vinden dat dieren in de stad natuurlijk zijn en meer dan acht op de tien respondenten houden over het algemeen van honden, katten en vossen. Duiven geven een eerder gemengd beeld: bijna vier op de tien respondenten houdt over het algemeen niet van duiven. Weinig respondenten zijn bang van de dieren. Honden worden door een derde van de respondenten gezien als de diersoort die mensen kan verwonden. Bijna negen op de tien respondenten vinden de aanwezigheid van huisdieren (katten en honden) in hun gemeente goed voor het welzijn van de mens. Ongeveer de helft van de respondenten meent dat de aanwezigheid van duiven in hun gemeente ervoor zorgt dat de openbare ruimte er verwaarloosd uitziet. Volgens de respondenten laten voornamelijk duiven en honden uitwerpselen achter op openbare plaatsen. Ruim een vijfde van de respondenten vindt dat honden te veel lawaai maken. Ruim de helft van de respondenten vindt de aanwezigheid van vossen en honden in parken in de gemeente (indien aanwezig) aantrekkelijk. Ongeveer acht op de tien respondenten zijn bereid de openbare ruimte te delen met honden, katten en vossen. Ongeveer zeven op de tien respondenten zijn bereid om de openbare ruimte te reorganiseren voor honden en vossen. Zeven op de tien respondenten vinden dat er te weinig gebieden zijn waar honden zijn toegestaan in hun gemeente. Bijna vier op de tien respondenten hebben al een conflict gehad met een andere bewoner over een hond in de openbare ruimte in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en bijna drie op de tien geven aan dat een hond henzelf of een familielid ooit heeft gebeten. Acht op de tien hondeneigenaars geven aan dat ze minder dan 1 km moeten wandelen naar het dichtstbijzijnde groengebied/park. Ruim drie op de tien hondeneigenaars geven aan dat ze minder dan 1 km moeten wandelen naar het dichtstbijzijnde losloopgebied voor honden. Ongeveer de helft van de hondeneigenaars heeft met zijn hond(en) socialisatie- of trainingslessen voor puppy's of volwassen honden gevolgd. Wat betreft "Verantwoordelijkheden tegenover en Welzijn van dieren" blijkt dat meer dan acht op de tien respondenten het eens zijn met de stellingen "*Wij hebben de plicht om te zorgen voor het welzijn van dieren in de stad*", "*Wij hebben de plicht om dieren in de stad te beschermen*" en "*Stadsdieren hebben waarde op zich, ongeacht de waarde die wij aan hen toekennen*". Meer dan negen op de tien respondenten zijn het eens met de stelling "*Dierenwelzijn verwijst naar de plicht om alle dieren te respecteren*".

Uit de bevraging van parkwachters en gemeenschapswachten blijkt dat bijna alle respondenten vaststellen dat er conflicten zijn tussen parkbezoekers over dieren in het park (losloopzones, ontmoetingen met dieren, ...) en meer dan zeven op de tien respondenten geven aan dat inwoners en/of parkbezoekers vragen stellen over huisdieren en wilde dieren in hun parken of tijdens hun gemeenschapswachtwerk. Ruim acht op de tien respondenten vinden soms gewonde en dode dieren in hun park(en) of tijdens hun gemeenschapswachtwerk. Uit de volledige resultaten van deze bevraging blijkt dat gemeenschapswachten en parkwachters zeer regelmatig in contact komen met inwoners die vragen hebben over dieren. Parkwachters en gemeenschapswachten stellen dat zij nood hebben aan vorming over het gedrag van dieren en de regelgeving over dieren.

Alle betrokkenen geven aan dat de basis voor dierenwelzijn in de stad begint bij de houding ten aanzien van én kennis over dieren van inwoners. Dit zowel bij inwoners met huisdieren als bij alle inwoners met betrekking tot wilde dieren en huisdieren. Het is cruciaal om in te zetten op de sensibilisering van inwoners over dieren in de stad om dierenwelzijn in de stad te kunnen verwezenlijken. Als de inwoners niet voldoende geïnformeerd zijn over de dieren in de stad (hun leefwijzen, hun noden en de regelgeving rond dieren) kan dierenwelzijn niet worden verbeterd. Het gewest wordt, net als andere grootstedelijke regio's, geconfronteerd met hardnekkige voederaars van wilde dieren (zoals duiven en vossen) en animal hoarders². Hier kan een One welfare-aanpak een oplossing bieden. Op basis van de gesprekken met experts

² "An animal hoarder is defined as someone who has accumulated a large number of animals and who: 1) fails to provide minimal standards of nutrition, sanitation, and veterinary care; 2) fails to act on the deteriorating condition of the animals (including disease,

blijkt dat het samenleven van mens en dier in de stedelijke context een evenwichtsoefening is. In het samenleven met dieren in de stad moeten we bereid zijn om het dierenstandpunt serieus te nemen en accepteren dat er een zekere mate van overlast kan zijn. Op basis van de inwonerssurvey blijken inwoners hiervoor open te staan. Parken worden gezien als openbare ruimten bij uitstek voor het welzijn van dier en mens. Het samengaan van dierenwelzijn en menselijk welzijn komt hier samen. Het ecosystemisch denken trekt het samenleven van dier en mens in de stad radicaal volledig open. Welk standpunt men ook inneemt in de verhouding tot dieren in de stad, om het harmonieus samenleven van mens en dier in de stad te bevorderen, is het nodig om te werken aan de sensibilisering en vorming van inwoners over dieren in de stad.

starvation or death) and the environment (severe overcrowding, extremely unsanitary conditions); and often, 3) is unaware of the negative effects of the collection on their own health and well-being and on that of other family members." Reinisch A. I. (2008). Understanding the human aspects of animal hoarding. *The Canadian veterinary journal = La revue veterinaire canadienne*, 49(12), 1211-1214.

1 CONTEXT VAN HET AWI-BRU PROJECT

1.1 Inleiding

Bij de zesde staatshervorming werd vanaf 1 juli 2014 Dierenwelzijn overgeheveld als bevoegdheid van de federale overheid naar de gewesten. Er werd per gewest een Minister voor Dierenwelzijn ingesteld, geadviseerd door een gewestelijke Raad voor Dierenwelzijn. Deze beweging liet toe op lokaal niveau binnen België te werken en verhoogde ook de aandacht voor dierenwelzijn.

Binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden plannen uitgerold voor honden, katten en duiven. Daarnaast werden regelmatig studiedagen voor verschillende actoren georganiseerd en werd een informatieve website ter beschikking gesteld. Ook op gemeentelijk niveau kreeg dierenwelzijn een plaats, zoals het aanstellen van schepenen van dierenwelzijn en ambtenaren met als opdracht dierenwelzijn. Onder andere hierdoor kregen initiatieven ruimte en werden lokale acties ondernomen. Een eerste evaluatie dringt zich op om zo een onderbouwde doorstart te maken om Dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verder vorm te geven.

1.2 Doelstellingen en uitgangspunten van het project

1.2.1 Doelstellingen

Dit project gaat in eerste instantie uit van de reeds bestaande plannen en acties voor honden, katten, duiven en vossen in de negentien Brusselse gemeenten en heeft vier grote doelstellingen, verspreid over vier jaren. Dit rapport behandelt enkel doelstellingen 1 en 2 van het AWI-BRU project. De doelstellingen 3 en 4 worden in fasen 2 en 3 gerealiseerd.

1. Inventarisatie en evaluatie van bestaande plannen en acties

In fase 1, dat vertrekt van de huidige stand van zaken in de negentien Brusselse gemeenten (AS IS), worden alle actoren betrokken bij dierenwelzijn onmiddellijk geëngageerd in het project, om zo de expertise te activeren en het netwerk in kaart te brengen.

2. Opstellen van een roadmap

Na fase 1, zullen fasen 2 en 3 in een roadmap vormgegeven worden, die de leidraad zal vormen voor de acties.

3. Implementatie en evaluatie van nieuwe acties uit de roadmap

In fase 2 zal, op basis van de roadmap, de samenwerking en communicatie in het Gewest in actieplannen worden vormgegeven en uitgevoerd. Het doel van de opgezette plannen en acties is om deze te continueren na het project, zodat tools operationeel en functioneel zijn.

4. Autonomie en duurzaamheid van dierenwelzijnsplannen en acties

In fase 3 worden de acties geëvalueerd, er zal gekeken worden naar wat werkt en niet werkt, welke acties geïntensifieerd, anders bijgestuurd of eventueel zelfs beëindigd kunnen of dienen te worden.

1.2.2 Uitgangspunten

Vier uitgangspunten werden vooropgesteld ter ondersteuning van het bereiken van de beoogde doelstellingen van het project:

1. Samenwerken

Samenwerken met de verschillende actoren betrokken bij dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk gewest is het uitgangspunt van het AWI-BRU project voor het welslagen van de doelstellingen.

2. Participatie en inclusiviteit

Het bereiken en includeren van de verschillende lagen van de grootstedelijke multiculturele bevolking is noodzakelijk om dierenwelzijn te integreren in de Brussels Hoofdstedelijke context.

3. Dieren in de stad

Dieren in de stad omvatten zowel huisdieren als wilde dieren, beide groepen worden meegenomen in het project.

4. Duurzaam beleid

Een laatste uitgangspunt van het AWI-BRU project is het vormgeven van een dierenwelzijnsbeleid dat duurzaam is en dus in de tijd kan blijven voortbestaan en evolueren.

2 MATERIAAL EN METHODEN

2.1 Fase 1: Hondenplannen, kattenplannen en duivenplannen in de negentien Brusselse gemeenten (AS IS)

2.1.1 Stuurgroep AWI-BRU

Voor fase 1 wordt de oprichting van een stuurgroep voorzien om de voortgang van het project te bespreken. Deze komt samen bij aanvang en bij afsluiting van fase 1 in het werkjaar 2021.

2.1.2 Werkpakket 1: Inventarisatiefase, informatie- en dataverzameling

In een eerste werkpakket worden de vijf doelgroepen bevroegd over de stand van zaken en impact van de honden, katten- en duivenplannen. Er wordt geïnventariseerd welke acties werden ondernomen en op welke informatie gemeenten en politiezones zich daarvoor baseerden, welke andere initiatieven er eventueel genomen werden, welke acties volgens hen succesvol zijn en welke niet, welke de motivaties zijn om iets voor dierenwelzijn te doen en welke de barrières, alsook op welke informatie men zich baseert bij het plannen en uitvoeren van acties. Er wordt bij elke doelgroep tenslotte ook gepolst naar de visie over de toekomst, de rol van en de samenwerking met de andere doelgroepen.

2.1.2.1 Deeltaak 1.1: Gemeenten: schepenen en/of bevoegde ambtena(a)r(en) dierenwelzijn

Voor deeltaak 1.1 worden negentien semigestructureerde interviews met schepenen en/of bevoegde ambtena(a)r(en) dierenwelzijn per gemeente voorzien.

Alle schepenen en/of bevoegde ambtena(a)r(en) dierenwelzijn van de negentien gemeenten worden uitgenodigd om deel te nemen aan een semigestructureerd interview: Anderlecht, Stad Brussel, Elsene, Etterbeek, Evere, Ganshoren, Jette, Koekelberg, Oudergem, Schaarbeek, St-Agatha-Berchem, St-Gillis, St-Jans-Molenbeek, St-Joost-ten-Node, St-Lambrechts-Woluwe, St-Pieters-Woluwe, Ukkel, Vorst en Watermaal-Bosvoorde. In figuur 1 ziet u de ligging van de gemeenten in het Gewest.

Figuur 1 De negentien gemeenten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

2.1.2.1 INTERVIEWS UITNODIGING EN PROTOCOL

Een interviewprotocol werd opgesteld met een inleidende informatietekst met inachtneming van de GDPR-regels³ (zie bijlage 1). Het interviewprotocol bevatte 42 vragen ondergebracht in 3 hoofdstukken: De respondent en dierenwelzijn (introductievragen, vraag 1 tot en met 4), Dierenwelzijn in de gemeente (transitievragen, vraag 5 tot en met 24), Dierenwelzijn in de gemeente en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (hoofdvragen, vraag 25 tot en met 35) en de Slotvragen (vraag 36 tot en met 42).

In de eerste stuurgroep van 13 januari 2021 werd beslist de interviews online door te laten gaan, gezien de maatregelen m.b.t. COVID fysieke interviews onmogelijk maakten.

Alle gemeenten werden per brief en mail aangeschreven op 1 februari 2021, waarin het onderzoek werd toegelicht met de vraag tot deelname.

2.1.2.2 VERWERKING INTERVIEWS

Voor de rapportage van de interviews werden de opnames letterlijk getranscribeerd met gebruik van sonix.ai (Frans) of door de onderzoeker zelf uitgeschreven (Nederlands). Na de transcripties werden de antwoorden vraag per vraag geanalyseerd door middel van thematische analyse (Braun and Clarke, 2012). Het aantal keren dat een thema naar voren kwam werd geteld. Omdat het semigestructureerde interviews betrof, werd informatie relevant voor één vraag soms gegeven tijdens het beantwoorden van een andere vraag. Pas na de analyse van alle vragen van de interviews, zal waar

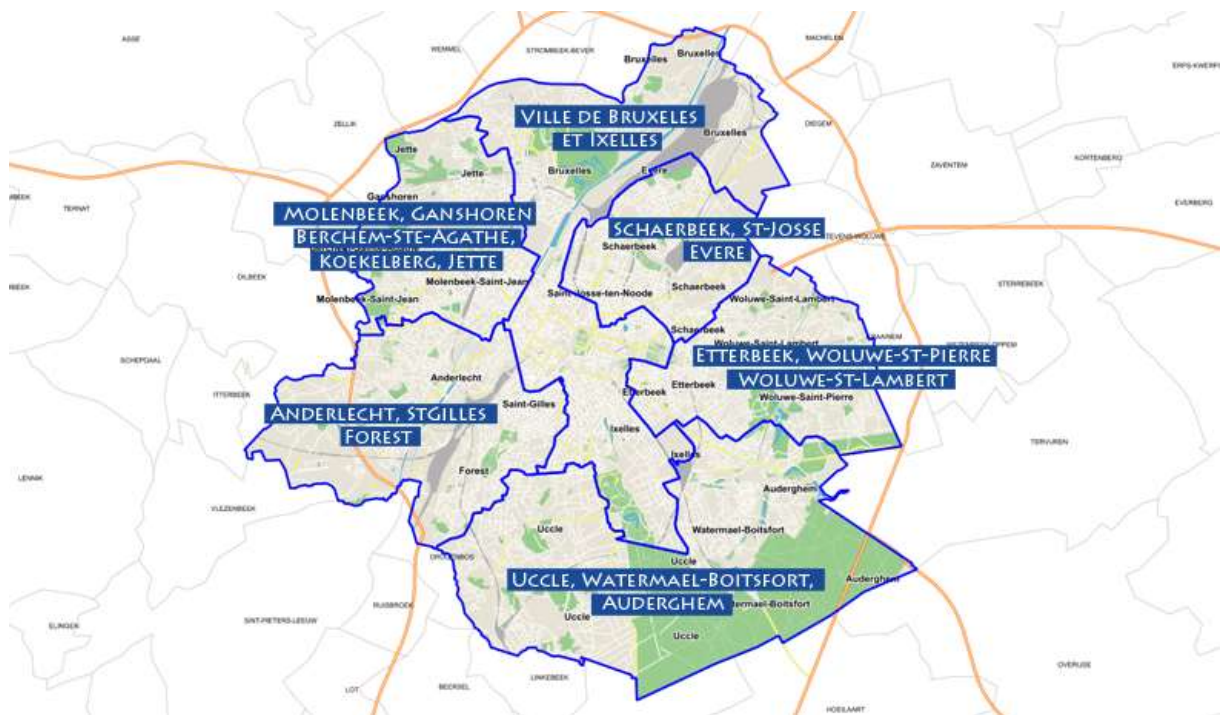
³ De General Data Protection Regulation (GDPR) of de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) betreft de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens zoals bepaald in [de Verordening \(EU\) 2016/679](#).

van toepassing, een deel van een antwoord verplaatst worden naar de relevante vraag bij het uitvoeren van de thematische analyse.

2.1.2.2 Deeltaak 1.2: Politie en brandweer

Voor deeltaak 1.2 worden zes semigestructureerde interviews met een politieambtenaar betrokken bij dierenwelzijn per politiezone voorzien.

Alle betrokken politieambtenaren dierenwelzijn van de zes politiezones worden uitgenodigd om deel te nemen aan een semigestructureerd interview: Politiezone 5339: Brussel-Stad en Elsene; Politiezone Brussel-West 5340: Sint-Jans-Molenbeek, Koekelberg, Jette, Ganshoren en Sint-Agatha-Berchem; Politiezone Zuid 5341: Anderlecht, Sint-Gillis en Vorst; Politiezone 5342: Ukkel, Watermaal-Bosvoorde en Oudergem; Politiezone Montgomery 5343: Etterbeek, Sint-Pieters-Woluwe en Sint-Lambrechts-Woluwe; Politiezone 5344: Schaerbeek, Sint-Joost-ten-Node en Evere. In figuur 2 zit u de samenstelling van de politiezones.

Figuur 2 De zes politiezones van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

2.1.2.2.1 INTERVIEWS UITNODIGING EN PROTOCOL

Een interviewprotocol werd opgesteld met een inleidende informatietekst met inachtneming van de GDPR-regels. Het interviewprotocol bevatte 40 gelijke vragen aan die van de gemeenten (zie bijlage 2). De twee vragen naar het Label « Diervriendelijke gemeente » en de verbondenheid met het Gewest werden niet opgenomen in dit protocol, gezien ze niet toepasselijk waren. Ook deze vragen werden ondergebracht in drie hoofdstukken: De respondent en dierenwelzijn (introductievragen, vraag 1 tot en met 4), Dierenwelzijn in de politiezone (transitievragen, vraag 5 tot en met 24), Dierenwelzijn in de politiezone en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (hoofdvragen, vraag 25 tot en met 33) en de Slotvragen (vraag 34 tot en met 40).

In de eerste stuurgroep van 13 januari 2021 werd beslist de interviews online door te laten gaan, gezien de maatregelen m.b.t. COVID fysieke interviews bijna onmogelijk maakten.

Alle politiezones werden per brief en mail aangeschreven op 1 februari 2021, waarin het onderzoek werd toegelicht met de vraag tot deelname.

2.1.2.2.2 VERWERKING INTERVIEWS

Interviews werden op dezelfde manier als in deeltaak 1.1 verwerkt.

2.1.2.3 Deeltaak 1.3: Parkwachters, gemeenschapswachten en sociaal werkers

Voor deeltaak 1.3 werden oorspronkelijk één online survey en drie focusgroepgesprekken voorzien voor de parkwachters, gemeenschapswachten en sociaal werkers. Parkwachters, gemeenschapswachten, sociaal werkers vzw's, burgerinitiatieven, OCMW's en huisvestingsmaatschappijen worden vervolgens uitgenodigd om deel te nemen aan de focusgroepen.

De vooropgestelde methode en planning van deze deeltaak diende bijgestuurd te worden door de COVID-bepalingen. Er konden geen focusgroepen georganiseerd worden. Daarom werd besloten twee surveys te lanceren. Eén voor de parkwachters en één voor de gemeenschapswachten. Op basis van de interviews met de gemeenten en politiezones blijken beiden een belangrijke rol te spelen als ogen in de straat met betrekking tot dieren in de stad.

2.1.2.3.1 SURVEYS

2.1.2.3.1.1 PARKWACHERS

Een survey "Dieren in mijn werk" werd opgesteld voor de parkwachters van het Gewest met inachtneming van de GDPR-regels (zie bijlage 3). De vragenlijst bestaande uit 31 vragen werd opgedeeld in zes delen: Dieren in het park (3 vragen, 2 minuten), Parkgebruikers (13 vragen, 7 minuten), Gewonde en dode dieren in het park (4 vragen, 2 minuten), Kennis over dieren (2 vragen, 2 minuten), Honden in het park (4 vragen, 3 minuten) en een laatste deel over de parkwachterskenmerken (5 vragen, 2 minuten).

De survey werd opgemaakt in Limesurvey software. Alle technische en organisatorische maatregelen werden genomen om de privacy van de gegevens te waarborgen, overeenkomstig de GDPR en het universiteitsreglement voor gegevensbeheer van UNamur.

2.1.2.3.1.2 GEMEENSCHAPSWACHTEN

Een survey "Dieren in mijn werk" werd opgesteld voor de gemeenschapswachten van het Gewest met in acht name van de GDPR-regels (zie bijlage 4). De vragenlijst bevatte 27 gelijkaardige vragen aan die van de parkwachters, het deel Honden in het park werd niet gebruikt. De vragenlijst bestaande uit 27 vragen werd opgedeeld in vijf delen: Dieren in mijn werk (3 vragen, 2 minuten), Inwoners en dieren in de stad (13 vragen, 7 minuten), Gewonde en dode dieren in het park (4 vragen, 2 minuten), Kennis over dieren (2 vragen, 2 minuten) en een laatste deel over de gemeenschapswachtkenmerken (5 vragen, 2 minuten). De enquête is gericht tot vredeshandhavers of gemeenschapswachten die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werken.

De survey werd opgemaakt in Limesurvey software. Alle technische en organisatorische maatregelen werden genomen om de privacy van de gegevens te waarborgen, overeenkomstig de GDPR en het universiteitsreglement voor gegevensbeheer van UNamur.

2.1.2.4 Deeltaak 1.4: Inwoners

Voor deeltaak 1.4 werden één online en één offline survey voor de inwoners van de negentien gemeenten voorzien. Door de COVID-bepalingen konden geen straatinterviews plaatsvinden.

Een survey "Samenleven met dieren in de stad" werd opgesteld voor de inwoners van het Gewest. De vragenlijst bestaande uit 45 vragen, werd opgedeeld in vier delen: Dieren als burens (7 minuten, 11 vragen), Verantwoordelijkheden tegenover en Welzijn van dieren (5 minuten, 9 vragen) en Honden in de stad (6 minuten, 13 vragen) en een laatste deel

over de bewonerskenmerken invullen (3 minuten, 12 vragen). De enquête is bedoeld voor inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Elk lid van een huishouden kon deze enquête afzonderlijk invullen.

De survey werd opgemaakt in Limesurvey software. Alle technische en organisatorische maatregelen werden genomen om de privacy van de gegevens te waarborgen, overeenkomstig de GDPR en het universiteitsreglement voor gegevensbeheer van Namen.

2.1.2.5 Deeltaak 1.5: De stad als microkosmos

Voor deze deeltaak werden drie semigestructureerde interviews voorzien met drie personen uit belendende beleidsgebieden aan het dierenwelzijnsvraagstuk, zoals stadsecologen, biodiversiteitsexperten, sociologen, en landschapsarchitecten.

Een interviewprotocol werd opgesteld met een inleidende informatietekst met in acht name van de GDPR-regels. Het interviewprotocol bevatte drie brede vragen over hoe de geïnterviewde dieren in de Brusselse Hoofdstedelijk context zag.

2.1.2.6 Deeltaak 1.6: Samenvattend rapport

In dit samenvattend rapport werd de interviewrapportering, de data-analyse van de surveys en verzamelde documenten opgenomen.

2.1.3 Werkpakket 2 SWOT-workshops

2.1.3.1 Deeltaak 2.1: Beknopte literatuurstudie

In een literatuurstudie werd de aanpak van andere regio's en grootsteden (zoals Parijs, Amsterdam, Londen) in wetenschappelijke literatuur bestudeerd, op basis van beschikbare onderzoeksresultaten en beleidsplannen, goede-praktijkengidsen,

2.1.3.2 Deeltaak 2.2: SWOT⁴-workshops en confrontatiematrix

In deeltaak 2 werden de resultaten van de informatiefase gevalideerd en geprioriteerd in twee workshops met telkens negen deelnemers. Er werd gekozen voor een heterogene samenstelling, met vertegenwoordigers van de vijf verschillende doelgroepen. Er werd een SWOT-analyse gemaakt op basis van het materiaal van de interviews, surveys, data en materiaal van de gemeenten samen met de workshop-deelnemer. Op basis van de resultaten van de SWOT-workshops werd confrontatiematrix opgesteld waarbij verschillende combinaties van sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen worden geanalyseerd, om zo zicht te krijgen op de belangrijkste uitdagingen.

2.1.3.3 Deeltaak 2.3: Samenvattend rapport

De resultaten van de twee voorgaande deeltaken werden in een samenvattend rapport SWOT-rapportering met alle bijhorende documentatie gegoten.

2.1.4 Werkpakket 3 Roadmap

In dit rapport worden ook mogelijke elementen voor de roadmap voor de fasen 2 en 3 voorgesteld.

⁴ De term SWOT-analyse staat voor de vier elementen: Strengths, Weaknesses, Opportunities en Threats. De SWOT-analyse is een methode om sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van een project of organisatie te evalueren voor de strategische planning hiervan.

2.1.4.1 Deeltaak 3.1: Ontwikkeling voorstel roadmap

Op basis van de twee voorgaande werkpakketten werd een roadmap ontwikkeld voor Leefmilieu Brussel met voorstellen van plannen van aanpak voor fasen 2 en 3.

2.1.4.2 Deeltaak 3.2: Presentatie voorstel roadmap Leefmilieu Brussel

De roadmap wordt gepresenteerd aan de stuurgroep om een consensus te bereiken over welke plannen en acties in fasen 2 en 3 ingezet zullen worden.

3 RESULTATEN Fase 1: Hondenplannen, kattenplannen, vossenplannen en duivenplannen in de negentien Brusselse gemeenten

3.1 Stuurgroep en communicatie

3.1.1 Drie extra stuurgroep vergaderingen

Op de eerste stuurgroep vergadering werd overeengekomen om drie extra vergaderingen doorheen het werkjaar 2021 te voorzien: op 2 april, 30 juni, 20 september.

3.1.2 Toevoeging vossen als vierde focusdier

Tijdens de stuurgroep van 2 april 2021 werd beslist, op basis van eerste input uit interviews met gemeenten (deeltaak 1.1), om vossen als vierde focusdier op te nemen in het AWI-BRU onderzoek.

3.1.3 Ethische commissie aanvraag onderzoek AWI-BRU

Op 15 maart 2021 gaf de Ethische Commissie van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Gent een positief advies voor de methodologie van het AWI-BRU onderzoek.

3.1.4 Project infotekst website Brussel Leefmilieu in acht talen

Op 29 januari 2021 werd op de website van Leefmilieu Brussel een tekst met de opzet van het eerste werkjaar van het project geplaatst in acht talen: Frans, Nederlands, Engels, Spaans, Arabisch, Pools, Roemeens en Bulgaars.

<https://leefmilieu.brussels/news/awi-bru-animal-welfare-initiatives-brussels>

3.1.5 Label d'Or uitreiking 30 maart 2021

Op 30 maart 2021 werd het project, tijdens de online uitreiking van het Label d'Or, toegelicht aan de deelnemers met behulp van een PowerPointpresentatie door Ciska De Ruyver en prof. Claire Diederich.

3.2 Deeltaken 1.1 en 1.2: Gemeenten: schepenen en/of bevoegde ambtena(a)r(en) dierenwelzijn + Politiezones: politiereferenten dierenwelzijn

In onderstaande tekst wordt het aantal antwoorden per vraag tussen haakjes weergegeven, bijvoorbeeld zeventien gemeenten antwoordden op vraag x (17/19) of vijf politiezones antwoordden op vraag x (5/6). De citaten, die in een aparte bijlage te vinden zijn, illustreren de bevindingen en verdiepen deze.

3.2.1 Schepenen en politiereferenten dierenwelzijn*

Anno 2021 hebben achttien van de negentien gemeenten een schepen voor dierenwelzijn. Bij één gemeente wordt Dierenwelzijn meegenomen onder de bevoegdheid van de schepen van Milieu. Alle gemeenten namen deel aan de interviews. Van 17 februari 2021 tot 19 april 2021 werden 20 interviews afgenomen. Zestien schepenen, drie kabinetsmedewerkers en dertien medewerkers van de gemeentelijke administratie namen deel aan de interviews. Twee interviews vonden plaats in het Nederlands, zeventien in het Frans. De zes politiezones beschikken over zeven politiereferenten voor dierenwelzijn. De politiezone 5342 (Watermaal-Bosvoorde, Oudergem en Ukkel) werd opgesplitst in twee sectoren, doordat het Zoniënwood via een lange weg deze scheiding maakt tussen Oudergem-Watermaal-Bosvoorde en aan de andere kant Ukkel. Hierdoor hebben zij uit praktische overwegingen ook twee politiereferenten dierenwelzijn aangesteld.

Zestien gemeenten hebben sinds 2018 een schepen voor dierenwelzijn, één gemeente sinds 2010, één gemeente sinds 2017 en één gemeente heeft geen schepen, namelijk Sint-Jans-Molenbeek (vraag 1 (19/19)). Van de zestien schepenen die voor de eerste maal **het schepenambt dierenwelzijn** opnemen, was dit bij zes schepenen op eigen voorstel en vraag. Bij

vier politierespondenten is de functie van **politiereferent dierenwelzijn** op eigen voorstel en vraag. Bij twee niet. Twee politiereferenten werken op de politiedienst die zich bezighoudt met 'bijzondere wetten'.

Bij de vraag of de respondenten **(een) huisdier(en) hebben** (vraag 36 (17/19)), zeggen twaalf respondenten van gemeente ja en vijf neen. Bij de politie hebben vier mensen een huisdier één respondent niet (5/7).

Op de vraag **wat dierenwelzijn betekent** volgens de respondenten gaven alle gemeenten en politie antwoord (vraag 2 (19/19)+(7/7)). Afhankelijk van de nadruk in hun omschrijving werden ze onderverdeeld in vier verschillende mogelijke betekenissen, zoals weergegeven in Tabel 1.

Focus in betekenisomschrijving 'dierenwelzijn'	Aantal keren
GEMEENTE	
Handhaving/bescherming (misbruik)	5
Wetenschappelijke definitie benaderend (5-domains)	5
Wetgeving (rechten)	4
Voelende wezens (sentient being)	3
POLITIE	
Handhaving/bescherming (misbruik)	3
Wetgeving (rechten)	3
Voelende wezens (sentient being)	2
Wetenschappelijke definitie benaderend (5-domains)	0

Tabel 1 Definitie dierenwelzijn ingedeeld in vier verschillende betekenissen. Vraag 2 (26 respondenten).

Op de vraag "Hoe groot schat u uw **kennis over dierenwelzijn** in? Op een schaal van 1 tot 10?" (vragen 37 en 35) gaven zes politiezones en veertien gemeenten antwoord (Tabel 2). De andere gemeenten wilden deze zelfevaluatie niet doen.

	Minimum score	Maximum score	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Politiezones	5	7	5,8	0,9
Schepenen	3	8	6,3	1,6
Ambtenaren	3	9	6,1	2

Tabel 2 Kennis over dierenwelzijn. Vragen 35 en 37 (20 respondenten)

Wat betreft de vraag op welke gebieden de geïnterviewden zich het **meest en minst competent** voelen, zien we dat gemeenten met betrekking tot dieren en dierenwelzijn zich het meest competent voelen en het minst met betrekking tot juridische en filosofische elementen van dierenwelzijn. Omgekeerd voelt de politie zich het minst competent met betrekking tot dieren en dierenwelzijn.

Gebieden waarop u zich het meest en het minst competent voelt m.b.t. dierenwelzijn	Meest competent	Minst competent
GEMEENTEN		
Juridisch		
Filosofisch-maatschappelijk		
Dieren	1	4
Dierenwelzijn		3
POLITIE		
Dieren		6
Dierenwelzijn		5

Tabel 3 Gebieden waarop gemeenten zich het meest en minst competent m.b.t. dierenwelzijnsaanpak (n= aantal gemeenten). Vraag 38 (26 respondenten).

3.2.2 Het profiel van de negentien gemeenten

3.2.2.1 Ligging, oppervlakte, habitat en bevolking van de gemeenten

Op basis van de antwoorden op de **vragen naar verbondenheid met en in het gewest** (vraag 26 (19/19)) en het hebben van een al dan niet gelijkaardig profiel met andere gemeenten (vraag 32 (13/19)), kwamen duidelijke verschillen naar voren tussen de gemeenten met betrekking tot dierenwelzijn. Verschillende factoren bepalen het profiel van de gemeenten met betrekking tot dierenwelzijn volgens de bevroegde gemeenten: de oppervlakte van de gemeente (6/19), de hoeveelheid groene ruimten in de gemeente (5/19) en bevolkingsdichtheid (5/19). Drie gemeenten menen dat dit profiel onder andere ook bepaalt over hoeveel middelen en personeel een gemeente beschikt.

Ook de ligging van de gemeente binnen het Gewest lijkt van belang te zijn voor dierenwelzijnsvraagstukken. Ongeveer een vijfde van de gemeenten geeft aan dat een centrale of perifere ligging een groot verschil maakt met betrekking tot dierenwelzijnsproblematieken, twee gemeenten gaven ook aan dat er een verschil is tussen noordelijk of zuidelijk in het Gewest liggen. De verschillen zitten enerzijds in de diersoorten die voorkomen in het centrum of de periferie en het Noorden of het Zuiden, en anderzijds in de bevolkingssamenstelling en dichtheid in het centrum of de periferie en het Noorden of het Zuiden.

Daarnaast menen drie gemeenten dat de **duur dat het schepenambt voor dierenwelzijn (al) bestaat** ook bepalend is voor het profiel van een gemeente m.b.t. dierenwelzijnsaanpak.

3.2.2.2 Personeel dierenwelzijn

3.2.2.2.1 PERSONEELSINZET VOOR DIERENWELZIJN

Tabel 4 geeft een samenvatting van de **personeelsbezetting** weer. Schepenen werken gemiddeld 2,7 dagen per maand aan deze bevoegdheid, administratief medewerkers gemiddeld een halftijdse tewerkstelling. Voor de administratief medewerkers zien we wel een hoge standaarddeviatie van 0,4 FTE. Het aantal betrokken kabinetsmedewerkers van schepenen blijft eerder beperkt met drie.

	Schepenen Dierenwelzijn	Administratief medewerkers Dierenwelzijn	Kabinetsmedewerkers Dierenwelzijn
Aantal personen	18	19	3
Gemiddelde werkbelasting (aantal dagen per maand) ± standaarddeviatie	2,7 ± 1,4	0,5 ± 0,4	0,2 ± 0,2
Hoogste / Laagste werkbelasting (aantal dagen per maand)	5 / 0,5	1,6 / 0	0,4 / 0,1

Tabel 4 Personeelsinzet voor dierenwelzijn op gemeentelijk niveau (2021). Vraag 5 (19 respondenten).

3.2.2.2 BEVOEGDHEDEN EN PARTIJEN SCHEPENEN DIERENWELZIJN

Op basis van tabel 5 zien we dat de bevoegdheden van de schepenen een gemengd beeld geven; van minimaal drie bevoegdheden tot maximaal negen bevoegdheden. Dierenwelzijn wordt als opdracht gecombineerd onder andere achtmaal met (jonge)kinderen/jeugd, vijfmaal met leefmilieu, vijfmaal met openbare netheid en vijfmaal met groene ruimtes. Eén gemeente noemde de bevoegdheid expliciet “Dierenrechten en –welzijn”.

Dierenwelzijn lijkt typisch voor te komen samen met bevoegdheden als leefmilieu, groene ruimtes en openbare netheid. Openbare netheid is een reeds lang bestaande bevoegdheid met betrekking tot dieren binnen gemeentebesturen gezien het controleren van populaties dieren voor overdracht van ziekten. Beheer van groene ruimtes en leefmilieu zijn recentere opdrachten. Dierenwelzijn is het jongste thema en wordt duidelijk gekoppeld aan deze bevoegdheden. De koppeling met de bevoegdheid (jonge)kinderen/jeugd is ook opvallend.

Aantal verschillende bevoegdheden voor een schepenen van dierenwelzijn	Aantal schepenen
3	3
4	5
5	6
7	2
8	2
9	1
Thema's waarvoor een schepenen bevoegd is in combinatie met dierenwelzijn	Aantal schepenen
(Jonge)Kinderen/jeugd	8
Leefmilieu	5
Openbare netheid	5
Groene ruimten	5
Politieke partij waartoe een schepenen behoort	Aantal schepenen
Ecolo	5
Ecolo-Groen	2
PS	4
Défi	3
MR	2
Open VLD	1
CDH	1

Tabel 5 Overzicht van bevoegdheden en partijen van de schepenen dierenwelzijn (2021). Vraag 1 (19 respondenten).

3.2.2.3 OPDRACHTEN GEMEENTELIJKE MEDEWERKERS BETROKKEN BIJ DIERENWELZIJN

Aan de hand van tabel 6 zien we duidelijk dat maar twee gemeentelijke medewerkers dierenwelzijn als een op zich staande opdracht hebben. Zeven gemeentelijke medewerkers **combineren** het met milieu. We zien ook dat tien gemeentelijke medewerkers de opdracht dierenwelzijn combineren met onder andere netheid, sport en/of cultuur.

Type opdracht	Aantal gemeentelijke medewerkers
Dierenwelzijn	2
Dierenwelzijn + Ecologie/biodiversiteitsbevoegdheid	7
Dierenwelzijn + andere bevoegdheid	10

Tabel 6 De opdracht van gemeentelijke medewerkers betrokken bij dierenwelzijn (2021). Vraag 3 (19 respondenten).

3.2.2.3 Budget voor dierenwelzijn

Tabel 7 toont bijna een **dubbele standaarddeviatie van het gemiddelde budget** per gemeente. Deze grote variatie kunnen we verklaren door de grote verschillen in het aantal inwoners. We zien dat de drie grootste gemeenten (inwonersaantal meer dan 115.000) zich qua budget ordegrootte sterk onderscheiden van de zestien 'kleinere' gemeenten (inwonersaantal minder dan 100.000). De drie grootste gemeenten beschikken gemiddeld over 101.000 euro, dit in vergelijking tot de zestien kleinere gemeenten die gemiddeld over 17.000 euro beschikken. Zowel bevolkingsdichtheid als oppervlakte van de gemeenten vertonen nog geen impact op budgetgrootte. Gezien de jonge bevoegdheid van de opdracht Dierenwelzijn kunnen we hier nog geen verdere lijnen maken.

	Gemeenten
Aantal	19
Aantal gemeenten die budget voorzien voor 2021	19
Gemiddeld budget (€) ± standaarddeviatie	29.753 ± 48.535
Hoogste/Laagste budget (€)	218.000/5.000

Tabel 7 Gemeentelijk jaarbudget voorzien voor dierenwelzijn in de 19 gemeenten (2021). Vraag 5 (19 respondenten).

3.2.3 Het profiel van de zes politiezones

3.2.3.1 Personeelsinzet dierenwelzijn van de zes politiezones

Net zoals in de tabel met de opdrachten van schepenen en gemeentelijke ambtenaren (Tabel 5) zien we in Tabel 8 een **hoge standaarddeviatie in het aantal dagen werkbelasting per maand** en wordt duidelijk dat dierenwelzijn steeds gecombineerd wordt met andere opdrachten, onder andere milieu-interventies, wapenwetgeving-interventies en logistieke opdrachten. Dierenwelzijn is in vijf van de zes korpsen geen prioritaire opdracht.

	Politiezones
Aantal	6
Gemiddelde werkbelasting van politiemensen (dagen per maand) ± standaarddeviatie	7 ± 7,4
Hoogste/Laagste werkbelasting (dagen per maand)	20/0,5
Aantal opdrachten politiereferent	> 1

Tabel 8 Personeelsinzet voor dierenwelzijn in de zes politiezones van het gewest (2021). Vraag 3 (7 respondenten).

Op basis van de vraag hoeveel tijd zij in dierenwelzijnsinterventies investeren (vraag 3) blijkt het voor vijf van de zes politiezones moeilijk een schatting te maken hierover. De **organisatie van de personeelsinzet verschilt politiezone per politiezone** en wordt bepaald door de korpschef. Zo zijn er twee politiezones die met veel referenten dierenwelzijnsinterventies proberen uit te voeren en vier zones waarin één of enkele referent(en) zich kunnen proberen specialiseren in dierenwelzijnswetgeving en handhaving. Dit leidt tot een verschillende aanpak, organisatie en inzet voor dierenwelzijn in de korpsen. De opdrachten voor dierenwelzijn omvatten dagelijkse interventies tot langer lopende dossiers van administratieve inbeslagnames waartegen de eigenaar in beroep kan gaan. De dierenwelzijnsinterventies blijken zeer variabel te zijn.

Vier van de zes politiezones kaarten de nog veelal **ongekende en soms complexe procedures voor dierenwelzijnsinterventies** aan. Er is voldoende kennis over de wetgeving en uitvoering en mogelijke gevolgen nodig om te kunnen ingrijpen. Het gevolg is dat politiereferenten soms niet verbaliseren door gebrek aan kennis over dierenwelzijnswetgeving. Volgens veel geïnterviewden verklaart dit ook deels de weinige interventies voor dierenwelzijn.

3.2.3.2 Budget voor dierenwelzijn in de politiezones

Op basis van de vraag naar het budget voor dierenwelzijn (vraag 5) blijken maar twee politiezones over een jaarlijks budget te kunnen beschikken dat besteed kan worden aan dierenwelzijn, respectievelijk 5000 en 2000 euro. Dit budget wordt gebruikt voor dierenartskosten en materiaal. De andere vier **beschikken niet over een budget**. Drie politiezones beschikken wel over materiaal, zoals een vangkooi, een chiplezer, Eén politiezone beschikt ook daar niet over.

3.2.4 Dierenwelzijnsinitiatieven in de gemeenten en politiezones*

Op basis van de vraag om te **beschrijven wat gemeenten allemaal doen rond dierenwelzijn** m.b.t. katten, honden, vossen en duiven (acties, initiatieven, subsidies, sensibilisering van burgers...) (vraag 4 (19/19)) blijkt dat kattenbeleid in elke gemeente geregeld is, dit onder impuls van de subsidies van Leefmilieu Brussel. Het hondenbeleid geeft een gemengd beeld, afhankelijk van het grondgebied, de acties en het aantal bewonersconflicten. Duiven vormen eerder probleem in dichtbevolkte gemeenten. Sommige randgemeenten geven aan geen echte issues te hebben. Gelijklopend zijn wel de moeilijkheden met hardnekkige voederaars die boetes betalen. Vossen vormen eerder een probleem in de groenere gemeenten. De vos blijkt wel op te rukken en de populatie lijkt te blijven groeien volgens de geïnterviewden. Zij stellen dit op basis van het aantal vragen en klachten over vossen en de voorvallen met vossen in de publieke ruimte. De verschillende elementen van de (beleids)plannen van de gemeenten worden hieronder per diersoort weergegeven.

3.2.4.1 Honden(beleids)plan van de gemeenten

- Opleiding voor inwoners (6 gemeenten)
- Hondenplan publiek gemaakt (10 gemeenten)
- Brochure goede praktijken met hond (4 gemeenten)
- Nieuwe losloopzone aan het ontwikkelen (5 gemeenten)
- Losloopzone in ontwikkeling op grondgebied BHG (5 gemeenten)
- Financiële tegemoetkoming aan burgers (6 gemeenten)
 - Premie sterilisatie: 50-100 euro (1 gemeente); 100-150 euro (2 gemeenten)
 - Premie chip: 0-25 euro (1 gemeente); 25-49 euro (2 gemeenten)
 - Premie vaccinatie: 50-100 euro (1 gemeente)
 - Adoptiepremie: 150-200 euro (2 gemeenten)
- Werkgroep voor inwoners met honden (1 gemeente)
- Opstart gele fluo voor zichtbaarheid van hondenwandelaars in het donker (1 gemeente)
- Samenwerking met Veeweyde voor de opvang van gevonden dieren (8 gemeenten, in praktijk allemaal door politiezone)
- Samenwerking met Ligue Royale Belge pour la Protection des Oiseaux (10 gemeenten, in praktijk allemaal door politiezone)

3.2.4.2 Katten(beleids)plan van de gemeenten

- Informatie over zwerfkatten voor inwoners (15 gemeenten)
- Informatie over koloniekatten voor inwoners 7 gemeenten)
- Huiskatten⁵: financiële tegemoetkoming voor inwoners (14 gemeenten)

⁵ **Huiskatten** zijn katten die in een huishouden leven. Zij krijgen water, voedsel, onderdak en indien nodig diergeneeskundige behandeling. Tot de huiskatten worden ook katten gerekend die geadopteerd zijn en die voorheen zwerfkatt of van een ander huishouden geweest zijn. Raskatten die voor de fok worden gehouden, zijn geen huiskatten.

Gemeenschapskatten of koloniekatten leven niet in huishouden, zijn wel gesteriliseerd en worden verzorgd door (gecertificeerde) voeders of verzorgers. Tot deze groep behoren niet de huiskatten die af en toe op de voederplaatsen gaan eten.

- Premie sterilisatie: 25-49 euro (5 gemeenten); 50-100 euro (10 gemeenten); 100-150 euro (2 gemeenten)
- Premie chip: 0-25 euro (3 gemeenten); 25-49 euro (3 gemeenten); 50-100 euro (9 gemeenten)
- Premie vaccinatie: 0-25 euro (1 gemeente); 50-100 euro (1 gemeente)
- Premie andere: 25-49 euro (1 gemeente)
- Adoptiepremie: 150-200 euro (2 gemeenten)
- Samenwerking met Chats Libres (7 gemeenten)
- Samenwerking met Ever'y Cat (4 gemeenten)
- Samenwerking met Chabidou (2 gemeenten)

3.2.4.3 Duiven(beleids)plan van de gemeenten

- Duivenbeleid (14 gemeenten) + waarvan de Netheidsdienst (5 gemeenten) de opdracht overneemt
- Samenwerking met andere gemeentediensten i.k.v. duiven (3 gemeenten)
- Andere dieren betrokken in duivenaanpak (4 gemeenten)
- Sensibilisatie van inwoners (9 gemeenten)
- Aanpak van mensen die hardnekkig blijven voederen (7 gemeenten)
- Verschillende methodes m.b.t. duivenbeheer geprobeerd (7 gemeenten)
- Expliciete vraag naar overheveling van duivenplan naar regionaal beleid (7 gemeenten)

3.2.4.4 Vossen(beleids)plan van de gemeenten

- Problemen met vossen die aanpak vereisen (12 gemeenten)
- Expliciete vraag naar overheveling van vossenplan naar regionaal beleid (5 gemeenten)
- Vossen aanwezig, maar nog geen probleem (2 gemeenten)

3.2.5 Organisatie van dierenwelzijn in de gemeenten en de politiezones*

Op basis van de antwoorden op de vraag naar **hoe en met wie beslissingen worden genomen rond dierenwelzijnsinitiatieven** (vraag 6 (19/19)) rapporteerden de gemeenten dat het College van Burgemeester en schepenen de eindbeslissingen neemt. Een gemeente duidt ook dat college-beslissingen rond dierenwelzijn veelal gedreven worden door kwestie van hygiëne of management, dierenwelzijn wordt niet altijd echt ernstig genomen. Vier gemeenten halen aan dat de timing van de subsidieaanvraag en budgetuitkering niet haalbaar zijn alsook de werkbelasting die dit met zich meebrengt. Er worden voorstellen gedaan ter verbetering van de timing. Vijf gemeenten laten weten dat schepenen dierenwelzijn van andere gemeenten van dezelfde partij een gemakkelijke communicatie hebben en dit voor een zeer rijke uitwisseling rond ideeën en aanpak voor dierenwelzijn leidt.

Bij interventies nemen de **politie mensen meestal zelf beslissingen rond dierenwelzijnsacties** (7/7). Dit zorgt echter voor onzekerheid en moeilijkheden bij interventies. Allereerst is er een gebrek aan kennis van de juridische materie en daarnaast de open-normen beperking (zie open-normen moeilijkheid voor politie). Ook het gebrek aan kennis over wat welzijn voor een dier betekent en hoe het vast te stellen zorgt ervoor dat politiemensen minder beslissingen nemen met betrekking tot dierenwelzijnsinterventies (vraag 6 (7/7)).

De gemeenten **communiceren over dierenwelzijnsinitiatieven** via onderstaande communicatiekanalen, zie tabel (vraag 7 (19/19)). Voor gemeenten blijkt het niet evident om de armere inwoners te bereiken (4/19), één gemeente gebruikt hiervoor de diensten van de Voedselbank en het Rode Kruis met een sociale kruidenierswinkel. Daarnaast blijkt ook dat

Zwerfkatten zijn katten die geen eigenaar hebben, die niet verzorgd worden en niet gesteriliseerd zijn.

niet elke inwoner online communicatie-tools gebruikt (3/9), wat ervoor zorgt dat met deze vorm van communiceren niet iedereen bereikt wordt.

Communicatiemiddel	Aantal keren vernoemd
Facebook gemeente	16
Website gemeente	15
Gemeenteblad	14
Dierenwelzijnsdag	5
Flyers	5
Posters	5
Dierenartsen	5
Brochure	4
Mondeling (telefoon, events)	4
Reclameborden	3
Flyeren in specifieke buurten	3
Winkels	2
Pers	2
Losloopzones	2
Buurt facebookgroepen	2
Eigen conferenties	2
Twitter	1
Loket	1
Gemeentelijk tijdschrift voor jongeren	1

Tabel 9 Gemeenten communiceren over dierenwelzijnsinitiatieven via. Vraag 7 (19 respondenten).

De **politie communiceert** over dierenwelzijn met inwoners via facebook (n=2), via mail (n=2), via haar eigen persdienst (n=1) en via de gemeentekrant (n=1).

Gemeenten laten weten dat **burgers** over het algemeen positief **reageren op dierenwelzijnsinitiatieven**, zolang de dieren geen probleem vormen voor hen (geluidsoverlast, uitwerpselen...) (vraag 8 (19/19)). Dertien gemeenten wijzen op de polarisatie tussen inwoners over dierenwelzijnsinitiatieven. Er zijn namelijk verschillende visies op dieren tussen dierenliefhebbers en degenen die minder op dieren gesteld zijn (emotioneel verschil), verschillende visies rond de status van dieren (dierenmishandeling vs. dieren worden in dienst gesteld van de mens), verschillende visies op dierenwelzijn en de polarisatie tussen hondeneigenaars en niet hondeneigenaars (ruimte voor honden, angst voor honden). Ook kan er spanning ontstaan tussen hondeneigenaren met betrekking tot dierenwelzijnsinitiatieven voor honden, bijvoorbeeld rond gebruik van losloopzones (2/19). Het gebruik van de openbare ruimte voor dierenwelzijnsinitiatieven roept soms tegenovergestelde reacties op bij inwoners (3/9). Daarnaast blijkt ook dat het onthaal van dierenwelzijnsinitiatieven varieert van soort tot soort (2/9), waarbij dierenwelzijnsacties voor huisdieren gemakkelijker positief onthaald worden dan die voor wilde dieren.

Ook de politiemensen merken op dat sommige inwoners hun dierenwelzijnsinitiatieven waarderen en anderen stellen dat dit geen prioriteit is voor de politie (vraag 8 (2/7)).

Gemeenten geven aan dat **dierenwelzijn** gemakkelijk **besproken** wordt **in het gemeentebestuur** (vraag 9 (19/19)), dit door volgens hen twee belangrijke elementen: enerzijds wordt het onderwerp nog niet echt ernstig genomen of vormt het

geen prioriteit op de politieke agenda en anderzijds is er zelden reëel budget aan gekoppeld (6/9). Thema's die voor discussie zorgen zijn vuurwerk, jaarmarkten en een kinderboerderij (5/9). Er blijkt daarnaast nood te zijn aan indicatoren (zoals aantal honden en katten, aantal interventies, klachtenopvolging, ...) om het gemeentebestuur op basis van feiten soms te kunnen meekrijgen (2/19). Het label wordt aangehaald als een nuttige tool hiervoor (1/19).

Politiemensen merken op dat **dierenwelzijn** steeds gemakkelijker **besproken** wordt **in de politiezones** met leidinggevenden (vraag 9 (3/9), dit vooral door het positieve imago dat dierenwelzijn aan de politie verleent en de positieve persaandacht die het oplevert (3/9);

De gemeenten **hebben strategische partnerschappen**, zie tabel (vraag 10 (19/19)). De meeste van de partnerschappen blijken wel nog jong te zijn, behalve de partnerschappen met de Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels, de vzw's voor huisdieren en vzw's voor natuur en wilde dieren. Gemeenten zien niet onmiddellijk netwerken ontstaan.

Partner	Aantal keren vernoemd
Politiezone	9
Vzw's huisdieren (katten, asielen, ...)	9
Leefmilieu Brussel	8
Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels	7
Vzw's natuur en wilde dieren (Natagora, Ornithologie, natuurgebieden, ...)	7
Gemeentelijke adviesraad voor dierenwelzijn	5
Andere gemeentediensten	4
Eigen partij schepen	2
Dierenarts	1

Tabel 10 Strategische partnerschappen van de gemeenten. Vraag 10 (19 respondenten).

De politie heeft voornamelijk een strategisch partnerschap met Leefmilieu Brussel (5/7) en daarnaast met de gemeenten (2/7). De grootste zorg in deze partnerschappen blijkt budget te zijn voor onmiddellijke interventies, bijvoorbeeld dierenartskosten of het opstellen van begrotingen en vrijgeven van budget voor dierenwelzijnsacties (3/7).

Momenteel zien gemeenten geen **bestaande netwerken rond dierenwelzijn**, gemeenten met een plaatselijke adviesraad zien hiervoor wel opportuniteiten in deze raad (vraag 11 (5/19)).

De politie ziet een bestaand netwerk rond dierenwelzijn dat zich steeds verder ontwikkelt via de interne opleiding dierenwelzijn (4/7).

De grootste **uitdaging voor dierenwelzijnsinitiatieven** zien gemeenten (vraag 12 (19/19) in de te beperkte personeelsbezetting (8/17) en het tekort aan budget voor dierenwelzijn (9/17). Daarnaast stellen zich ook verschillende uitdagingen met betrekking tot de vier diersoorten, zoals de overpopulatie van zwerfkatten en duiven, het samenleven met honden, de opkomst van nieuwe huisdieren, en kennis over dieren en hun behoeften (5/9).

De politie ziet als grootste uitdaging het gebrek aan kennis over dierenwelzijn bij het politiepersoneel. Dit zowel qua wetgeving als qua kennis over dieren (4/7).

Op de vraag welke aanpakken voor **dierenwelzijnsinitiatieven efficiënt** zijn en **welke** aanpakken **dienen te veranderen** volgens de gemeenten (vraag 13 (14/19)), blijkt een zeer dubbel beeld op de aanpak van huis- en zwervkatten. Enerzijds vinden sommige gemeenten de huidige aanpak van huis- en zwervkatten goed en anderzijds zijn er gemeenten die dit niet goed vinden en een doorgedreven aanpak voorstaan (10/18). Twee gemeenten vernoemen ook het ongewenste effect van nieuwe wetgeving op de verplichte huiskattensterilisatie, momenteel geeft dit aanleiding tot meer dumpen van kittens. Daarnaast geven gemeenten aan dat de initiatieven rond duiven vanuit de regio dienen aangestuurd te worden (11/18). Drie gemeenten halen het moeilijke evenwicht tussen proactief en repressief werken met betrekking tot het voederen van duiven en de aanpak van hondenpoep op straat. Beide werkwijzen blijken nodig te zijn, maar zijn nog niet goed ontwikkeld. Twee gemeenten wensen ook op de hoogte gesteld te worden bij klachten over dierenmisbruik aan de politie of meldingen hierover via de website van Brussel Leefmilieu en wat hiermee gebeurt.

De politiezones vinden de verdere ontwikkeling van de communicatie en de samenwerking met de verschillende actoren rond dierenwelzijn zeer nuttig en ondersteunend (5/7). Zij wensen dat dit verder uitgebouwd wordt. Zij zien hier een belangrijke rol voor Leefmilieu Brussel om een structureel (half-)jaarlijks overlegforum voor op te starten (2/7). Ook de interne opleiding dierenwelzijn aan de politieschool is een efficiënt initiatief (3/7). De enige bemerking hierbij is dat deze momenteel enkel in het Frans wordt aangeboden.

Gemeenten geven aan dat het **meten van impact of effect van dierenwelzijnsinitiatieven** heel moeilijk is (vraag 14 (13/19)). Zeven gemeenten schatten dit in op basis van uitgekeerde premies (voor katten en vetocheques). Vier gemeenten proberen dit te doen op basis van feedback van burgers (zowel klachten als complimenten) en één gemeente hield al een enquête over haar dierenwelzijnsinitiatieven bij de inwoners.

Ook de politie vindt dit moeilijk (5/7). Zij baseren zich voornamelijk op basis van feedback van burgers (3/7). Daarnaast wordt ook aangehaald dat het niet mogelijk is om in het registratiesysteem van de politie aan te duiden dat de interventie om dieren gaat, laat staan om dierenwelzijn.

Volgens twee gemeenten hebben de **initiatieven** voor losloopzones voor honden hun **gemeente veranderd** (vraag 15 (4/19)). Daarnaast is ook de groeiende aandacht voor dieren onder inwoners belangrijk voor het verder ontwikkelen van dierenwelzijnsinitiatieven volgens drie gemeenten.

De politiemensen zien niet onmiddellijk verandering in hun politiezones maar merken wel dat inwoners sneller mistoestanden melden (2/7). Ze vermoeden dat dit enkel zal groeien in de toekomst.

Als **belangrijkste kans voor dierenwelzijnsinitiatieven** (vraag 16 (6/19)) zien gemeenten de samenwerking met partners (Brussel leefmilieu, politie en vzw's), de uitbreiding van premies voor dierenwelzijn, onderzoek naar dierenwelzijnsinitiatieven en vorming rond dierenwelzijn. Eén gemeente haalt de ontwikkeling van een gemeentelijk handvest voor dierenwelzijn en de ontwikkeling van een adviesraad voor dierenaangelegenheden binnen de gemeente aan.

Als belangrijkste kans voor dierenwelzijnsinitiatieven (vraag (3/19)) zien politiezones de structurele samenwerking met partners (Leefmilieu Brussel, politie en vzw's).

Op de vraag **wat voor successen gemeenten al behaalden op vlak van dierenwelzijn** konden weinig deelnemers antwoorden (vraag 17 (3/9)). Twee respondenten haalden de subsidies aan als een succes. Ook de politiemensen konden niet antwoorden op deze vraag (1/7). Een deelnemer gaf het slagen van interventies als een succes aan.

Wat betreft **ontwikkelingsmogelijkheden voor dierenwelzijnsinitiatieven** (vraag 18 (8/19)) zien gemeenten mogelijkheden in transversaal werken (6/19), regionaal beleid (4/19), samenwerken met partners (3/19), ontwikkeling van duurzame dierenwelzijns- en actieplannen met bijhorende begroting (2/9) en burgerinitiatieven (2/19).

De politiemensen (3/7) zien mogelijkheden in het consolideren van samenwerkingen en vorming rond dierenwelzijn.

Op de vraag of **bepaalde regels of wetgevingen of administratieve procedures zouden kunnen gemaakt of aangepast worden m.b.t. dierenwelzijn** (vraag 19 (18/19)) gaven respondenten aan dat er nog veel kon gebeuren. Eerst en vooral dient er duidelijkheid te komen over **wie wat wanneer doet**, want hier stellen zich zeer regelmatig problemen (13/19). Daarnaast blijkt de grootste moeilijkheid de interpretatie van **'open normen'** in regelgeving (zoals gezondheid van een dier, administratieve en gemeentelijke sancties, inbeslagnames, lijden van een dier ...) (12/19). Een consequente aanpak op regionaal niveau dringt zich op volgens de respondenten.

Ook de organisatie en aanpak van **gewonde dieren en kadavers in de openbare ruimten en semi-openbare ruimten** (bijv. appartementsgebouwen, sociale woningen...) zowel overdag als 's nachts en in de weekends dient uitgeklaard te worden op regionaal niveau via een gemeenschappelijk procedure (7/19). De aanpak van **gevaarlijke honden** verdient de nodige aandacht met de ontwikkeling van een regionale procedure (6/19). Ook de **nieuwe algemene politieverordening** verdient de nodige aandacht met betrekking tot toepassing en actuele afstemming (6/19), gezien zij een belangrijke basis vormt voor de handhaving binnen de gemeenten. Het structureel invoeren van voederkaarten en het ontwikkelen van gemeentelijke handvesten voor dierenwelzijn wordt als een opportuniteit gezien (2/19).

De politiemensen stellen ook de **open normen** als de grootste valkuil voor het effectief handhaven van de wet- en regelgeving (inbeslagnames, gevaarlijke honden, verhandelen van dieren op markten, ...) (4/7). Werken met de positieflijst blijkt geen gemakkelijke opdracht voor de politie. Daarnaast blijkt dat bij verschillende overheidsopdrachten geen rekening wordt gehouden met wat dierenwelzijn juist omvat, wat de handhaving belemmert. Ook de gemeenschapswachten kunnen een rol opnemen volgens politiemensen omdat zij dicht bij de burger en wijk staan.

Op de vraag aan **gemeenten** of respondenten of anderen **vorming nodig hebben rond dierenwelzijn** (19/19) kwam heel duidelijk naar voren dat dit een belangrijk aandachtspunt is voor dierenwelzijn in het Gewest. Doordat het een jong beleidsthema is, voelen schepenen en ambtenaren zich niet altijd beslagen om aan de slag te gaan (7/19). Verschillende onderwerpen worden naar voren gebracht: wetgeving (13/19), algemene onderwerpen (Hoe is het om een dier in de stad te hebben? Wat zijn de belangrijke zaken die je dient te weten over dierenwelzijn? Filosofische vragen zoals wat de plaats van het dier in de samenleving (gemeente)? Mens-dierverhoudingen en nieuwe huisdieren (5/19). Vier gemeenten geven ook aan dat zij het nodig vinden dat hondeneigenaars een opleiding krijgen wanneer zij een hond in de stad houden (4/19). Daarnaast zouden zij graag de gemeenschapswachten ook vorming willen kunnen laten volgen rond "Inwoners en dieren in de openbare ruimte" (4/19).

De **opleidingen georganiseerd door Brussel Leefmilieu** worden zeer gewaardeerd (14/19), ze worden kwalitatief en nuttig bevonden. Bemerkingen erover omvatte het tekort aan opleidingen (weinig en niet structureel) en de te korte duur van opleidingen (opleidingen mogen langer duren en meer omvatten) (5/19). Dit vormt voor de schepenen en ambtenaren het enige opleidingskanaal (12/19). Vijf respondenten nemen soms deel aan toevallig gevonden (online-)opleidingen rond dierenwelzijn (in de stad) of diersoorten (aangeboden door universiteiten/hogescholen/vormingscentra, andere regio's en vzw's)

De politiemensen zijn zeer tevreden over de interne politieopleiding Dierenwelzijn, deze dient als basis voor politiewerk rond dierenwelzijn. De **politie** wenst verdere **vorming** rond de diersoorten hun gezondheid, hun gedrag en hun welzijn te krijgen (5/7), zij voelen zich te weinig beslagen om dieren te kunnen interpreteren als ze in situaties terecht komen. De hulp van dierenartsen hiervoor wordt ingeroepen wanneer mogelijk (4/7). Politiemensen geven ook aan dat voortdurende vorming rond wetgeving en procedures nodig is, gezien het een recente specifieke wetgeving is die nog steeds evolueert qua handhavingsmogelijkheden (3/7).

Geen enkele gemeente doet beroep op externe **subsidiering**, deze blijkt niet mogelijk. De enige subsidiemogelijkheid is momenteel die van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (vraag 21 (3/19)). Wel wordt aan lokale handelaars, organisaties en personen gevraagd om bij te dragen aan gemeentelijke acties rond dierenwelzijn, al dan niet in natura (zoals voedsel, presentaties, vrijwilligers, vzw's, ...). De politie heeft enkel interne mogelijkheden voor budget. Gemeenten en politiezones geven aan over te weinig **budget** en personeel te beschikken om werkelijk dierenwelzijn op de kaart te zetten (16/19). Het ontbreekt hen aan middelen. Wel wordt gewaarschuwd om te waken dat de verhoging van de potentiële budgetten in evenwicht is met de personeelscapaciteit van de gemeenten en politiezones, zodat deze elkaar kunnen volgen.

Gemeenten kunnen verder geholpen worden in de **aanpak van dierenwelzijnsinitiatieven** (vraag 22 (8/19) door **informatie** te voorzien vanuit Leefmilieu Brussel. Zo kunnen gemeenten hun **communicatie** over dierenwelzijn met burgers en partners stroomlijnen en delen. Het **bereiken van de inwoners** is een grote bezorgdheid van de gemeenten (6/19). Inwoners dienen de regels rond en noden van dieren te kennen om goed te kunnen samenleven. Met betrekking tot de **asielen** zouden de gemeenten ook graag meer informatie krijgen (werking, contracten, bepalingen, afspraken) deze blijken per organisatie en per gemeente/politiezone te verschillen. Zowel gemeenten (14/19) als politie (5/7) vinden **Leefmilieu Brussel** een **leidende rol** moet opnemen voor het verder **helpen** van de gemeenten in hun **aanpak van dierenwelzijnsinitiatieven**.

Op de vraag "Als u uw **gemeente/politiezone een score op dierenwelzijn** zou moeten geven van 1 tot 10 op 10, welke zou u dan geven?" (vraag 23, (14/19) (6/7)) gaven zes politiezones en veertien gemeenten antwoord. Vijf gemeenten wilden deze zelfevaluatie niet doen.

	Minimum score	Maximum score	Gemiddelde	Standaard deviatie
Politiezones	3	6,5	4,9	1,6
Gemeenten	4	9	7,4	1,4

Tabel 11 Gemeente/politiezone score op dierenwelzijn eigen gemeente/politiezone. Vraag 23 (20 respondenten).

3.2.6 De gemeenten en het Gewest

3.2.6.1 Informatie voor en ondersteuning van de gemeenten

Op basis van de vragen naar welke informatie en welke ondersteuning de gemeenten ontvangen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (vragen 27 (17/19) en 28 (5/19) rapporteerden de gemeenten **informatie te krijgen** met betrekking tot **dierenwelzijn**: via de website (n=10), via een contactpersoon in het departement (n=5), via mail (n=1), via telefoon (n=1) en via de kabinetsmedewerker (n=1). Gemeenten lieten ook weten dat ze **opleiding** kregen (n=5) van het departement, informatie via de werkgroep duiven doorstroomde (n=5) en deelnamen aan de conferenties van het departement (n=4).

Bijna de helft van de gemeenten geeft aan via het **subsidierglement** informatie over het onderwerp dierenwelzijn van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te ontvangen. Ongeveer een vierde van gemeenten vinden de subsidies een daadwerkelijke ondersteuning.

Ongeveer een derde van de gemeenten stelt weinig informatie te krijgen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Bijna de helft van de gemeenten willen informatie krijgen en uitwisselen via een **werkgroep of overlegforum** van de schepenen van dierenwelzijn van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ongeveer een vijfde gaf ook aan dat ze een nieuwsbrief over dierenwelzijn in het Brussels hoofdstedelijk Gewest nuttig zouden vinden, net als opleiding om geïnformeerd te worden. Daarnaast geven ook verschillende gemeenten aan dat ze een beleidsplan van het Gewest en een overzicht van wie doet wat op het departement willen.

Op basis van de vraag hoe medeschepenen, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of experten gemeenten kunnen ondersteunen in hun dierenwelzijnsacties (vraag 34 (14/19)) wordt duidelijk dat ongeveer de helft van de gemeenten het opzetten van een overleg met schepenen dierenwelzijn en het **delen en krijgen van expertise** ondersteunend zouden vinden voor hun opdracht. Ongeveer een vierde van de gemeenten vindt het voorzien van subsidies en informatie ondersteunend voor het werk van een schepenen dierenwelzijn. Ongeveer een vijfde noemt ook gemeenschappelijke campagnes en administratieve ondersteuning als ondersteunende acties.

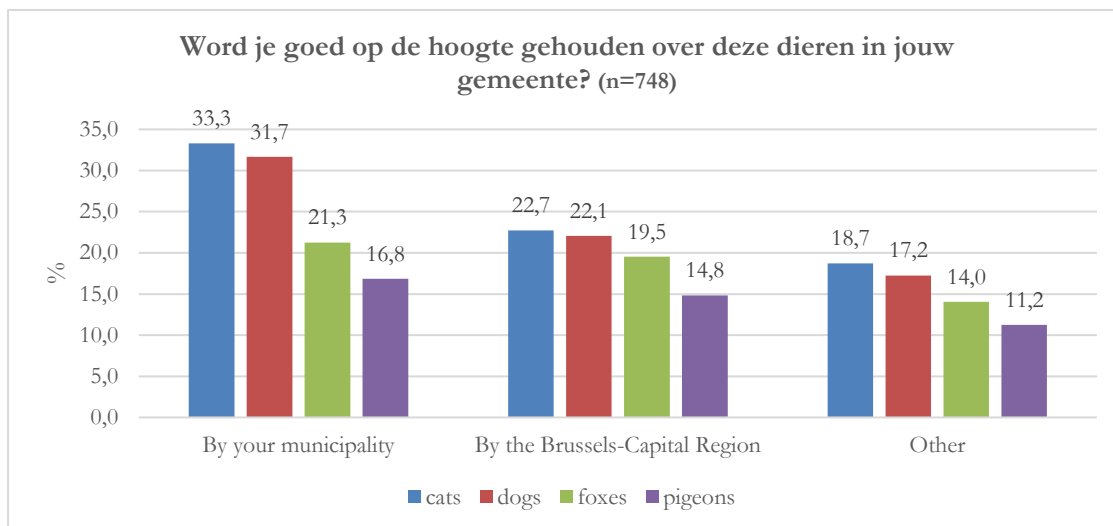
3.2.6.2 Relatie met het Gewest en andere gemeenten

Aan de hand van of gemeenten **zich geïntegreerd voelen in het Gewest** (vraag 26 (19/19)) rapporteerden twaalf gemeenten zich geïntegreerd te voelen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met betrekking tot dierenwelzijn. Vier gemeenten geven als reden hiervoor de door het Gewest uitgereikte subsidies, vier gemeenten vinden dat de goede communicatie met het departement Dierenwelzijn hen helpt geïntegreerd te zijn en twee gemeenten halen de centrale ligging van hun grondgebied in het Gewest aan. Bijna een vierde van de gemeenten voelt zich niet geïntegreerd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, waarbij als hoofdoorzaak het gebrek aan communicatie met de regio en andere gemeenten rond dierenwelzijn wordt opgegeven. Bijna een derde van de gemeenten geeft aan nood te hebben aan gestructureerd overleg met andere gemeenten over het onderwerp dierenwelzijn om geïntegreerd te kunnen zijn.

Op basis van de vraag of er **samenwerking is met naburige gemeenten rond dierenwelzijn** (vraag 29 (17/19)) geeft de helft van de gemeenten aan dat er geen samenwerking is met de naburige gemeenten, iets minder dan de helft geeft aan dit een interessant idee te vinden en zes gemeenten laten weten dat de politiezone een verbindende rol vervult. Vier gemeenten zegt dat er wel een samenwerking is met naburige gemeenten en eveneens vier geven aan dat zij binnen de politieke partij contact hebben met en informatie uitwisselen met collega-schepenen dierenwelzijn. Ongeveer een zesde geeft aan dat het Whaller netwerk van de eco-adviseursgroep een goed netwerk is voor samenwerking is.

Uit de antwoorden op de vraag of er **gemeente overschrijdende problematieken** zijn (vraag 30 (17/19)) blijkt dat volgende diersoorten deel uitmaken van een gemeente-overschrijdende problematiek: duiven, vossen, honden, katten en ratten. Ook parkieten en verschillende invasieve diersoorten worden genoemd. Daarnaast vinden geïnterviewden dat vorming en sensibilisering van inwoners ook een gemeente overschrijdende aanpak vereist. Enkele gemeenten benoemen ook issues die gemeenschappelijk aan te pakken zijn: hondenpoep, dode lichamen in de openbare ruimte en gewonde dieren in de openbare ruimte.

Op basis van de vraag of er zaken met betrekking tot **dierenwelzijn gestroomlijnd** kunnen worden (vraag 33 (13/19)) liet bijna de helft van de gemeenten weten nood te hebben aan een gemeenschappelijk regionaal beleid, waarbij de gemeenten hun rol duidelijk omschreven als "dicht bij de burger staan". Daarnaast gaf ook bijna een vierde aan dat er nood is aan informatie-uitwisseling tussen gemeenten en regio, dat afspraken met organisaties in conventies gegoten dienen te worden (aan de hand van voorbeelden) en dat er meer budget nodig is. Twee gemeenten verwijzen ook naar de nood aan een goed uitgebouwde dierenwelzijnspolitie en nog twee gemeenten vragen om de administratieve last voor het verkrijgen van subsidies te verminderen.

Figuur 3 Tevredenheid over de informatie over de vier diersoorten. Vraag 13 CS (748 respondenten).

Op basis van figuur 3 zien we dat, als we de bevinding van de gemeente als lokale verankering “dicht bij de burger de staan” voor dierenwelzijnszaken, afzetten tegenover de vraag in de inwonerssurvey “Word je goed op de hoogte gehouden over deze dieren in jouw gemeente?”, de respondenten voor de vier diersoorten de gemeente telkens als belangrijkste informatiebron aanduiden, gevolgd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en dan de andere actoren.

Op de vraag welke zaken zouden kunnen helpen om een **vruchtbaar netwerk over dierenwelzijn** in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest te creëren (vraag 39; 17/19) antwoordde bijna de helft van de gemeenten dat dit de oprichting van een intergemeentelijk netwerk is. Een aantal gemeenten stellen dat het elkaar fysiek ontmoeten en het hebben van een gemeenschappelijk project/agenda hier ondersteunend zouden werken. Ook het opstellen van een digitaal uitwisselingsplatform wordt vernoemd. Een vierde van de gemeenten vernoemt het gebrek aan personeel en middelen op regionaal niveau als een belangrijke belemmerende factor voor een krachtig dierenwelzijnsbeleid zowel op regionaal als gemeentelijk niveau. Verschillende gemeenten stellen dat bottom-up werken, het consulteren van de gemeentelijke dierenwelzijnsraden en het verkrijgen van input van het werkveld ook elementen zijn die binnen dierenwelzijnsbeleid en uitvoering nodig zijn.

3.2.7 De politiezones en het Gewest

3.2.7.1 Informatie voor en ondersteuning van de politiezones

Op basis van de vragen naar welke informatie en welke ondersteuning de politiezones ontvangen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (vraag 25 (6/6)) blijkt dat de helft van de politiezones de verkregen informatie via ambtenaren en website goed vinden. Wel haalt een derde aan dat **informatie over wetgeving en uitvoering** van het Departement regelmatig moet, net als feedback over de dossiers. Daarnaast vinden drie politiezones dat de informatie over de wetgeving nog steeds vrij complex is, wat de toepassing ervan niet evident maakt. Eén politiezone vindt dat er weinig informatie wordt aangereikt. Eén politiezone blijkt ook informeel contact met de inspectiedienst van de administratie te hebben om de politiewerking te ondersteunen. Drie politiezones vragen meer juridische ondersteuning van het Departement (vraag 26, (3/6)), dit kan door samen procedures, op basis van gedeelde expertise, uit te werken en het organiseren van een werkgroep.

Op basis van de vraag hoe schepenen, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of experts politiezones kunnen ondersteunen in hun dierenwelzijnsacties (vraag 32 (4/6)) stellen alle politiezones dat **meer expertpersoneel en budget** ondersteunend kan zijn, ook overleg met het politieke niveau over regelgeving blijkt cruciaal te zijn. De geïnterviewden zijn ook van mening dat de gemeenten en de regio mee kan helpen door de bevolking te sensibiliseren.

3.2.7.2 Relatie met het Gewest en andere politiezones

Wanneer gevraagd wordt naar gelijkenissen tussen politiezones (vraag 30 (6/6)) blijkt dat vier politiezones geen gelijkenissen zien met andere politiezones, twee politiezones stellen wel een gelijke aanpak te hebben. Vier politiezones vinden **verdere kennismaking en ervaringsuitwisseling** noodzakelijk.

Op basis van de vraag of er samenwerking is met andere politiezones rond dierenwelzijn (vraag 27 (4/4)) stellen alle politiezones dat er een **informele samenwerking tussen de politiezones** bestaat. Deze wordt aangedreven vanuit één politiezone. Alle politiezones vragen expliciet naar een formalisering van deze samenwerking. De opleiding dierenwelzijn vanuit de politiezone blijkt leidend te zijn in het opzetten en onderhouden van dit netwerk.

Op basis van de vraag naar mogelijke rationalisering van dierenwelzijnsvraagstukken (vraag 31 (3/6)) blijkt dat alle politiezones menen dat **dierenwelzijnsvraagstukken op regionaal niveau** gerationaliseerd kunnen worden en dat dierenwelzijn als opdracht in overheidsopdrachten moet opgenomen worden.

Op basis van de vragen of er politiezone-overschrijdende dierenwelzijnsproblemen en aanpakken zijn (vragen 28 en 29 (5/6)) geven alle politiezones aan dat problemen zich voornamelijk voordoen als er interregionale aanpak (Vlaanderen, Wallonië) van dierenwelzijnsthema's vereist wordt. De helft geeft ook aan dat mensen die verhuizen en **grenssituaties** tussen politiezones, voorbeelden zijn waar er gebrek aan duidelijkheid is over de aanpak. Daarnaast is de opvolging of het krijgen van feedback over dit soort dossiers niet structureel geregeld, wat ontmoedigend werkt.

3.2.8 Punten van zorg voor het Departement Dierenwelzijn van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Op basis van de vraag (vraag 35 (gemeenten, (16/19)) en vraag 33 (politiezones, (6/6)) wat het departement kan verbeteren blijkt dat tien gemeenten het **vormen en sensibiliseren rond en over dierenwelzijn** belangrijk vinden. Drie politiezones en vijf gemeenten stellen dat een personeelsuitbreiding van het departement een noodzakelijke vereiste is voor een goed werkende regionale dierenwelzijnsaanpak. Negen gemeenten benadrukken dat het Departement Dierenwelzijn meer dient te informeren. De geïnterviewden vragen ook een verbetering van zowel interne als externe communicatie. Enerzijds de communicatie naar en tussen schepenen en ambtenaren over dierenwelzijn, anderzijds de communicatie naar de bevolking (bijv. voederen van dieren, hondentraining, gevaarlijke honden, handel en fokken van dieren...). Acht gemeenten vragen meer helderheid over juridische bevoegdheden en uitvoering, over wie wat kan doen met betrekking tot dierenwelzijn en hoe. Twee gemeenten en twee politiezones vragen ook expliciet een budgetuitbreiding om hun opdracht m.b.t. dierenwelzijn ten goede te kunnen uitvoeren.

Bij de afsluitende vraag waarbij gepeild werd naar onderwerpen die niet aan bod kwamen tijdens het interview (vraag 40 (15/19)) stelt een vierde van de gemeenten dat **dierenwelzijn een transversale opdracht** is, waarbij samenwerken met verschillende diensten en personen noodzakelijk is, zoals onder andere infrastructuur, groene ruimten, netheid, milieu. Een vijfde van de gemeenten benadrukt ook nog eens de nood aan het informeren en sensibiliseren van inwoners door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, over bijvoorbeeld voederen van dieren (vissen, duiven, ganzen, ...) en vuurwerk. Een vijfde van de geïnterviewden verwijst naar het **samenhangen van dierenwelzijn en mensenwelzijn**, ook wel One welfare⁶ genoemd, bijvoorbeeld de impact van wandelen met de hond op de gezondheid van de eigenaar, evenementen waarbij hondenwandelingen worden georganiseerd waarbij sociale cohesie gestimuleerd wordt en het hebben van huisdieren voor ouderen om de eenzaamheid tegen te gaan en nieuwe contacten te leggen. Drie gemeenten benadrukken ook het belang van onderwijs in de uitbouw van kennis over dierenwelzijn. In de afsluitende vraag beklemtonen ook drie gemeenten dat er geen verschil is tussen dierenwelzijn van wilde en huisdieren, deze scheiding blijkt op gemeentelijk niveau niet goed werkbaar, zoals bij het ontwikkelen van nieuwe groenzones of welzijn van egels, padden, vogels, ...

⁶ One Welfare gaat over de relatie tussen het welzijn van mensen en dieren in interactie met hun omgeving. (One Welfare - Faculteit Diergeneeskunde - Universiteit Utrecht, 2022)

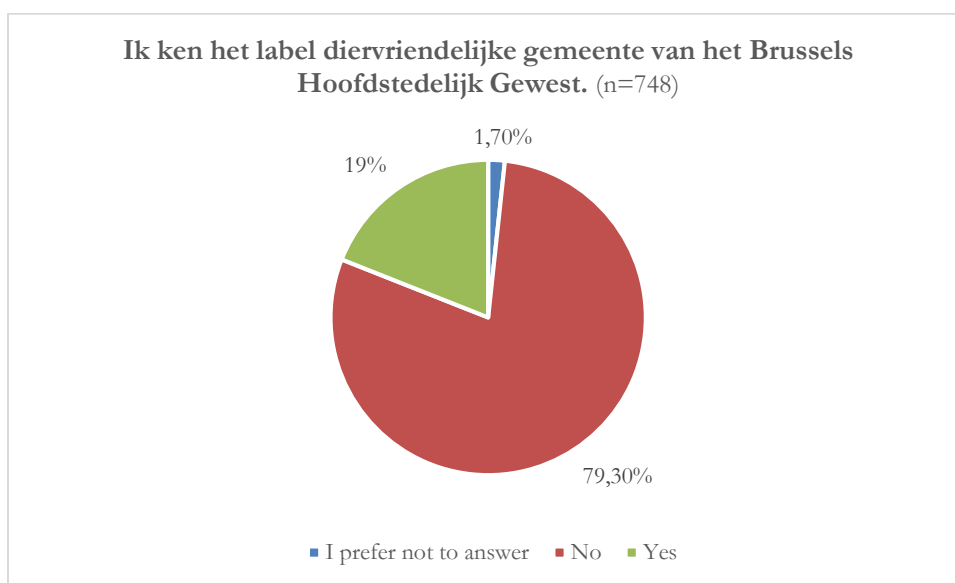
3.2.9 Het Label « Diervriendelijke gemeente » - enkel bevroegd bij gemeenten

Op basis van de vraag hoe belangrijk een gemeente het halen van het Label « Diervriendelijke gemeente » (vraag 25, (19/19)) gaven zestien gemeenten een score, drie gemeenten wilden geen score toekennen. De hoogste score die gegeven werd is 10, de laagste 5. Met een gemiddelde van 8,3 en een standaarddeviatie van 1,3 kunnen we besluiten dat het label een **zeer goed bevonden middel** wordt om aan dierenwelzijn te werken op gemeentelijk niveau.

Bijna de helft van de gemeenten zien het label als een **erkenning** voor hun werk en inzet voor dierenwelzijn en geven aan dat het ook motiverend werkt. Daarnaast vindt ongeveer een derde van de gemeenten het label ook belangrijk omdat het ervoor zorgt dat ze subsidies kunnen aanvragen.

De gemeenten vinden labels altijd handig voor **communicatie** naar burgers. Het wordt ook vergeleken met labels die ze van andere departementen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest krijgen, zoals mobiliteit, Brusselse recyclagegemeente, velo ..., maar de geïnterviewden geven aan dat het label momenteel zeer weinig wordt gebruikt in communicatie naar burgers.

Op basis van figuur 4 zien we dat als we de vaststelling dat gemeenten het label nog weinig gebruiken in communicatie naar burgers afzetten tegenover de vraag "Ken je het Label « Diervriendelijke gemeente »" in de inwonerssurvey, dat acht op de tien respondenten het label niet kennen, waarmee bevestigd wordt dat met het label nog weinig gecommuniceerd wordt. Het label is weinig gekend bij de inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Figuur 4 Bekendheid van het Label « Diervriendelijke gemeente ». Vraag 19 CS (748 respondenten).

Volgens ongeveer een vierde van de schepenen en ambtenaren blijkt het label nuttig te zijn om **intern te communiceren over dierenwelzijn**, naar andere gemeenteraadsliden, zodat zij enerzijds bevoegdheid dierenwelzijn serieuzer nemen en het helpt voor de interne budgetonderhandelingen.

Het label werkt ook **inspirerend** voor een vijfde van de gemeenten. Voor de gemeenten die net beginnen met de opdracht dierenwelzijn geeft het richting in de aanpak van dierenwelzijn.

3.2.9.1 Verbetermogelijkheden en bedenkingen bij de elf criteria van het Label «Diervriendelijke gemeente»

Om het label te bekomen, dienen de gemeenten aan minstens zes van onderstaande elf criteria te voldoen:

- 1) Schepen voor dierenwelzijn
- 2) Contactpersoon voor dierenwelzijn binnen de politiezone
- 3) Minstens één vrije hondzone
- 4) Diervriendelijk beleid voor zwerfkatten
- 5) Toekenning van een premie om huiskatten te steriliseren
- 6) Opvang 24/7 van dieren die rondzwerven, gevonden worden of achtergelaten werden
- 7) Voorlichting en sensibilisering van de burgers
- 8) Toegang van huisdieren tot bepaalde plaatsen
- 9) Verbod op vuurwerk
- 10) Organisatie van evenementen rond dierenwelzijn
- 11) Toepassing van de GAS-wet

Bijna de helft van de geïnterviewden formuleerden ook bedenkingen en verbetermogelijkheden bij de elf criteria:

3.2.9.1.1 CRITERIUM 2 - CONTACTPERSOON VOOR DIERENWELZIEN BINNEN DE POLITIEZONE

Vier gemeenten en alle politiezones ervaren de impact van het criterium om minstens één politieambtenaar gespecialiseerd in de wetgeving betreffende dierenwelzijn binnen de bevoegde politiezone aan te duiden, als zeer positief. Het helpt hen om lokaal (in de gemeente en de politiezone) beweging te krijgen in de aanpak van dierenwelzijn.

3.2.9.1.2 OPMERKINGEN OVER DIERSOORTEN IN CRITERIA 3, 4 EN 5 - HONDEN, HUISKATTEN EN ZWERFKATTEN

Een derde van de gemeenten vindt de scope van diersoorten in het label, enkel honden en katten, te reductionistisch en vragen een uitbreiding naar alle diersoorten die op hun grondgebied voorkomen.

3.2.9.1.3 CRITERIUM 5 - TOEKENNING VAN EEN PREMIE OM HUISKATTEN TE STERILISEREN

Een gemeente stelt niet akkoord te zijn met de richtlijn die het label aangeeft met betrekking tot het steriliseren van huiskatten, de geïnterviewde laat weten dat de kosten de verantwoordelijkheid zijn van de eigenaar van de huiskat.

3.2.9.1.4 CRITERIUM 8 TOEGANG VAN HUISDIEREN TOT BEPAALDE PLAATSEN

Twee gemeenten stellen dat een aantal criteria gemakkelijk te behalen zijn, andere niet. Als voorbeeld wordt criterium 8 gegeven waarbij bijvoorbeeld regels in bejaardenhuizen het onmogelijk maken om huisdieren toe te laten bij de bewoners. Daar kan men als gemeente niet in aansturen.

3.2.9.1.5 OPMERKINGEN OVER HET GEHEEL VAN DE 11 CRITERIA

Voor twee gemeenten is het onduidelijk **waarom deze criteria** werden gekozen en waarom elf: Volgens hen zouden ook andere criteria gehanteerd kunnen worden. Twee gemeenten stellen voor om bij het behalen van het label goede praktijken uit te wisselen of voorbeelden door te geven.

Twee kleinere gemeenten vinden het gewone Label « Diervriendelijke gemeente » goed, het Label d'Or geeft voor hen eerder **oneerlijke concurrentie**, omdat kleinere gemeenten over kleinere budgetten en minder personeel beschikken voor dierenwelzijn.

Een gemeente stelt dat het label moet worden heroverwogen in de vorm van een verbintenis en niet van een evaluatie op een bepaald moment. Momenteel is het label te evaluatief gebaseerd op één tijdstip, waarbij geen rekening wordt gehouden met de volledige **dynamiek en evolutie van dierenwelzijnsaanpak** in een gemeente. Dit om bijvoorbeeld op de lauweren rusten te voorkomen.

3.2.10 Discussie

De analyse van deze vooraf bepaalde selectie aan vragen uit de interviews met gemeenten en politiezones geeft zicht op welke informatie, ondersteuning en samenwerking er bestaat voor en tussen de gemeenten, de politiezones en het Departement Dierenwelzijn met betrekking tot de opdracht Dierenwelzijn. Daarbij werd ook gepolst naar de toekomstvisie over hoe Dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vorm kan gegeven worden. Deze analyse richt zich op het macroniveau, met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als regio, die beleid voert en communiceert over dierenwelzijn in Brussel.

3.2.10.1 De vier uitgangspunten van het AWI-BRU project

De vier uitgangspunten (samenwerken, participatie en inclusiviteit, dieren in de stad en duurzaamheid) van het AWI-BRU project zijn cruciaal voor het ondersteunen en het bereiken van de beoogde doelstellingen van het project. Deze worden per deeltaak zoveel mogelijk bewaakt. We kunnen besluiten dat het **samenwerken** met de verantwoordelijken dierenwelzijn (respectievelijk: schepenen, bevoegde gemeenteambtenaren en politieambtenaren) uitstekend is verlopen. Volledige participatie en enthousiasme werd getoond. De vraag naar een feedback van de interviews en verzamelde informatie (van de 27 geïnterviewden, vroegen er 19 naar inzage) getuigt hiervan. Ook de bereidheid om het AWI-BRU-onderzoek verder te ondersteunen in haar opzet werd duidelijk. **Duurzaamheid** van samenwerking kwam tijdens de interviews als een belangrijke vraag naar voor. Zowel gemeenten als politiezones wensen samen een degelijke dierenwelzijnsaanpak op te bouwen in en voor de regio. Zij zien een belangrijke rol voor de regio om dit duurzaam op te bouwen, te leiden en te ondersteunen. Het uitgangspunt van **dieren in de stad** werd ook veelvuldig en grondig besproken, waarbij dierenwelzijn van huisdieren en wilde dieren een duidelijk aandachtspunt vormden. Op basis van de interviews en na goedkeuring door de stuurgroep werd beslist, nog een vierde dier toe te voegen aan de drie focusdieren (kat, hond en duif): de vos. De vraag naar inclusie van andere huisdieren en wilde diersoorten in dierenwelzijnsbeleid kwam wel heel duidelijk naar voren. Participatie en inclusiviteit van inwoners kwam niet naar voren in deze deeltaak.

3.2.10.2 Onderwerpen die besproken werden tijdens de interviews

3.2.10.2.1 PERSONEEL EN BUDGET

Budget en personeelsbezetting zijn in de kleine gemeenten (oppervlakte en bevolking) aan de lage kant. Er is weinig of geen personeel (in uitzonderlijke gevallen) die de taak om dierenwelzijnsacties op te zetten kunnen opnemen. In de iets grotere gemeenten zien we een stijgende lijn, zij het ongelijkmatig. Sommige gemeenten, met een langere traditie in dierenwelzijn, hebben al meer beleid, budget en middelen kunnen voorzien. Dit ook door bevoegdheden samen te nemen, zoals dierenwelzijn en milieu (politiek en administratie) of dierenwelzijn en netheid (politiek en administratie). Er zijn drie grote gemeenten die eruit springen zowel qua beleid als middelen. Voor de andere gemeenten is het nog zoeken naar zowel beleid als middelen. De vraag naar minder administratieve overlast voor het verkrijgen van momenteel kleine dierenwelzijnssubsidies wordt door de gemeenten aangekaart. Budget en personeelsbezetting blijken ook bij de politiezones aan de **zeer lage kant**. De korpschef bepaalt de aanpak en het belang dat het onderwerp dierenwelzijn krijgt.

Op basis van het budget en de personeelsinzet is het duidelijk dat dierenwelzijnsinitiatieven in de negentien Brusselse **gemeenten heterogeen** zijn. Zowel grootte, inwonersaantal, habitat als aantal jaren dat dierenwelzijn een schepenambt kent, bepalen de aanpak van dierenwelzijn. De vraag van de gemeenten luidt om **gedifferentieerd** te kunnen **werken**, waarvoor verschillende voorstellen worden gedaan (differentiatie volgens diersoorten, habitat en bevolking). Ook al zijn er verschillende gemeenschappelijke problematieken, elke gemeente heeft een andere context. Afhankelijk van voornoemde variabelen dienen zich andere noden aan voor de gemeentelijke dierenwelzijnsaanpak.

3.2.10.2.2 INFORMATIE EN ONDERSTEUNING

De informatie ontvangen van het Gewest wordt als expertisevol ervaren. De regio is het referentiepunt voor informatie voor de gemeenten. De gemeenten vinden de informatie die ze ontvangen over Dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest van het Departement wel beperkt en ontoereikend om met de nieuwe bevoegdheid goed aan de slag te kunnen gaan. Gezien de onderbezetting van het Departement, door de geïnterviewden aangehaald als oorzaak,

kan deze niet de bestaande noden tot de nodige informatievoorziening voldoen. De informatie op de website, de relatie met de contactpersonen en de vormingen door het Departement worden zeer gewaardeerd. De gemeenten en politiezones stellen voor om een overlegforum van schepenen op te richten met een gemeenschappelijk project/agenda, een nieuwsbrief te voorzien, een digitaal uitwisselingsplatform open te stellen en vormingen te blijven voorzien.

De ondersteuning door het Departement m.b.t. dierenwelzijn doet het nog minder goed dan de informatievoorziening, zowel beleidsmatige als praktische ondersteuning ontbreekt. Zowel gemeenten als politiezones vragen naar meer **expert-ondersteuning (dierenwelzijn en juridisch)**. De samenwerking met de inspectiedienst wordt als positief ervaren. Zowel de bereikbaarheid als de dienstverlening wordt zeer goed bevonden. Ook hier zorgt de onderbezetting van de inspectiedienst voor het niet echt kunnen voldoen aan de noden van de gemeenten en politiezones. Alle politiezones kaarten de complexiteit van de informatie aan, wat de toepassing ervan niet evident maakt, en wijzen op de noodzakelijke kennis en nood aan vorming met betrekking tot dierenwelzijn en dierenwelzijnswetgeving. Ook **overleg** en feedback over regelgeving en uitvoering hiervan tussen politiek, administratie en politiezones wordt als een belangrijke slagkrachtige dierenwelzijnsactie gezien. Budget en personeel lijkt op alle niveaus (gemeente, politiezone en regio) een issue te zijn om goed te kunnen werken.

3.2.10.2.3 RELATIES MET HET GEWEST EN ANDERE GEMEENTEN EN POLITIEZONES

De verbondenheid met andere gemeenten m.b.t. dierenwelzijnsaanpak bestaat, maar is beperkt. Er ontstaat verbinding ofwel via partijnetwerken ofwel via belendende grondgebieden. Tijdens de interviews werd duidelijk dat de gemeenten zichzelf vergelijken m.b.t. dierenwelzijnsaanpak via twee assen: **de grootte van de gemeente en de samenstelling van de habitat**. Bij interviews met de politiezone-verantwoordelijken kwam de heel verschillende aanpak per politiezone naar voren. Bij alle geïnterviewden van gemeenten en politiezones bestaat de vraag naar **kennismaking en kennisdeling** op een gestructureerde, niet-belastende manier. Door het opstellen van een lerend netwerk, geformaliseerde samenkomsten en een bottom-up beleid (lokale dierenwelzijnsraden en initiatieven). Expertisedeling (wetenschappelijk en praktisch) wordt ook gevraagd. De idee 'samen sterk voor een dierenwelzijnsbeleid' leeft sterk onder de geïnterviewden. Hier kan grote vooruitgang bereikt worden.

De meeste gemeenten voelen zich verbonden met het Gewest m.b.t. dierenwelzijnsproblematieken, zowel beleidsmatig als financieel. Het departement Dierenwelzijn op regionaal niveau scoort voor de gemeenten minder goed dan andere diensten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest qua informatie en ondersteuning. De dienstverlening die geboden wordt, door de gemeenten en politiezones ervaren als een onderbezette dienst, wordt alsnog als goed bevonden. De vraag naar een **gemeenschappelijk regionaal beleid**, meer steun zowel financieel (middelen en personeel voor dierenwelzijn) als inhoudelijk (afspraken, overleg rond dierenwelzijn) en samenwerking komt zeer sterk naar voren. De rol van het Departement dierenwelzijn op regionaal niveau moet vergroten volgens alle geïnterviewden. Het gewicht dat dierenwelzijn op regionaal niveau krijgt, straalt af op wat zij zelf op gemeentelijk niveau kunnen bereiken. Het gebrek aan personeel en middelen op regionaal niveau wordt als een belangrijke belemmerende factor gezien voor een krachtig dierenwelzijnsbeleid zowel op regionaal als gemeentelijk niveau.

Gemeenten voelen zich verbonden met hun politiezone. Criterium 2 van het dierenwelzijnslabel heeft hier een sturende en stimulerende rol gespeeld. Door de opname van het criterium politiereferent, werden de zes politiezones rechtstreeks bevestigd en betrokken door de gemeenten. Eén politiezone heeft een voortrekkersrol genomen met betrekking tot het ontwikkelen van gestructureerd samenwerken, er wordt ook getracht een netwerk van de zes politiezones voor het Gewest te ontwikkelen. Dit is een **versterkende duurzame aanpak** voor het ondersteunen van dierenwelzijnsacties. Dit kan aangemoedigd en ondersteund worden. De handhaving van dierenwelzijnswetgeving en regels is zowel voor de burger (rechtszekerheid) als de overheid (geloofwaardigheid) belangrijk.

Door alle gemeenten wordt een gebrek aan een regionaal beleid rond dierenwelzijn aangekaart. Ze verwachten van het Gewest een sturende rol met betrekking tot beleid, acties en campagnemateriaal. Voor de uitvoering en het tot de burger brengen zien zij de gemeenten en de politie de belangrijkste rol opnemen. De gemeenten en de politiezones zien de rol van **het Gewest als de beleidsmaker** die initiatieven lanceert. De gemeenten staan dan in voor de concrete uitvoering

hiervan naargelang de lokale context en noden. De inwoners zien de gemeenten ook als eerste informatiepunt over Dierenwelzijn. Op beleidsvlak en uitvoering kan vooruitgang geboekt worden.

3.2.10.2.4 PUNTEN VAN ZORG VOOR HET DEPARTEMENT DIERENWELZIJN

Door bij aanvang het onderzoek op twee huisdieren (honden en katten) en één wild dier (duiven) te richten, werd het duidelijk dat de gemeenten een geïntegreerde dierenwelzijnsvisie vragen van het Gewest. Tijdens de interviews kwam namelijk ook de vos naar voren als diersoort die dient meegenomen te worden in het AWI-BRU project. Er zijn geen gemeente overschrijdende aanpakken voor een van de vier diersoorten. Voor de duiven was er een werkgroep door het Departement opgericht. **De vraag welke dieren worden geïncorporeerd en welke niet in een dierenwelzijnsbeleid leeft sterk.** In praktijk worden gemeenten en politiezones geconfronteerd met het welzijn van veel verschillende diersoorten. Als gemeente overschrijdend problematisch wordt gezien: duiven, vossen, honden, katten, ratten, parkieten en invasieve diersoorten. Hondenpoep, dode dierenlichamen en gewonde dieren in de openbare ruimte dienen overheen gemeenten aangepakt te worden. Gemeenten en politiezones benadrukken sterk de nood aan informeren en sensibiliseren van inwoners als essentieel middel om dierenwelzijn te verhogen. Ook het belang van onderwijs in de uitbouw van kennis over dierenwelzijn wordt aangekaart. Deze vragen en bezorgdheden dienen opgenomen te worden.

De vraag naar een **transversale aanpak van dierenwelzijn**, zowel op vlak van diersoorten als qua regionale/gemeentelijke organisatie kwam duidelijk naar voren. Dierenwelzijn staat niet op zich, zoals sommige andere beleidsthema's. Convergenties en samenwerkingen met andere beleidsdomeinen dringen zich op om impact te hebben op dierenwelzijn in de regio. Daarbij blijken Biodiversiteit, Milieu en Dierenwelzijn vaak silo's waarbij soms tegengestelde belangen kunnen spelen. Gemeenten en politiezones zijn er zich bewust van dat dit een politieke en beleidsmatige aanpak vereist op regionaal niveau. Schepenen doen op gemeentelijk niveau pogingen om dit te integreren.

3.2.10.2.5 HET LABEL «DIERVRIENDELIJKE GEMEENTE»

Het Label « Diervriendelijke gemeente » wordt door gemeenten en politie als een **succesvol dierenwelzijnsinitiatief** bevonden. Dit zowel voor (in dalende orde) de subsidie, als incentive/drukkingsmiddel voor derden om Dierenwelzijn serieuzer te nemen (leidinggevend, collega's) en de richtlijnen (voor beginnende gemeenten). De criteria en de samenstelling ervan krijgen verschillende voorstellen tot verbetering (op samenhang en inhoud). Zowel voor de gemeenten als de politiezones werkt het motiverend, steunend en onderbouwend. Dit bleek zowel uit de toegekende score, de antwoorden op de vraag over het label, als uit de verschillende suggesties ter verbetering. Het is duidelijk dat het dierenwelzijnslabel bij de gemeenten en politiezones goed gekend is en gedragen wordt. De bekendheid bij de bevolking is echter laag. Momenteel is het label de enige beleidsincentive tool voor de gemeenten, ondersteund door de zeer gewaardeerde kleine subsidies die eraan verbonden zijn. Er werden een aantal belangrijke verbeteringsvoorstellen geformuleerd die mee genomen kunnen worden in de verdere uitbouw van de rol van het dierenwelzijnslabel als motor voor concrete dierenwelzijnsacties op gemeentelijk niveau.

3.2.11 Conclusie

Op basis van deze eerste gedeeltelijke analyse, merken we op dat volgende acties het dierenwelzijn in het Gewest op macroniveau kunnen versterken:

1. Het opzetten van een gestructureerd lerend netwerk voor schepenen, ambtenaren en politiemedewerkers, om de informatie, de communicatie en de ondersteuning rond dierenwelzijn uit te bouwen. Dit kan via een fysiek overlegforum, een nieuwsbrief, een online platform en/of vorming.
2. Het opstellen van een regionaal beleidsplan rond dierenwelzijn in overleg met de gemeenten om zo samen beleid en praktijk te maken op basis van wat ook in de gemeenten leeft. Het Label « Diervriendelijke gemeente » kan hier verder ondersteunend en sturend in werken.
3. Het uitbreiden van het Departement Dierenwelzijn, zowel qua personeel als budget.

3.3 Deeltaak 1.1 EXTRA: Dierenwelzijn op regionaal niveau*

Tijdens de gesprekken met de personeelsleden van het departement Dierenwelzijn en het kabinet Dierenwelzijn kwamen verschillende knelpunten en mogelijke werkpunten naar boven. Alle stellingnames of ideeën komen van de geïnterviewden. Hieronder vindt u het overzicht daarvan.

3.3.1 Brussels Hoofdstedelijk Gewest: focus op huisdieren

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft een grotere focus op gezelschapsdieren dan Vlaanderen of Wallonië, waar er meer landbouwhuisdieren zijn. Het gewest wordt geconfronteerd met dezelfde problemen als vergelijkbare grootsteden. Het gaat dan in eerste instantie over de plaats van dieren in de stad en wat we al dan niet met hen kunnen doen. Dat zien we ook in de reglementen en de uitvoering ervan in het gewest.

3.3.2 Wetgeving

3.3.2.1 Spanning tussen bevoegdheden Leefmilieu en Dierenwelzijn

Zowel in de politiek als in de administraties (regionaal en gemeentelijk) is de spanning tussen de bevoegdheden 'Leefmilieu' enerzijds en 'Dierenwelzijn' anderzijds zeer dominant en beperkt zij de slagkracht van dierenwelzijnsacties. Het zou interessant zijn voor de minister van Dierenwelzijn om de minister van Milieu als partner te hebben, of met zijn kabinet en de andere departementen die te maken hebben met natuurbehoud. Er bestaat een wisselwerking tussen maatregelen op vlak van dierenwelzijn en maatregelen op vlak van leefmilieu. Meer structureel overleg en op elkaar afgestemd beleid tussen beide zou dus aangewezen zijn. Er is nog geen officieel samenwerkingsprotocol tussen de ministers van leefmilieu en dierenwelzijn waardoor het voor een aantal bevoegdheden niet duidelijk is wie wat wil/moet doen.

3.3.2.2 Open normen en dierenwelzijnswetgeving

Veel politiemensen blijken niet te weten wat te doen als ze met dierenwelzijn en welzijnsproblemen worden geconfronteerd. Er zijn zoveel verschillende procedures voor dierenwelzijn dat ze door de bomen het bos niet meer zien. Als zij niet weten wat ze moeten doen, kunnen ze ook niets doen.

Het zou interessant zijn om een beeld te krijgen van hoeveel exotische diersoorten in het gewest worden gehouden. Momenteel bestaan daar geen verplichte databanken voor.

3.3.3 Departement Dierenwelzijn

3.3.3.1 Uitdaging: Onderbestaffing van het departement dierenwelzijn

Veel van de functioneringsproblemen van het departement houden verband met het feit dat het personeelsbestand van het departement veel te klein is.

3.3.3.2 Aandachtspunt: Veel geld voor ideeën en onderzoek weinig voor concrete uitvoering

Er zijn veel projecten en ideeën die in de ideeënfase blijven hangen door gebrek aan personeel en middelen.

3.3.3.3 De belangrijke rol van de Raad voor Dierenwelzijn en de twee commissies dierentuinen en dierproeven

Zowel het departement als het kabinet vinden de Raad, de Commissie voor dierentuinen en de Commissie voor dierproeven zeer belangrijke partners. De adviezen van de raad zouden meer aandacht kunnen krijgen en de basis kunnen vormen voor bewustmakingscampagnes. Een nieuwsbrief of communicatiecampagne over onderwerpen waarover de Raad advies geeft, kunnen helpen (opvanggezinnen, humaan doden van kreeften, elektrische halsbanden...).

3.3.3.4 Expertise departement Dierenwelzijn: invasieve diersoorten

Het onderwerp dierenwelzijn dient deel uit te maken van alle acties met betrekking tot alle dieren in de stad. Wanneer er bijvoorbeeld plannen opgesteld worden tegen invasieve diersoorten, kan het departement input geven over dierenhandelszaken en particuliere kwekers zonder erkenning.

3.3.3.5 Expertise departement Dierenwelzijn: Informatie over toegekende omgevingsvergunningen

Het zou nuttig zijn dat diensten die omgevingsvergunningen toekennen, rechtstreeks contact zouden hebben met het departement. Momenteel is er geen structurele samenwerking. Dierenwelzijn zou hier meer op de kaart kunnen worden gezet.

3.3.3.6 Vorming over vaardigheden voor omgang met klanten van het departement

Voor het departement is het niet altijd gemakkelijk om met de inwoners of eigenaars van zaken om te gaan. De medewerkers voelen zich niet altijd voorbereid op of gewapend tegen situaties die uit de hand (dreigen te) lopen en waarbij stress een rol speelt. Het is belangrijk dat ze getraind worden in hoe zij zich uitdrukken en met het publiek omgaan (klager, manager, enz.).

3.3.3.7 Administratieve vereenvoudiging voor het verkrijgen van subsidies van het departement Dierenwelzijn

De zware administratieve last voor het verkrijgen van subsidies voor de gemeenten en de vzw's moet aangepakt worden. Administratieve vereenvoudiging is gewenst.

3.3.4 Regio en gemeenten: overleg/uitwisselingsplatform/lerend netwerk

Het is belangrijk om de dialoog aan te moedigen tussen gemeenten onderling en tussen de gemeenten en de regio. Zo kan concrete feedback gekregen worden over wat er op het terrein gebeurt en wat er niet goed gaat.

- Ontmoetingen met de schepenen van dierenwelzijn om ideeën te kunnen uitwisselen.
- Harmonisatie van bepaalde procedures die op het niveau van de gemeente worden beheerd. Bijvoorbeeld voor dode dieren op de weg, agressieve honden of gevaarlijke dieren. Verschillende onderwerpen waarvoor de gemeente verantwoordelijk is, zouden beter door de regio gecoördineerd kunnen worden.

3.3.5 Partners

3.3.5.1 Vrijwilligers en vzw's op het terrein

Het gewest is sterk afhankelijk van de goodwill van vrijwilligers die zich voor dierenwelzijn inzetten. Het mag duidelijk zijn dat deze verenigingen op het terrein een missie van openbare dienstverlening vervullen. Het lijkt dan ook logisch dat zij nauwer bij het beleid betrokken worden.

3.3.5.2 Dierenartsen

Praktiserende dierenartsen kennen niet altijd het departement Dierenwelzijn en weten niet welke informatie zij kunnen verstrekken over wetgeving (in verband met identificatie, sterilisatie, handel en regels die verband houden met de handel in dieren of fokken.) Doordat de regionalisatie het voor de dierenartsen moeilijker heeft gemaakt om de wetgeving te kennen, vooral wanneer zij in verschillende regio's werken en hun cliënten moeten adviseren, vormt dit een aandachtspunt.

3.3.5.3 Personen die dagelijks in contact komen met mensen en dieren

Personen die dagelijks in contact komen met mensen en dieren kunnen als doorgeefluik dienen naar het publiek, wat gemakkelijker en toegankelijker is dan het departement Dierenwelzijn. (Gemeenschaps- en parkwachters, politie, brandweer...).

3.3.6 Vorming van en voor partners

Er dienen meer vormingen en opleidingen georganiseerd te worden voor:

- Politieagenten
- Parkwachters
- Bewakingsagenten (indien van toepassing)
- Hondentrainers
- Werkhondentrainers (politie/leger)
- Erkende instellingen
- Schepenen dierenwelzijn
- Fokkers
- Dierenpensions
- Asielen
- Commerciële bedrijven

3.3.7 Inwoners

3.3.7.1 Uitdaging: het doelpubliek bereiken

De gevoeligheid voor dierenwelzijn neemt toe bij een deel van de bevolking, ook los van de initiatieven van het departement of andere spelers zoals gemeenten en vzw's. Een ander deel van de bevolking blijft echter moeilijk te bereiken. Oorzaken kunnen zijn: **koopkracht, opleiding, digitale vaardigheden of aansluiting bij "mainstream" communicatiekanalen...** Het zou goed zijn om deze mensen beter te kunnen bereiken en motiveren. Dit veronderstelt natuurlijk verder onderzoek, tijd en budget.

Op vlak van inspectie en handhaving bereiken sensibiliseringscampagnes een bepaald doelpubliek niet. De uitdaging is dan ook om die mensen te bereiken die in de stad leven en dieren hebben of ermee geconfronteerd worden, maar zich niet betrokken voelen. Om impact te hebben en tot een **mentaliteitsverandering** te komen, is bewustmaking via scholen en kinderen nodig.

De **opvoeding** bepaalt in belangrijke mate hoe mensen omgaan met dieren. Dierenmishandeling of verwaarlozing gebeurt over het algemeen niet moedwillig. De grootste uitdaging is de burger in te lichten over wat een dier is en welke emoties het kan doorleven. Het feit dat dit thema vaak niet volledig ernstig wordt genomen – dit geldt trouwens ook voor het politieke niveau – maakt de uitdaging er alleen maar groter op. Daarnaast bestaat er ook een gebrek aan empathie voor bepaalde diersoorten. Aangezien de geïnterviewden aangeven dat zij niet de achtergrond of competenties hebben om hierop in te spelen, stellen zich ook op dit vlak heel wat moeilijkheden.

De mensen die in de klachtendossiers voorkomen zijn ofwel **geïsoleerde mensen** (geïsoleerde ouderen, zonder familie, zonder sociale contacten en ook zonder tv, smartphone en gedrukte media of andere); **mensen met psychische problemen of mensen uit kansarme milieus** die geen belangstelling hebben voor het onderwerp.

3.3.7.2 Samenwerking tussen burgers voor dierenwelzijn

Er zou een **platform voor de uitwisseling** van diensten tussen burens voor dieren kunnen ontwikkeld worden. Bijvoorbeeld waar je je kan aanmelden en zeggen: "Ik ben bereid om honden te komen uitlaten voor mensen die dat niet kunnen."

3.3.8 Diersoorten

3.3.8.1 Vossenplan

Over vossen komen steeds meer vragen binnen. Er zijn een aantal partijen die zich zorgen maken over het toenemend aantal klachten en de polarisatie binnen de gemeenschap. De vrees bestaat dat mensen die tegen vossen zijn, zelf initiatieven gaan nemen of met hun klachten naar de overheid stappen met bestrijdingscampagnes die dierenwelzijn

niet zouden respecteren als gevolg. Daarnaast worden er ook klachten geregistreerd dat er vossenlijken worden gevonden die niet natuurlijk zijn gestorven. Binnen het departement biodiversiteit is er beslist om daar voorlopig nog geen actie in te ondernemen omdat we beter de mening zouden moeten kennen van de Brusselaar. De enquête van AWIBRU kan dan als leidraad dienen.

3.3.8.2 Hondenplan

Er dient een gesprek gevoerd te worden met de Brusselse hondenopleidingsscholen om hun activiteiten in het gewest in kaart te brengen, hun opleidingsmethoden te evalueren (om te zien of deze verenigbaar zijn met Dierenwelzijn) en te zien of partnerschappen mogelijk zijn voor de behandeling van bepaalde klachten (opleiding, vorming van een hondengeleider).

3.3.9 Samenwerking met onderwijs

Voor de voorlichting over dieren wordt een vergelijking gemaakt met seksuele opvoeding op school. Er is seksuele voorlichting op scholen; parallel hiermee zouden we verplicht onderwijs over dierenwelzijn kunnen invoeren. Hierdoor wordt het doelpubliek van morgen opgevoed en de kinderen/jongeren kunnen op hun beurt het huidige doelpubliek (ouders) opvoeden. Ook informatiebladen en tekenfilms voor kinderen kunnen hiervoor ondersteunend werken, bijvoorbeeld over het houden van katten en honden (sterilisatie/identificatie), het voederen van wilde dieren, wat verboden is met dieren en waarom...

3.3.10 Label diervriendelijke gemeente

Het label is een goed beleidsinstrument. In de loop van de jaren worden de criteria uitgebreid en bijgestuurd.

3.3.11 Aandachtspunt: semantiek rond ongedierte/pestsoorten

Er is nood om aandachtiger om te gaan met de semantiek rond ongedierte/pestsoorten (duiven, ratten, vossen...). Dit soort taalgebruik zorgt ervoor dat dierenwelzijn niet gemakkelijk aan de orde wordt gesteld bij deze diersoorten.

3.4 Deeltaak 1.3 A: Parkwachters*

De survey voor de parkwachters werd gelanceerd op 7 september 2021 en werd afgesloten op 31 december 2021. De oproep tot deelname werd verspreid via de negentien gemeentelijke diensten.

Aan de hand van 31 vragen, via een online enquête, wouden we te weten te komen of parkwachters van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dieren tijdens hun werk tegenkomen en welke elementen een rol spelen hierin.

3.4.1 Methodologie

Een survey "Dieren in mijn werk" werd opgesteld voor de parkwachters van het Gewest (Parkguard Survey: PS). De vragenlijst bestaande uit 31 vragen werd opgedeeld in zes delen: Dieren in het park (3 vragen), Parkbezoekers (13 vragen), Gewonde en dode dieren in het park (4 vragen), Kennis over dieren (2 vragen), Honden in het park (4 vragen) en een laatste deel over de parkwachterskenmerken (5 vragen). De enquête was bedoeld voor parkwachters van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De volgende demografische kenmerken werden opgevraagd: beroep (vraag 2 PS), geslacht (vraag 37 PS), leeftijd (vraag 33 PS), in welke gemeente(n) de parken zich bevinden waar zij werken (vraag 32 PS) en hoe lang zij al werken als

parkwachter (vraag 34 PS). Waarom zij voor het beroep kozen (vraag 35 PS) en wat zij leuk vinden aan hun werk werden ook bevraagd (vraag 36 PS).

3.4.2 Respondenten

De survey voor de parkwachters werd gelanceerd op 7 september 2021 en werd afgesloten op 31 december 2021. De oproep tot deelname werd verspreid via de dienst van de parkwachters van het Gewest. Elke parkwachter met een e-mailadres kon deze enquête invullen, dit was een keuze van de leidinggevende van de dienst parkwachters.

In het Brussel Hoofdstedelijk Gewest zijn 168 parkwachters tewerkgesteld, waarvan er 39 over een e-mailadres beschikken. In totaal vulden 37 parkwachters de survey in (94,9% van de parkwachters met een mailadres, 22,0% van alle parkwachters in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). Na uitsluiting van gegevens van respondenten die de survey niet volledig invulden, bleven 26 volledige inzendingen over.

De meeste respondenten waren mannen (79,2%). De parken waarover gerapporteerd werd bevonden zich in 15 van de 19 gemeenten, er waren geen deelnemende parkwachters die werkten in parken in Elsene, Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node en Ukkel. Parkwachters die werkten in de parken in Brussel-stad en Vorst waren het meest vertegenwoordigd met telkens zeven parkwachters, gevolgd door Jette (zes parkwachters) en Koekelberg en Sint-Jans-Molenbeek (telkens vijf parkwachters). We hadden de volgende leeftijdsverdeling: 18-24 (12,5%), 25-34 (29,2%), 35-44 (16,7%), 45-54 (20,8%), 55-64 (16,7%), 65<= (0,0%). Op de vraag hoe lang ze al werkten als parkwachter, kregen we volgende antwoorden: 0-2 jaren (16,7%), 3-5 jaren (16,7%), 6-10 jaren (25,0%), 10-20 jaren (29,2%) en <=20 jaren (8,3%).

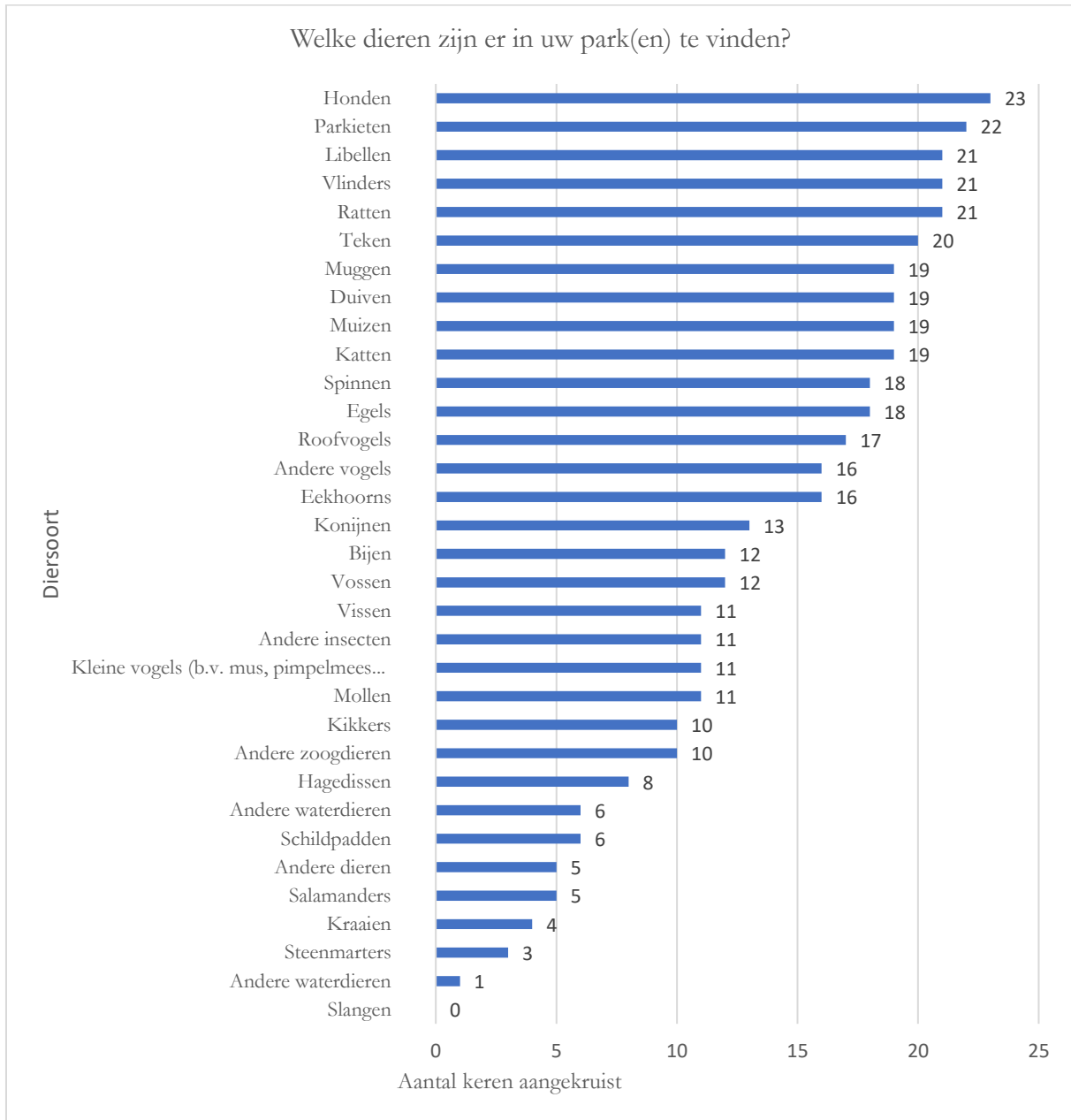
Op de vraag waarom ze kozen voor het beroep parkwachter kregen we volgende antwoorden: Voor het buiten werken (86,4%), Door de liefde voor parken (68,2%), Door de liefde voor planten en bomen (45,5%) en Door de liefde voor de natuur (72,2%). De respondenten vinden leuk aan het werk als parkwachter: Het buiten werken (86,4%), De liefde voor het park (59,1%), De liefde voor planten en bomen (45,5%), De liefde voor de natuur (77,4%) en twee vrije antwoorden namelijk voor het sociaal contact met parkbezoekers (9,1%).

3.4.3 Resultaten survey: "Dieren in mijn werk" (26 respondenten)

3.4.3.1 Dieren in het park

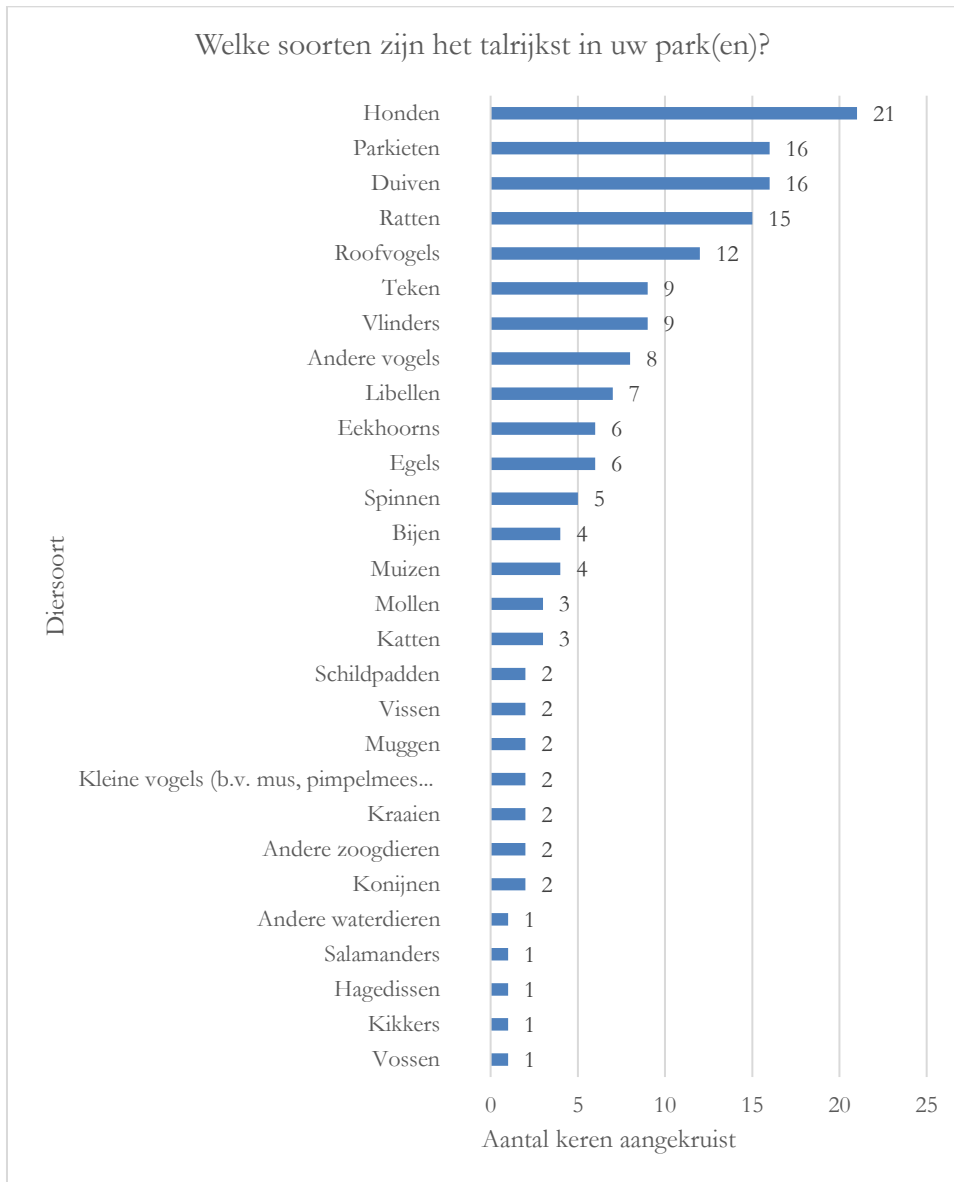
Bijna alle respondenten hebben dieren in hun parken (95,8%) (vraag 3 PS).

De meest waargenomen dieren door de parkwachters zijn honden (n=23); parkieten (n=22), libellen (n=21), vlinders (n=21) en ratten (n=21). Niet waargenomen zijn slangen (n=21).

Figuur 5 Welke dieren ziet u in parken. Vraag 4 PS (26 respondenten).

De **talrijkste diersoorten in parken** zijn: honden (n=21), parkieten (n=16), duiven (n=16), ratten (n=15) en roofvogels (n=12) (Figuur 6).

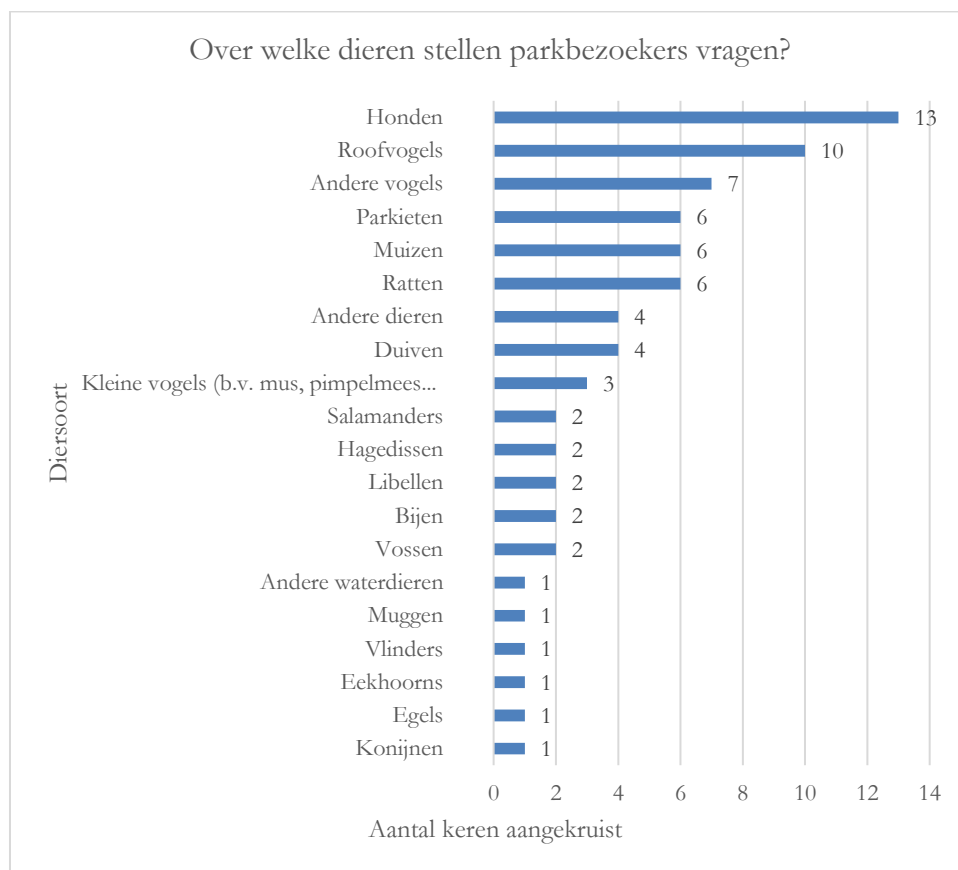

Figuur 6 Welke diersoorten zijn het talrijks in uw park(en)? Vraag 5 PS (26 respondenten)

3.4.3.2 Parkbezoekers

Meer dan zeven op de tien respondenten geven aan dat **parkbezoekers vragen stellen over dieren in hun parken** (73,9%) (vraag 6 PS).

Diersoorten **waarover het meest vragen worden gesteld** zijn: honden (n=13), roofvogels (n=10), andere vogels (n=7), parkieten (n=6), muizen (n=6) en ratten (n=6) (Figuur 7).

Figuur 7 Vraag 7 PS (26 respondenten)

De parkwachters krijgen **het meest vragen over** de regels voor dieren in het park (n=15) en over het gedrag van dieren in het park (n=13) (Tabel 12).

Wat voor vragen stellen parkbezoekers?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Over de regels voor dieren in het park	15
Over het gedrag van de dieren in het park	13
Over het karakter van de dieren in het park	6
Overige	1

Tabel 12 Vraag 8 PS (26 respondenten)

Meer dan acht op tien respondenten (83,7%) geven aan dat er geen activiteiten met dieren of over de natuur in het park doorgaan (vraag 9 PS). Als er activiteiten doorgaan in het park met dieren of over de natuur geven vier respondenten aan dat dit gaat over voorlichtingsbijeenkomsten over de natuur in ruime zin en drie respondenten dat het over activiteiten met dieren (hondentraining, ...) gaat (vraag 10 PS).

Bijna alle respondenten geven aan (95,7%) dat er **conflicten zijn tussen parkbezoekers over dieren in het park** (losloopzones, ontmoetingen met dieren, ...) (vraag 11 PS). De diersoort waar het meest conflicten over zijn, zijn honden (n=22) (Tabel 13).

Over welke dieren zijn er conflicten?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Honden	22
Ratten	3
Parkieten	3
Egels	1

Tabel 13 Vraag 12 PS (23 respondenten)

Conflicten tussen parkbezoekers gaan **over** honden die op mensen springen (n=17) en over uitwerpselen van dieren (n=17) in het park (Tabel 14).

Waarover hebben parkbezoekers conflicten over dieren?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Conflicten door honden die op mensen springen	17
Conflicten over uitwerpselen van dieren	15
Conflicten door agressie van dieren	11
Andere conflicten	10
Conflicten door agressie van parkbezoekers	9

Tabel 14 Vraag 13 PS (23 respondenten)

Iets meer dan de helft van de respondenten geeft aan (54,5%) dat **conflicten verbonden zijn aan specifieke locaties** (vraag 14 PS). Deze conflicten vinden het meest plaats in losloopzones (n=6) en grasvelden (n=6) (Tabel 15).

Zo ja, waar in het park doen zich conflicten voor over dieren?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
In de zones zonder leiband / losloopzones	6
Grasvelden	6
Andere plekken	5
De parkingang	4
Aan de banken in het park	1

Tabel 15 Vraag 15 PS (22 respondenten)

Conflicten over dieren in parken vinden **veelvuldig** plaats (Tabel 16).

Hoe vaak zijn er conflicten over dieren tussen parkbezoekers?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Dagelijks	6
Wekelijks	6
Meer dan één keer per week	6
Tweewekelijks	2
Bijna nooit	2

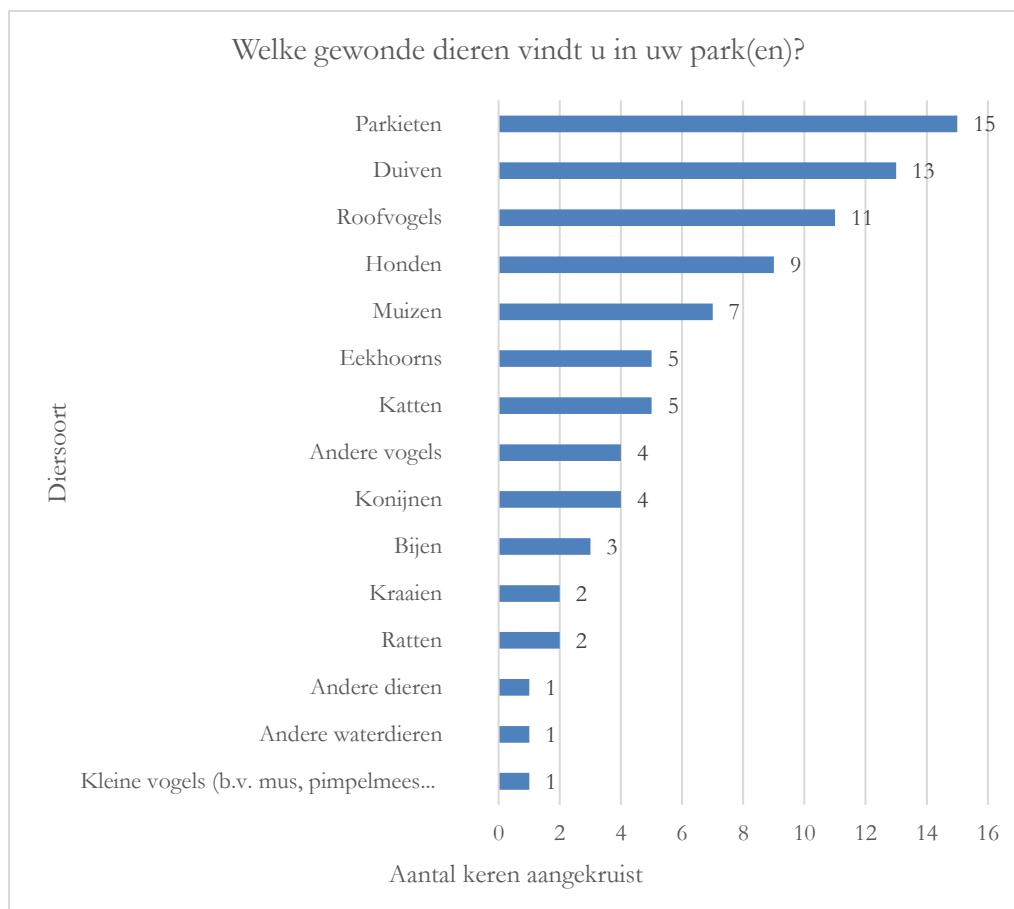
Tabel 16 Vraag 16 PS (22 respondenten)

Negen op de tien respondenten (90,9%) **dienen soms in te grijpen in geval van conflicten over dieren tussen bezoekers** van het park (vraag 17 PS). Waarvan de helft (50,0%) stelt dat **hun tussenkomst voor een oplossing zorgt** voor het conflict tussen de parkbezoekers (vraag 18 PS). Ongeveer zes op de tien (59,1%) verklaart dat het **soms nodig is de hulp van de politie in te roepen** bij conflicten over dieren tussen parkbezoekers (vraag 19 PS).

3.4.3.3 Gewonde en dode dieren in het park

Bijna alle respondenten (95,8%) **vinden soms gewonde dieren** in hun park(en) (vraag 20 PS).

Gewonde dieren die parkwachters het meest **vinden**, zijn: parkieten (n=15), duiven (n=13) en roofvogels (n=11) (Figuur 8).

Figuur 8 Welke gewonde dieren vindt u in uw park(en)? Vraag 21 PS (26 respondenten)

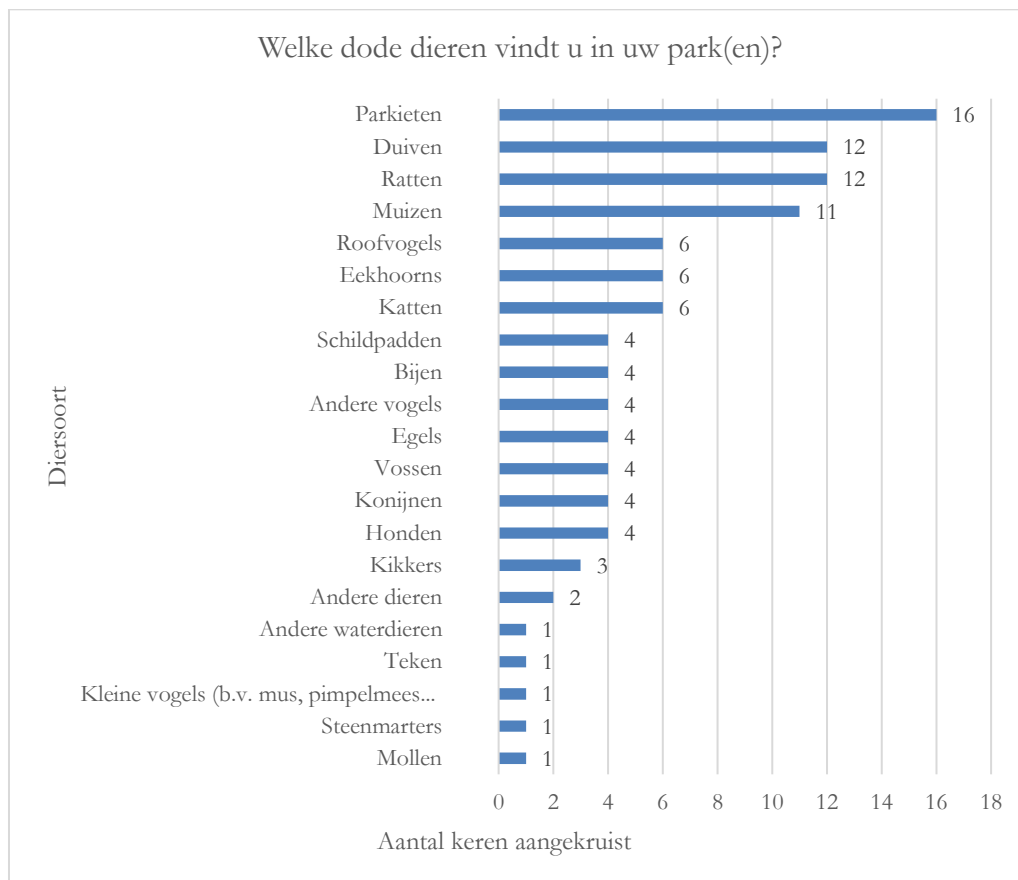
Bij het vinden van gewonde dieren, wordt het meest **de interne procedure** gevolgd (n=18) en de **Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels** gecontacteerd (n=15) (Tabel 19).

Wat doet u met gewonde dieren in uw park?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
De interne procedure volgen	18
De Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels bellen	15
De dierenopvang bellen	10
De pompiers bellen	2
De politie bellen	1

Tabel 17 Vraag 22 PS (24 respondenten)

Bijna negen op de tien respondenten (87,5%) vinden dode dieren in hun park(en) (vraag 23 PS). De meest gevonden dode diersoorten zijn: parkieten (n=16), duiven (n=12), ratten (n=12) en muizen (n=11) (Figuur 9).

Figuur 9 Vraag 24 PS (26 respondenten)

Bij het vinden van dode dieren, wordt het meest **de interne procedure** gevolgd (n=20) (Tabel 18).

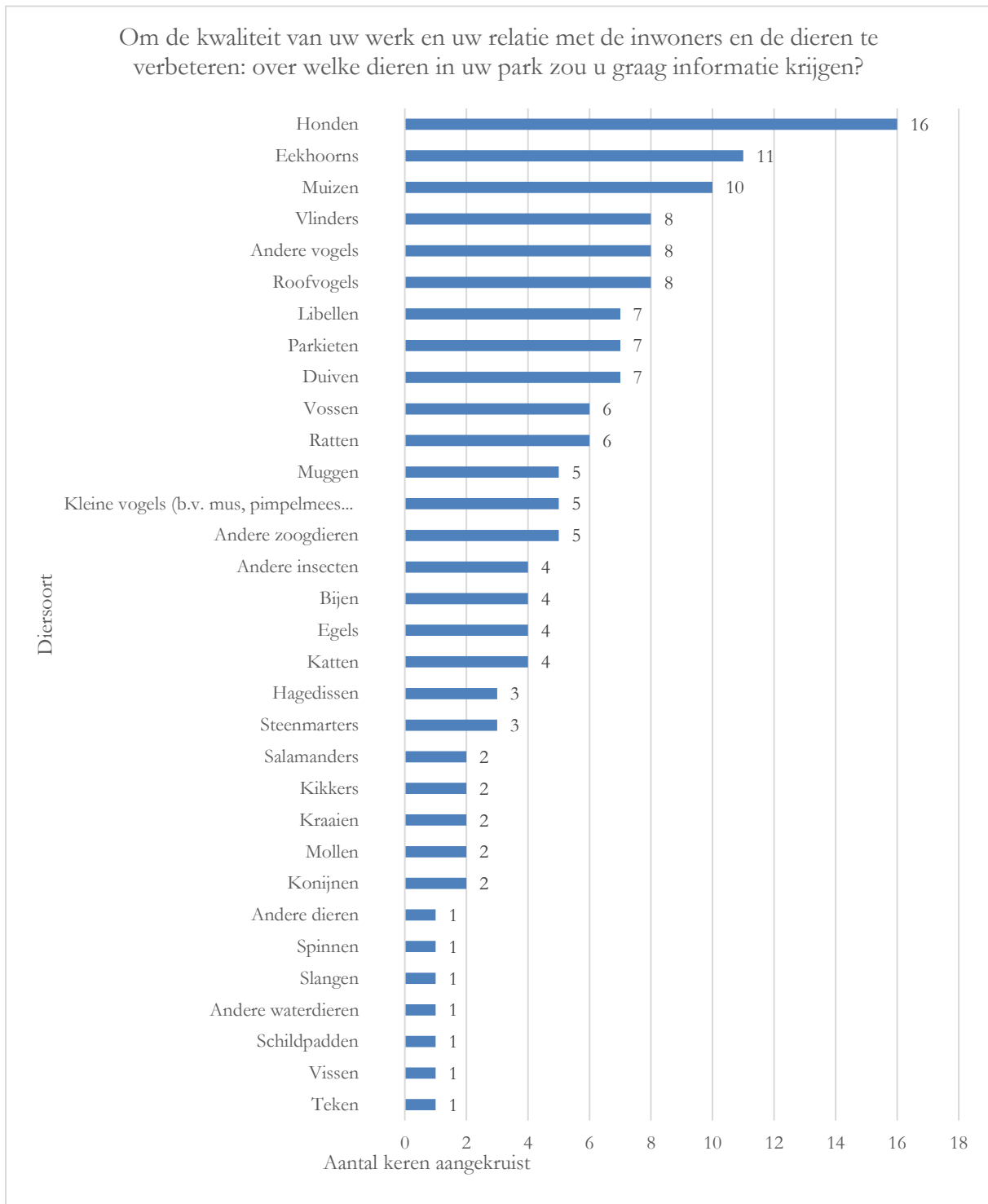
Wat doet u met de lichamen van dode dieren?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
De interne procedure volgen	20
De Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels bellen	3
Opbergen in een speciale doos	3
De dierenopvang bellen	2
Overige	1

Tabel 18 Vraag 25 PS (24 respondenten)

3.4.3.4 Kennis over dieren

Om de kwaliteit van hun werk te verbeteren, wensen parkwachters **informatie over verschillende diersoorten**. Het meest over honden (n=16), eekhoorns (n=11) en muizen (n=10) (Figuur 10).

Figuur 10 Vraag 26 (26 respondenten)

Op de vraag **welke informatie** parkwachters graag over dieren zouden krijgen, wensen zij voornamelijk informatie over het gedrag van dieren (n=18) en de regelgeving over dieren (n=18) (Tabel 19)

Om de kwaliteit van uw werk en uw relatie met de inwoners en de dieren te verbeteren: over welke dieren in uw park zou u graag informatie krijgen?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Over het gedrag van dieren	18
Over de regelgeving over dieren	16
De verschillende fasen van het leven van dieren (geboorte, groei, leeftijd, paring)	15
Over het karakter van dieren	14
De behoefte aan ruimte van dieren	13
De behoefte aan voedsel van dieren	11

Tabel 19 Vraag 27 PS (24 respondenten)

3.4.3.5 Honden in het park

Ruim zes op de tien respondenten (62,5%) geeft aan dat er **een losloopgebied (zonder leiband) voor honden in hun park(en)** zijn (vraag 28 PS). Bijna zeven op de tien respondenten (66,7%) menen dat **de regels niet duidelijk zijn voor hondeneigenaars over hoe ze de losloopzone dienen te gebruiken** (vraag 29 PS). Alle respondenten (100%) geven aan dat de **losloopzone de hele dag vaak gebruikt** wordt (vraag 30 PS).

Hondenbezitters stellen parkwachters voornamelijk **vragen over het losloopgebied** (n=19) (Tabel 20).

Stellen hondenbezitters u vragen over honden in het park?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Over het losloopgebied	19
Over andere hond(en)	12
Over andere hondeneigenaars	7
Helemaal niet	5
Over andere dieren	5
Over hun hond(en)	4
Over andere parkbezoekers (SQ005)	3

Tabel 20 Vraag 31 PS (24 respondenten)

3.5 Deeltaak 1.3 B: Gemeenschapswachten*

Aan de hand van 31 vragen, via een online enquête, wouden we te weten te komen of gemeenschapswachten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dieren tijdens hun werk tegenkomen en welke elementen een rol spelen hierin.

3.5.1 Methodologie

Een survey "Dieren in mijn werk" werd opgesteld voor de gemeenschapswachten van het Gewest (Community guard Survey: CGS). De vragenlijst bestaande uit 27 vragen werd opgedeeld in vijf delen: Dieren in uw werk (, Inwoners en dieren in de stad (3 vragen), Gewonde en dode dieren (4 vragen), Kennis over dieren (2 vragen), en een laatste deel over de gemeenschapswachtkenmerken (5 vragen). De enquête was bedoeld voor de gemeenschapswachten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De volgende demografische kenmerken werden opgevraagd: beroep (vraag 2 CGS), geslacht (vraag 37 CGS), leeftijd (vraag 33 CGS), in welke gemeente(n) de parken zich bevinden waar zij werken (vraag 32 CGS) en hoe lang zij al werken als parkwachter (vraag 34 CGS). Waarom zij voor het beroep kozen (vraag 35 CGS) en wat zij leuk vinden aan hun werk werden ook bevroegd (vraag 36 CGS).

3.5.2 Respondenten

De survey voor de gemeenschapswachten werd gelanceerd op 7 september 2021 en werd afgesloten op 31 december 2021. De oproep tot deelname werd verspreid via de negentien gemeentelijke diensten. De gemeenten verleenden volledige medewerking aan de verspreiding van de enquête voor de gemeenschapswachten via hun gemeentelijke dienst die verantwoordelijk is voor de gemeenschapswachten.

In totaal vulden 165 gemeenschapswachten de survey. Na uitsluiting van gegevens van respondenten die de survey niet volledig invulden, bleven 102 volledige inzendingen over.

De meeste respondenten waren mannen (80,4%). De gemeenschapswachten werkten in zestien van de negentien gemeenten. Er waren geen deelnemende gemeenschapswachten die werkten in Etterbeek, Evere en Sint-Gillis. Gemeenschapswachten die werkten in Schaarbeek waren het meest vertegenwoordigd met 31 gemeenschapswachten, gevolgd door Anderlecht (twaalf gemeenschapswachten) en Brussel-stad (tien gemeenschapswachten). We hadden de volgende leeftijdsverdeling: 18-24 (1,0%), 25-34 (17,6%), 35-44 (26,5%), 45-54 (31,4%), 55-64 (22,5%), 65<= (0,0%). Op de vraag hoe lang ze al werkten als gemeenschapswacht, kregen we volgende antwoorden: 0-2 jaren (11,8%), 3-5 jaren (13,7%), 6-10 jaren (24,5%), 10-20 jaren (39,2%) en <=20 jaren (7,8%).

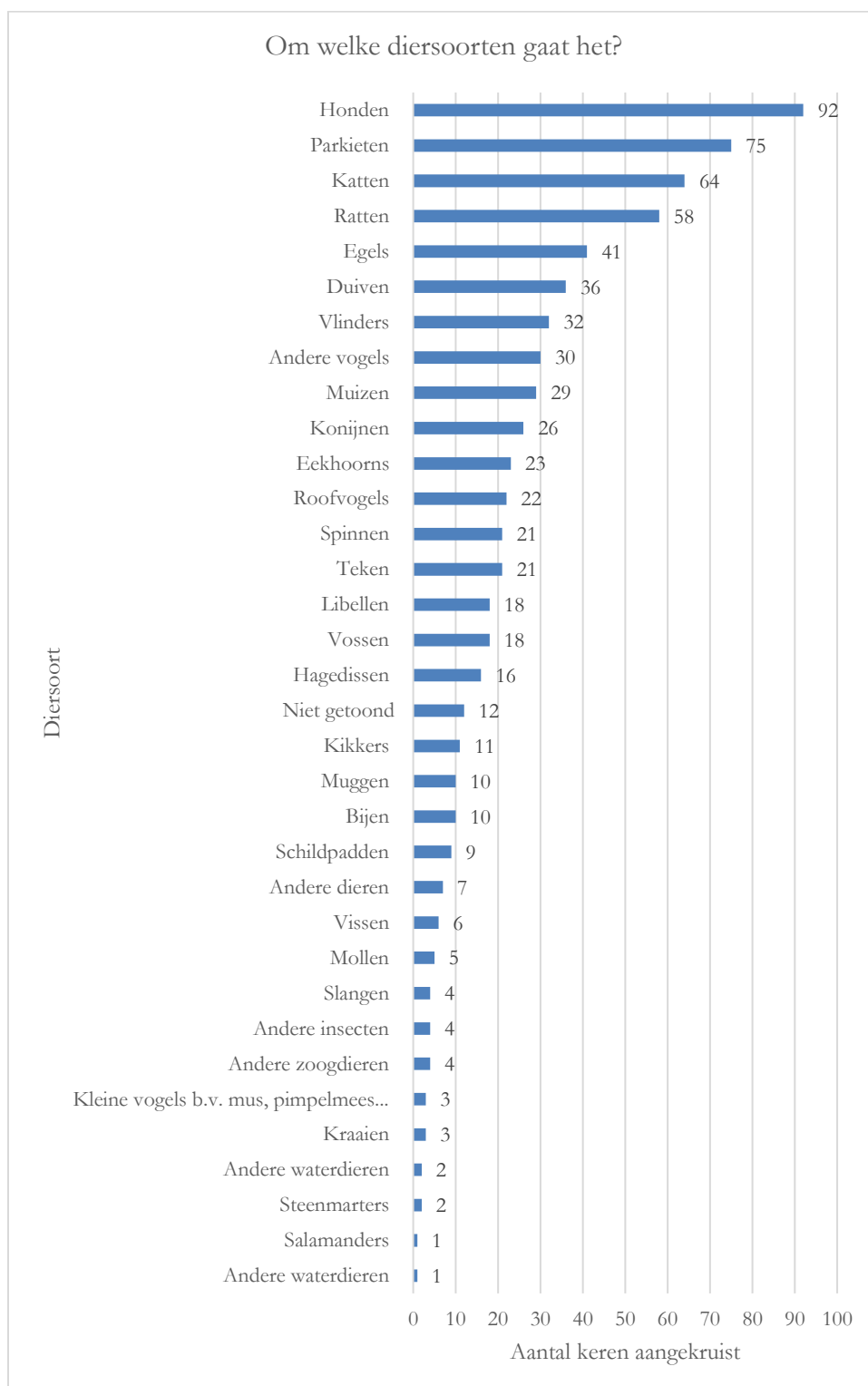
Op de vraag waarom ze kozen voor het beroep gemeenschapswacht kregen we volgende antwoorden: Samenwerken met inwoners (70,6%) en voor het werken buiten (61,8%). De respondenten vinden leuk aan het werk als gemeenschapswacht: Samenwerken met inwoners (73,4%) en voor het werken buiten (70,6%).

3.5.3 Resultaten survey: "Dieren in mijn werk" (102 respondenten)

3.5.3.1 Dieren in uw werk

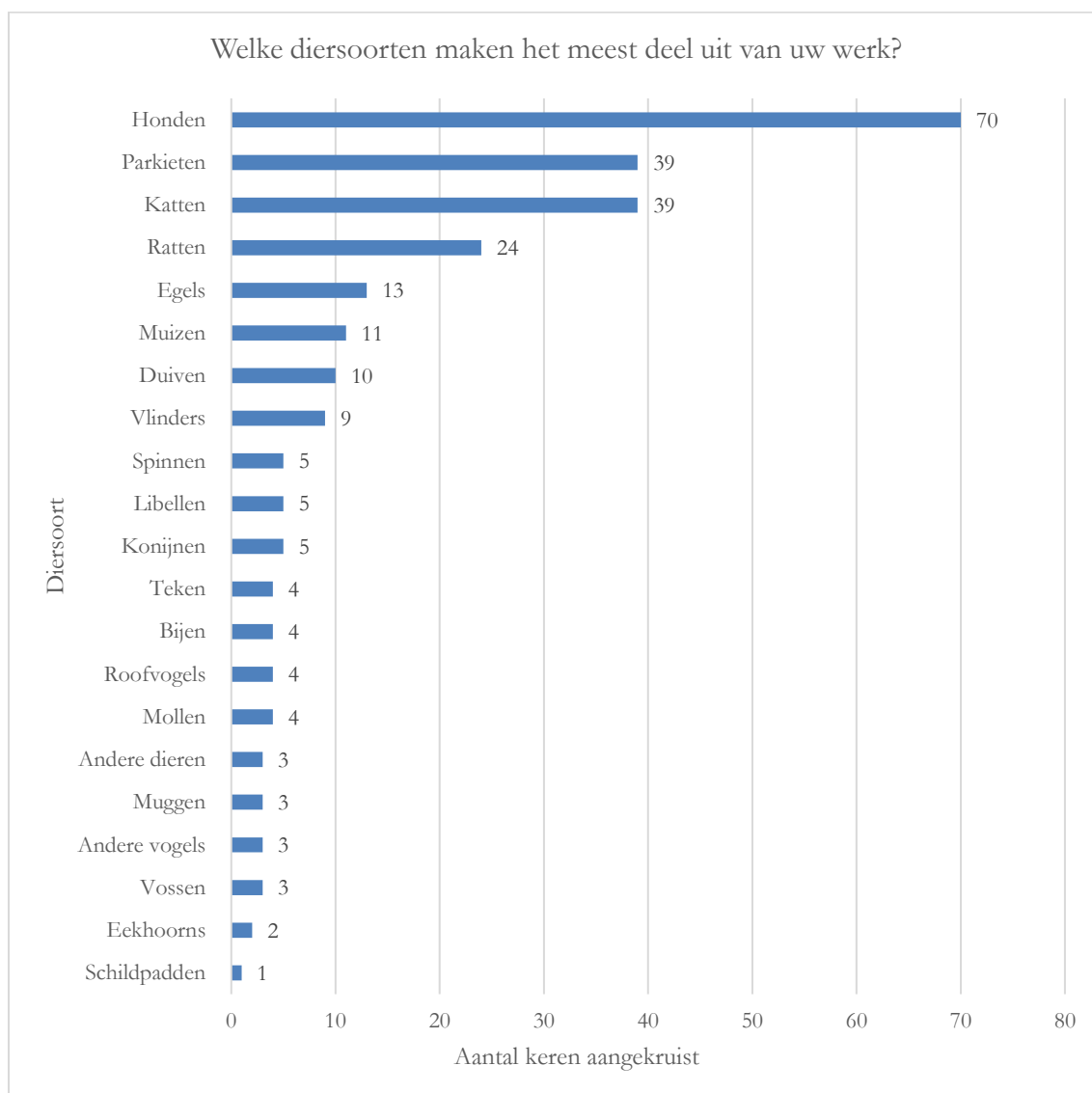
Ruim negen op de tien respondenten laten weten dat **dieren af en toe deel uit maken van hun werk** (94,1%) (vraag 3 CGS).

De dieren die deel uitmaken van het werk van gemeenschapswachten zijn: honden (n=92); parkieten (n=75), katten (n=64) en ratten (n=58) (Figuur 11).

Figuur 11 Vraag 4 CGS (102 respondenten).

De dieren die het meest deel uitmaken van het werk van gemeenschapswachters zijn: honden (n=70); parkieten (n=39), katten (n=39) en ratten (n=24) (Figuur 11).

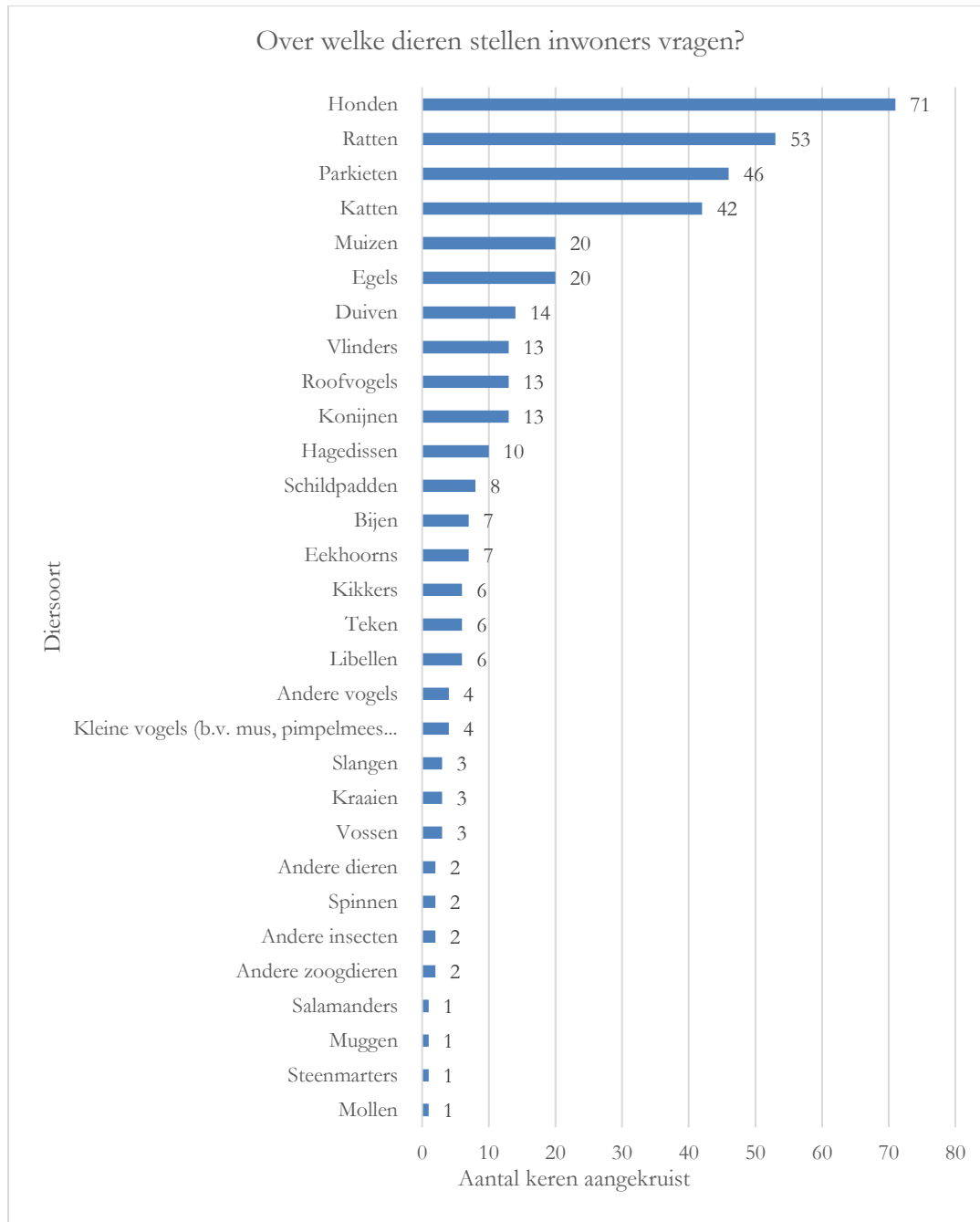

Figuur 12 Vraag 5 CGS (102 respondenten)

3.5.3.2 Inwoners en dieren in de stad

Bijna acht op de tien respondenten geven aan dat **inwoners vragen stellen over dieren** (77,5%) (vraag 6 CGS).

Diersoorten **waarover het meest vragen worden gesteld** zijn: honden (n=71), ratten (n=53), parkieten (n=46) en katten (n=42) (Figuur 13).

Figuur 13 Vraag 7 CGS (102 respondenten)

De gemeenschapswachten krijgen **het meest vragen over** de regels voor losloopgebieden voor honden in het park (n=70) en over het politiereglement inzake dieren (n=58) (Tabel 21). Bij de antwoordoptie **“Andere”** van vraag 8 CGS, werd ook viermaal aangehaald vragen over “de hoeveelheid ratten”, eenmaal vuilnisbakken opengereten door vossen, eenmaal dat

inwoners meerdere losloopgebieden willen in elke buurt, eenmaal over het gebrek aan uitlegborden, eenmaal over wat te doen met verlaten/gewonde dieren en meldingen van vossen, en wat te doen m.b.t. slangen of duiven.

Wat voor vragen stellen de inwoners?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Over de regels voor losloopgebieden voor honden in het park	70
Over het politiereglement inzake dieren	58
Over het gedrag van de dieren in het park	46
Andere	

Tabel 21 Vraag 8 CGS (102 respondenten)

Bijna acht op tien respondenten (78,4%) geven aan dat er **conflicten zijn tussen inwoners over dieren in de openbare ruimte** (losloopzones, ontmoetingen met dieren, ...) (vraag 9 CGS).

De diersoorten waar **conflicten** over zijn, betreffen honden (n=74), ratten (n=31) en parkieten (n=26) (Tabel 22).

Zo ja, over welke dieren zijn er conflicten?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Honden	74
Ratten	31
Parkieten	26
Katten	14
Egels	9
Duiven	7
Muizen	6
Vlinders	5
Roofvogels	3
Konijnen	2
Mollen	2
Kraaien	2
Bijen	2
Teken	2
Hagedissen	1
Slangen	1
Andere dieren	1

Tabel 22 Vraag 10 CGS (100 respondenten)

De diersoort waar het **meest conflicten over** zijn, zijn honden (n=72) (Tabel 23).

Over welke dieren gaan de meeste conflicten?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Honden	72
Ratten	25
Parkieten	22
Katten	13
Egels	9
Muizen	7
Duiven	7
Konijnen	3
Vlinders	3
Roofvogels	2
Bijen	2
Vossen	1
Mollen	1
Kraaien	1
Andere vogels	1
Schildpadden	1
Andere dieren	1

Tabel 23 Vraag 11 CGS (100 respondenten)

De **conflicten** die het **meest gerapporteerd worden**, zijn conflicten over uitwerpselen van dieren (n=75) en agressie van dieren (n=42) (Tabel 24).

Over welke conflicten gaat het tussen inwoners?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Conflicten over uitwerpselen van dieren	75
Conflicten door agressie van dieren	42
Conflicten door honden die op mensen springen	38
Conflicten door agressie van inwoners	25
Andere conflicten	23

Tabel 24 Vraag 12 GCS (100 respondenten)

Zes op de tien de respondenten geeft aan (60,8%) dat **conflicten verbonden zijn aan specifieke locaties** (vraag 13 CGS). Deze conflicten **doen** zich het meest **voor in parken** (n=55) en straten (n=42) (vraag 14 CGS).

Conflicten over dieren vinden **veelvuldig** plaats (Tabel 25).

Hoe vaak zijn er conflicten over dieren tussen inwoners?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Meer dan één keer per week	21
Dagelijks	17
Maandelijks	15
Tweewekelijks	4
Bijna nooit	4
Wekelijks	1

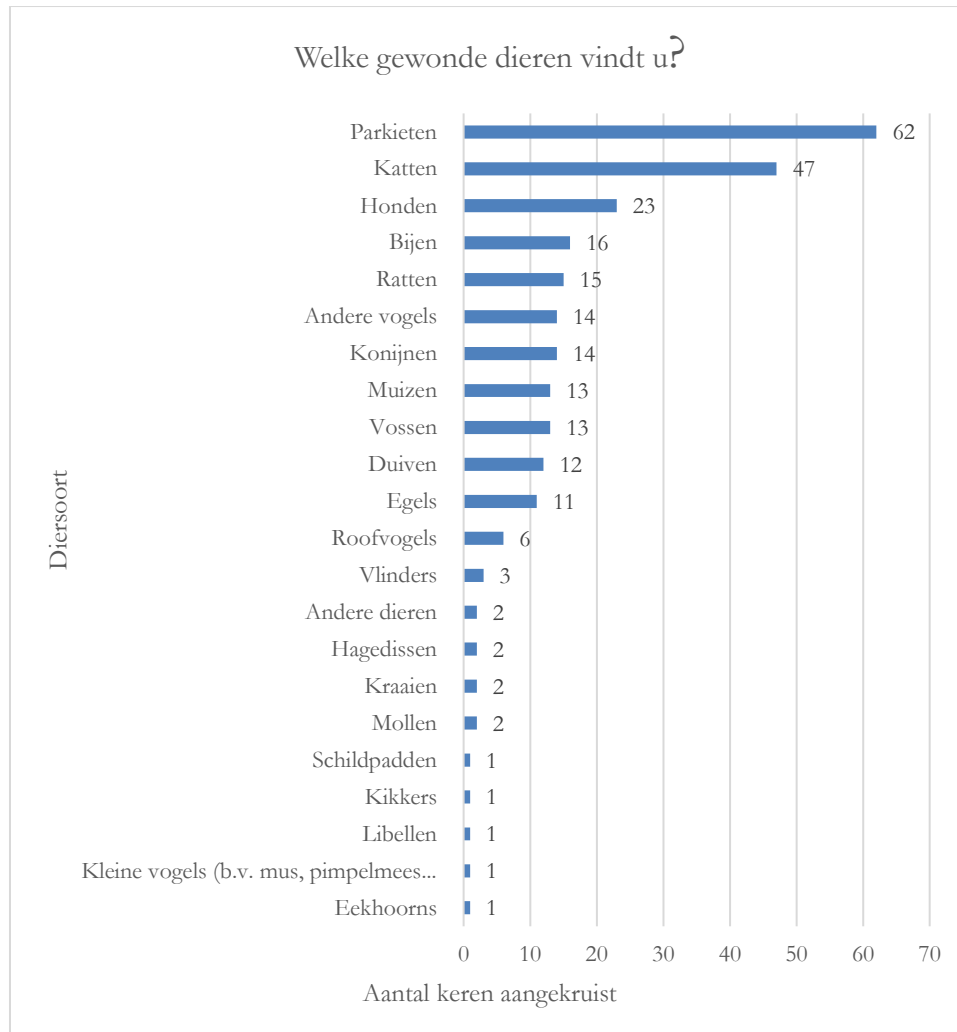
Tabel 25 Vraag 15 CGS (84 respondenten)

Ruim zeven op de tien respondenten (73,5%) **dienen soms in te grijpen in geval van conflicten over dieren tussen inwoners** (vraag 16 CGS). Waarvan meer dan de helft (56,9%) stelt dat **hun tussenkomst voor een oplossing zorgt** voor het conflict tussen de inwoners (vraag 17 CGS). Bijna vijf op de tien (48,6%) verklaart dat het **soms nodig is de hulp van de politie in te roepen** bij conflicten over dieren tussen inwoners (vraag 18 CGS).

3.5.3.3 Gewonde en dode dieren

Ruim acht op de tien respondenten (81,9%) **vinden soms gewonde dieren** (vraag 19 CGS).

Gewonde dieren die gemeenschapswachten het meest vinden, zijn: parkieten (n=62), katten (n=47) en honden (n=23) (Figuur 14).

Figuur 14 Vraag 20 CGS (102 respondenten)

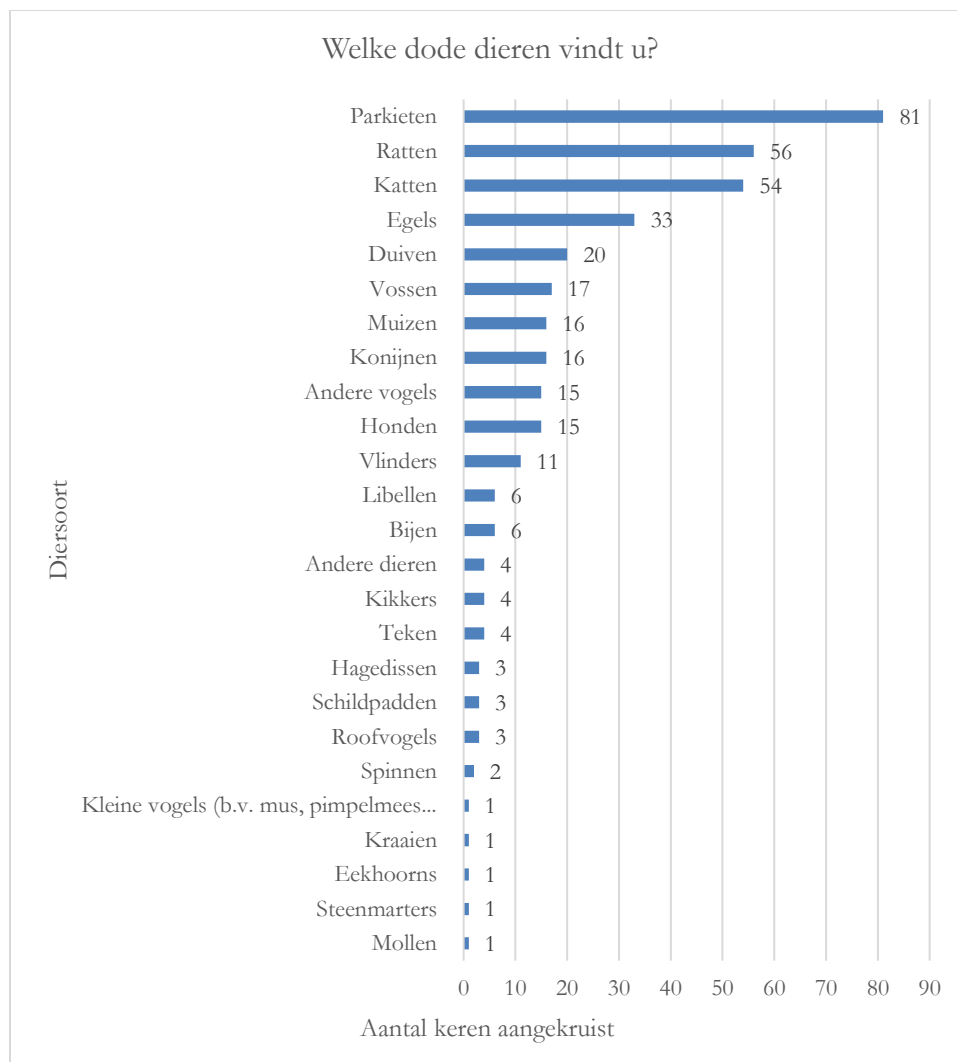
Bij het vinden van gewonde dieren, wordt het meest **de dierenopvang gebeld** (n=48) en de **Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels** gecontacteerd (n=42) (Tabel 26). Bij de antwoordoptie "Overige" van vraag 21 CGS, werd ook zevenmaal gemeld naar de gemeentelijke dienst brengen, driemaal naar de dierenarts brengen, eenmaal het rapporteren.

Wat doet u met gewonde dieren?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
De dierenopvang bellen	48
De Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels bellen	42
De politie bellen	15
De pompiers bellen	12
Overige	11

Tabel 26 Vraag 21 CGS (102 respondenten)

Ruim acht op de tien respondenten (81,4%) **vinden dode dieren** (vraag 22 CGS). De **meest gevonden** dode diersoorten zijn: parkieten (n=81), ratten (n=56), katten (n=54) en egels (n=33) (Figuur 16).

Figuur 15 Vraag 23 CGS (100 respondenten)

Bij het vinden van dode dieren, werd het meest de antwoordoptie "Overige" ingevuld (n=44) (Tabel 27). Bij de antwoordoptie "Overige" werd tweeëntwintigmaal gemeld de gemeentelijke dienst contacteren, twaalfmaal externe

diensten contacteren (openbare werken, hygiëne dienst, publieke netheid, vuilnisophaaldienst, spev, wegenwacht, ...), viermaal schoonmaakdienst- en service contacteren, driemaal gespecialiseerde onderneming contacteren en driemaal in vuilnisbak/bosjes dumpen. De gemeentelijke dienst contacteren (n=22), de dierenopvang bellen (n=15) en de Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels bellen (n=13) werden het meest aangekruist.

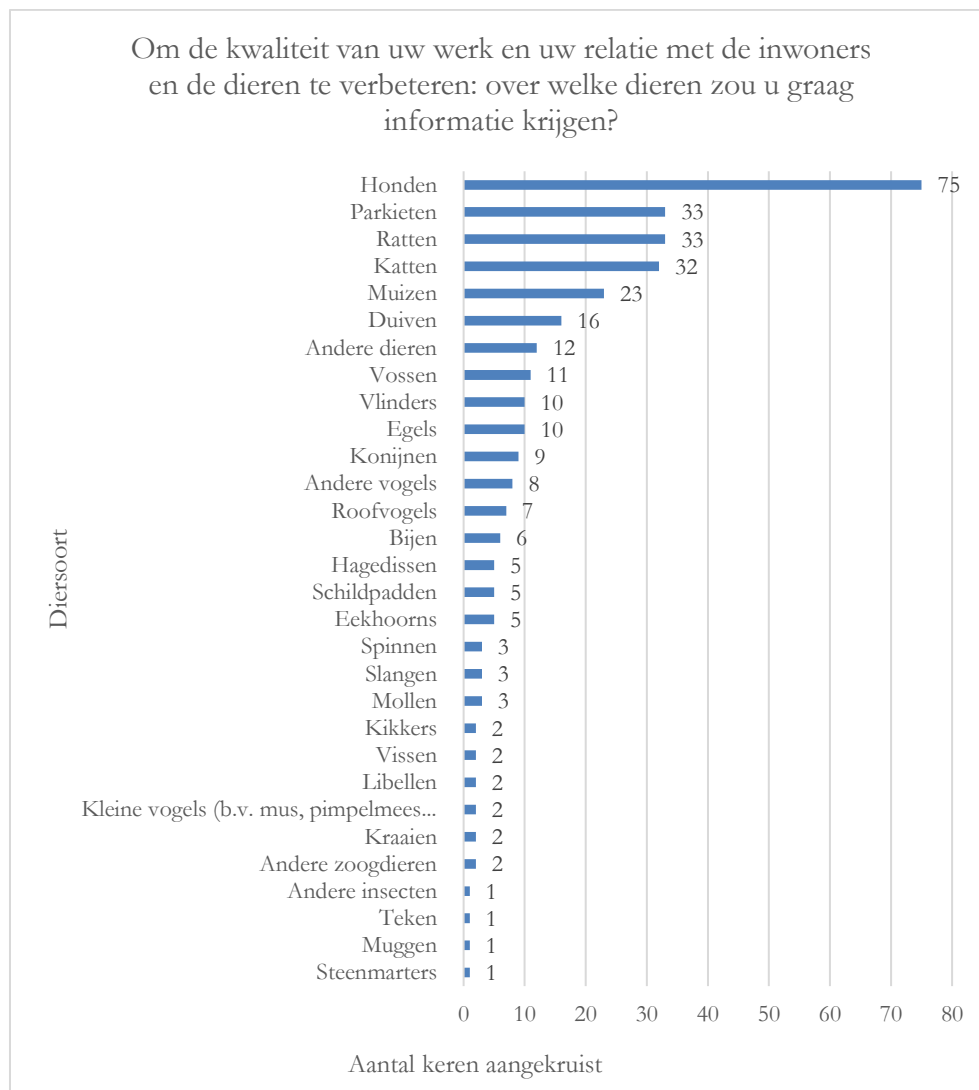
Wat doet u met de lichamen van dode dieren?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Overige	44
De dierenopvang bellen	15
De Koninklijke Belgische Liga voor de Bescherming van Vogels bellen	13
Opbergen in een speciale doos	11
De brandweer bellen	8
De politie bellen	8

Tabel 27 Vraag 24 CGS (100 respondenten)

3.5.3.4 Kennis over dieren

Om de kwaliteit van hun werk te verbeteren, wensen gemeenschapswachten **informatie over verschillende diersoorten**. Het meest over honden (n=75), parkieten (n=33), ratten (n=33) en katten (n=32) (Figuur 17).

Figuur 16 Vraag 25 CGS (100 respondenten)

Op de vraag **welke informatie** gemeenschapswachten graag over dieren zouden krijgen, wensen zij voornamelijk informatie over de politieregelgeving over dieren (n=60) en over het gedrag van dieren (n=40) (Tabel 28). Bij de antwoordoptie "Overige" van vraag 26 CGS, werd ook eenmaal gesuggereerd panelen voor honden aan de leiband en ook eenmaal verzorgingsplaatsen.

Welke informatie over de dieren zou u het meest helpen in uw werk?

Antwoord	Aantal keren aangekruist
Over de politieregelgeving over dieren	63
Over het gedrag van dieren	60
De behoefte aan ruimte van dieren	40
Over het karakter van dieren	34
De behoefte aan voedsel van dieren	21
De verschillende fasen van het leven van dieren (geboorte, groei, leeftijd, paring)	15
Overige	2

Tabel 28 Vraag 26 CGS (100 respondenten)

3.6 Deeltaak 1.4: Inwoners

De survey werd gelanceerd op 24 juni en afgesloten op 29 oktober 2021. De oproep tot deelname werd verspreid via de gemeentelijke informatiekkanalen en sociale netwerken. De gemeenten verleenden volledige medewerking aan het verspreiden van de enquête onder de inwoners (via gemeentelijke communicatiekanalen). In totaal vulden 1825 inwoners de survey in (0,2% van de totale Brussels bevolking). Voor de verwerking van de antwoorden gebruikten we enkel de surveys waarbij de respondent het afsluitende demografische deel invulde. Dit brengt het totaal op 912 bruikbare surveys.

Voor deel 1 "Dieren als burens" (11 vragen) kregen we 912 volledige antwoorden, voor deel 2 "Verantwoordelijkheden tegenover en Welzijn van dieren" (9 vragen) 748 en voor deel 3 "Honden in de stad" 395 (13 vragen).

Aan de hand van 45 vragen, via een online enquête, wouden we te weten te komen hoe bewoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aankijken tegen vier diersoorten (huis-, buurt- en zwerf)katten, honden, vossen en duiven) en hoe zij het samenleven met deze diersoorten in hun gemeente zien.

3.6.1 Methodologie

Een survey "Samenleven met dieren in de stad" werd opgesteld voor de inwoners van het Gewest. De vragenlijst bestaande uit 45 vragen, werd opgedeeld in vier delen: Dieren als burens (7 minuten, 11 vragen), Verantwoordelijkheden tegenover en Welzijn van dieren (5 minuten, 9 vragen) en Honden in de stad (6 minuten, 13 vragen) en een laatste deel over de bewonerskenmerken invullen (3 minuten, 12 vragen). De enquête was bedoeld voor inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Elk lid van een huishouden kon deze enquête afzonderlijk invullen. Na elk deel kon de respondent beslissen om te stoppen met de survey en zijn demografische informatie op te geven of door te gaan met de vragen in het volgende deel.

De volgende demografische kenmerken werden opgevraagd: gemeente (vraag 36 (Citizen Survey: CS), soort woning (vraag 37 CS), geslacht (vraag 38 CS), leeftijd (vraag 39 CS), religieuze of filosofische overtuiging (vraag 40 CS), opleidingsniveau (vraag 42 CS), gezinsbudget (vraag 43 CS), beroep (vraag 44 CS). Dieren in de loop van het leven van de respondent werden ook bevraagd (vraag 41 CS). De input op vraag 45 "Heb je opmerkingen over deze enquête of over dieren in de openbare ruimte in jouw gemeente of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het algemeen" wordt in een volgend rapport verwerkt. Ten behoeve van de analyse werden bij vragen waar een scoreschaal van vijf items werd gebruikt ("helemaal mee eens", "mee eens", "neutraal", "mee oneens" en "helemaal mee oneens"), de scores "helemaal mee eens" en "mee eens" gegroepeerd als "akkoord" en de scores "helemaal mee oneens" en "mee oneens" gegroepeerd als "niet akkoord".

3.6.2 Respondenten

Na uitsluiting van gegevens van respondenten die het afsluitende demografische deel niet invulden, bleven 912 volledige inzendingen over. Om het profiel van de respondenten te kennen werd geopteerd om enkel volledig ingevulde surveys met demografische gegevens op te nemen in de analyse. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van de conclusies. Voor deel 1 "Dieren als burens" (11 vragen) kregen we 912 volledige antwoorden, voor deel 2 "Verantwoordelijkheden tegenover en Welzijn van dieren" (9 vragen) 748 en voor deel 3 "Honden in de stad" 395 (13 vragen). De respondenten konden een vraag overslaan als zij die specifieke vraag niet wilden beantwoorden, wat de soms kleine verschillen in aantal antwoorden per vraag verklaart.

Ondanks onze inspanningen om de populatie van respondenten evenwichtig te verdelen, waren de meeste respondenten vrouwen (75,0%). Er waren respondenten uit alle gemeenten, maar Ukkel en Brussel waren het meest vertegenwoordigd, met respectievelijk 14,8% en 12,3% van de respondenten. Een grote meerderheid van de respondenten studeerde ten minste voltijds tot 20 jaar (81,9%) en een kleine minderheid stopte met het volgen van voltijds onderwijs tussen 16 en 19 jaar (9,4%). De verdeling van de respondenten naar woning was: huis met tuin (43,5%), appartement zonder gemeenschappelijke groene ruimte (33,2%), appartement met gedeelde groene ruimte (bv. tuin...) (16,1%), en huis zonder tuin (3,7%). We hadden de volgende leeftijdsverdeling: 19-24 (2,3%), 25-34 (16,8%), 35-44 (22,5%), 45-54 (23,0%), 55-64 (19,2%), 65<= (14,6%). Van de respondenten had 48,6% een kat, 36,6% een hond, 10,9% een andere huisdiersoort en 26,8% was betrokken bij een vereniging voor dierenbescherming of dierenacties. Op de vraag of de respondent de afgelopen twaalf maanden moeite had om elke maand zijn rekeningen te betalen antwoordde 57,9% nooit en 4,7% meestal. Bij de respondenten waren 44,5% bediende, 16% gepensioneerd, 13% manager, 8,3% zelfstandige, 3,1% werkloos, 2,3% student, en 0,9% huisman/vrouw. De verzamelde data over religieuze of filosofische overtuiging waren niet behulpzaam voor het onderzoek, gezien de heterogeniteit van de resultaten (vraag 40 CS).

3.6.3 Deel 1: "Dieren als burens" (912 respondenten)

3.6.3.1 De dieren zelf

Ongeveer negen op de tien respondenten vinden **dieren in de stad** natuurlijk (93,5%) en aantrekkelijk (87,4%) (vraag 3 CS). Meer dan acht op de tien respondenten **houden over het algemeen** van honden (85,6%), katten (85,6%) en vossen (83,7%). Duiven geven een eerder gemengd beeld: 38,6% houdt over het algemeen niet van duiven, 35,9% wel en 24,6% is onverschillig ten aanzien van duiven (vraag 4 CS). Weinig respondenten zijn **bang van de dieren**; de percentages liggen heel laag, met in dalende volgorde duif (9,6%), vossen 9,5%), zwervkatten (8,7%), honden (5,6%), koloniekatten (2,0%) en huiskatten (0,8%) (vraag 5 CS). Sommige respondenten **houden er niet van in de onmiddellijke nabijheid te zijn** van duiven (34,8%), zwervkatten (17,4%), vossen (12,4%), honden (8,2%), koloniekatten (7,0%) en huiskatten (4,5%) (vraag 5 CS). Bijna de helft van de respondenten vinden dat er **te veel** duiven (43,9%) zijn in hun gemeente. Voor andere dieren lag dit lager: zwervkatten (19,3%), honden (11,8%), vossen (10,2%), huiskatten (8,9%) en koloniekatten (8,4%) (vraag 5 CS). Daarentegen vindt ongeveer een vijfde van de respondenten dat er **te weinig** vossen (20,9%) in hun gemeente zijn, tegenover 6,6% die dit vindt voor koloniekatten 5,0% voor honden, 3,5% voor huiskatten, 3,2% voor zwervkatten en 2,1% voor duiven. (vraag 5 CS).

Respondenten vinden dat ze zelf de meest **kennis hebben over de voedselbehoeften en behoeften aan ruimte** van katten (respectievelijk 82,5% en 75,3%) en honden (77,6 en 75,5). Ze hebben iets minder kennis over **hun noden aan paren en behoeften bij geboorte, opgroeien en ouderdom**. Ook bij vossen en duiven zien we deze trend, de kennis over voornoemde behoeften en noden ligt tot de helft lager; respectievelijk de kennis over de voedselbehoeften en behoeften aan ruimte bij vossen (32,2% en 37,4%) en duiven (37,4% en 25,7%) (vraag 8 CS).

3.6.3.2 Mens-Dier relatie

Ongeveer zeven op de tien respondenten vinden dat huiskatten (70,3%) en honden (68,5%) bijdragen tot de **levenskwaliiteit van inwoners van de gemeente**. In dalende volgorde geldt dit ook voor koloniekatten (43,1%), vossen (41,2%), zwervkatten (22,9%) en duiven (21,2%) (vraag 5 CS). Bijna negen op de tien respondenten vinden de aanwezigheid van huiskatten (89,0%) en honden (88,7%) in hun gemeente goed voor **het welzijn van de mens**. Ook koloniekatten (59,9%) en vossen (50,1%) zijn volgens het merendeel van de respondenten goed voor het welzijn van de mens.

Zwerfkatten (33,0%) en duiven (29,6%) worden door ongeveer drie op de tien respondenten als goed voor het welzijn van de mens bevonden (vraag 6 CS). Meer dan acht op de tien respondenten vinden dat huiskatten (85,5%) en honden (84,1%) **goed zijn voor kinderen**. Bijna de helft van de respondenten vindt koloniekatten (45,1%) goed voor kinderen. Ongeveer twee op de tien respondenten vinden vossen (26,3%), duiven (20,7%) en zwerfkatten (20,7%) goed voor kinderen (vraag 6 CS). Zeven op de tien respondenten vinden dat honden (70,0%) **goede gemeenschapsrelaties bevorderen**. Huiskatten (51,4%) koloniekatten (45,3%), vossen (25,4%), zwerfkatten (22,0%) en duiven (15,1%) minder (vraag 6 CS).

De respondenten vinden de vossen het **leukst om naar te kijken** (84,6%), gevolgd door huiskatten (82,3%) en honden (80,5%). Ook vindt ongeveer de helft van de respondenten koloniekatten (68,8%), zwerfkatten (48,8%) en duiven (45,2%) aangenaam om naar te kijken (vraag 6 CS).

Voornamelijk honden (82,3%) en huiskatten (76,0%) **maken een verbinding met dieren mogelijk**. Koloniekatten (59,6%), vossen (52,3%), zwerfkatten (42,1%) en duiven (39,0%) minder (vraag 6 CS).

Respondenten houden van **voederen** van huisdieren: in dalende volgorde huiskat (51,5%), hond (43,1%), koloniekat (29,3%) en zwerfkat (27,0%). Een kleiner aantal respondenten voedert vos (14,0%) en duif (9,3%) graag. (vraag 5 CS).

Ongeveer acht op de tien respondenten vinden dat vossen (81,8%) **een verbinding met de natuur mogelijk maken**, gevolgd door honden (50,8%) en duiven (47,0%). Koloniekatten (45,3%), huiskatten (42,5%) en zwerfkatten (40,2%) sluiten de rij af (vraag 6 CS).

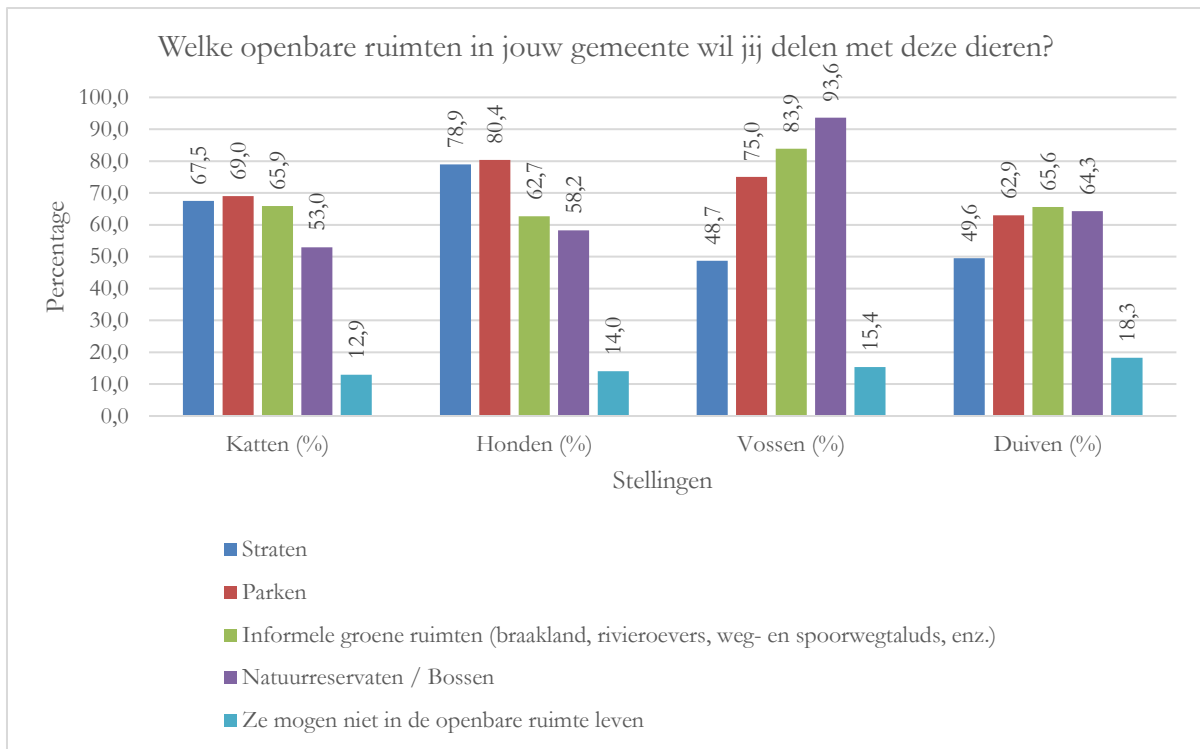
3.6.3.3 Samenleven met dieren in de stad

Ongeveer de helft van de respondenten vinden dat de aanwezigheid van duiven in hun gemeente (49,3%) **ervoor zorgen dat de openbare ruimte er verwaarloosd uitziet**. In veel mindere mate geldt dit voor de andere dieren: zwerfkatten (17,8%), honden (8,2%), vossen (5,5%), koloniekatten (5,0%) en huiskatten (1,2%) (vraag 7 CS). Volgens de respondenten laten voornamelijk duiven (71,7%) en honden (53,5%) **uitwerpselen achter op openbare plaatsen**. Minder respondenten vinden dat dit het geval is voor zwerfkatten (22,0%), vossen (13,2%) koloniekatten (12,8%) en huiskatten (7,1%) (vraag 7 CS).

Ongeveer de helft van de respondenten vinden dat de aanwezigheid van honden (57,2%) en vossen (61,1%) **parken in de gemeente - indien aanwezig - aantrekkelijk maken om in te wandelen**. Minder respondenten vinden dit voor koloniekatten (43,5%), huiskatten (38,7%), duiven (36,8%) en zwerfkatten (22,0%) (vraag 6 CS).

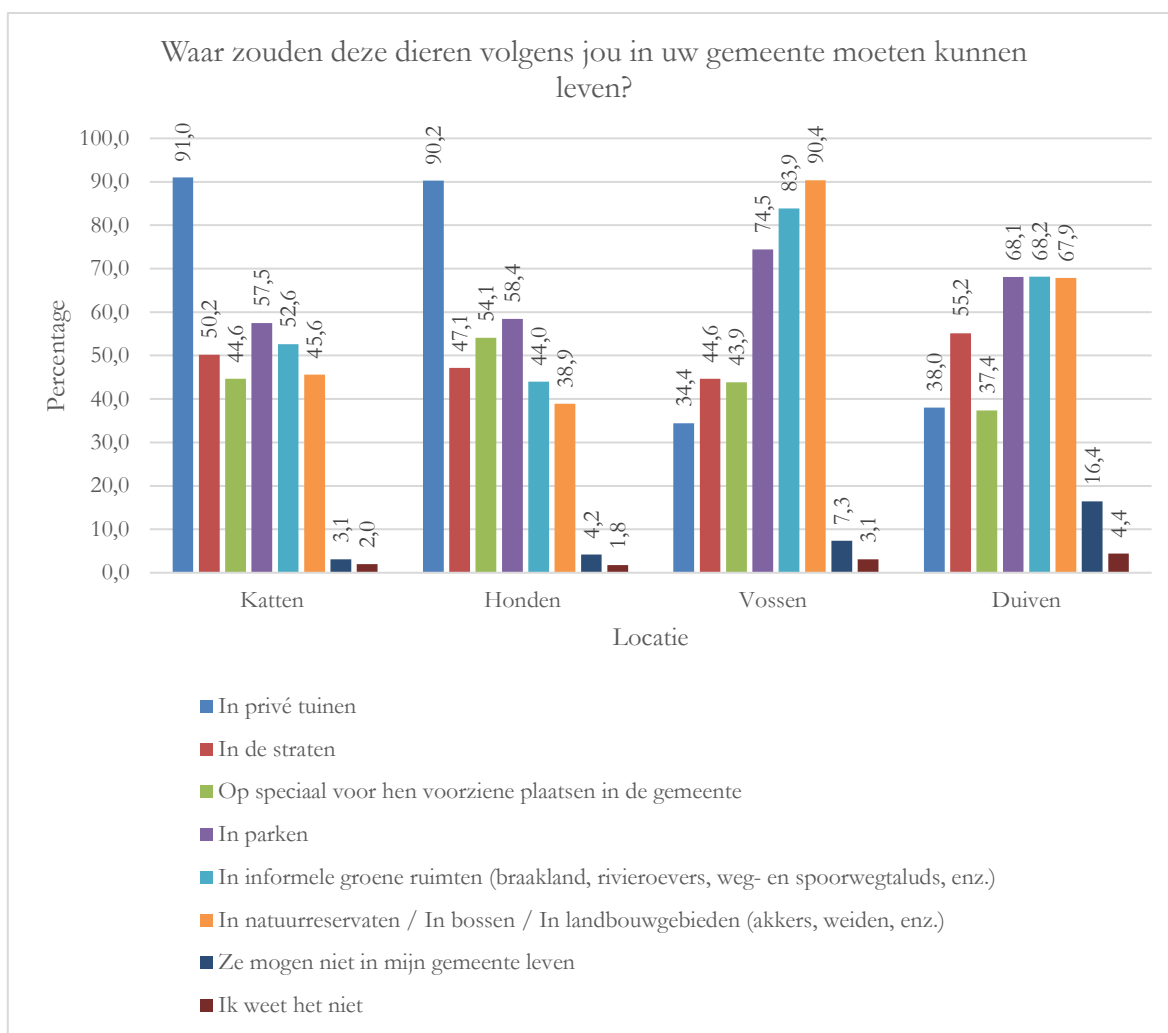
Ruim een vijfde van de respondenten vinden dat honden (23,5%) **te veel lawaai maken**, gevolgd door duiven (17,7%). Zwerfkatten (12,1%), vossen (6,0%), koloniekatten (4,2%) en huiskatten (2,7%) worden minder als lawaaimakers gepercipieerd (vraag 7 CS).

Respondenten zijn het meest bereid **straten** te delen met (vraag 9 CS) met honden (78,9%), **parken** met honden (80,4%), **informele groene ruimten** met vossen (83,9%), **natuurreservaten/bossen** met vossen (93,6%) en ze zijn het meest bereid katten te aanvaarden in **openbare ruimten** (12,9%) (Figuur 17).

Figuur 17 Vraag 9 CS (912 respondenten).

Waar de diersoorten zouden moeten kunnen leven in hun gemeente, blijkt dat **privé-tuinen** gezien worden als ruimte voor katten (91,2%) en honden (90,0%). De **straten** zouden voor ongeveer de helft van de respondenten ruimte moeten bieden voor de vier diersoorten: duiven (55,2%), katten (50,2%), honden (47,1%) en vossen (44,6%). Voor **speciaal voor hen voorziene ruimten** in de gemeente zien we volgende verdeling; honden (54,1%), katten (44,6%), vossen (43,9%) en duiven (37,4%). Meer dan de helft van de respondenten vinden dat de vier diersoorten in **parken** dienen te kunnen leven, in dalende volgorde: vossen (74,5%), duiven (68,1%), honden (58,4%) en katten (57,5%). In **informele groene ruimten** dienen voornamelijk vossen (83,9%) en duiven (68,2%) te kunnen leven, dit geldt ook voor **natuureservaten/bossen/landbouwgebieden**: vossen (90,4%) en duiven (67,9%) (Figuur 18).

Figuur 18 Vraag 10 CS (912 respondenten).

3.6.3.4 Interactie tussen diersoorten

Honden (35,3%) worden het meest als de diersoort gezien die **mensen kan verwonden**, gevolgd door zwerfkatten (20,8%). Volgens de respondenten geldt dit minder voor vossen (13,0%), koloniekatten (7,2%), duiven (5,6%) en huiskatten (5,2%) (vraag 7 CS). Meer dan een derde van de respondenten geeft aan dat vossen **huisdieren kunnen verwonden** (32,9%). Bijna een derde vindt dit ook het geval voor zwerfkatten (27,6%) en honden (26,6%). Voor koloniekatten (11,6%), huiskatten (8,7%) en duiven (3,5%) ligt dit veel lager (vraag 7 CS). Een minderheid van de respondenten was van mening dat zwerfkatten (34,9%), honden (27,2%), vossen (26,3%), koloniekatten (24,2%) en huiskatten (22,1%), **andere in het wild levende dieren in de stad kunnen verwonden**. Bijna een tiende van de respondenten vindt ditzelfde van duiven (7,5%) (vraag 7 CS).

Respondenten vinden dat duiven (44,3%) zwerfkatten (28,8%) vossen (25,7%) **ziekten overbrengen op mensen**. Voor koloniekatten (10,4%), huiskatten (6,9%) en honden (6,3%) is dit minder het geval (vraag 7 CS). Wanneer gevraagd naar de mening over één van de nadelen van samenleven met dieren in de gemeente, namelijk **overbrengen van ziekten op andere huisdieren**, was steeds minder dan 50% van de respondenten van oordeel dat dit het geval is (zwerfkatten (44,2%), duiven (38,9%), vossen (28,5%), koloniekatten (16,2%), huiskatten (9,3%) en honden (6,9%)) (vraag 7 CS). Respondenten gaven aan dat duiven (39,4%) zwerfkatten (34,1%) en vossen (28,5%) **ziekten over brengen op andere in het wild levende dieren in de stad**. Zwerfkatten (10,9%), honden (6,9%) en huiskatten (6,6%) doen dit bijna niet volgens de respondenten (vraag 7 CS).

Ongeveer zeven op de tien respondenten vinden dat zwerfkatten (70,0%) en vossen (66,8%) **goed zijn voor knaagdiercontrole**, gevolgd door koloniekatten (66,1%) en huiskatten (57,5%). Honden (7,5%) en duiven (2,5%) hebben geen impact volgens de respondenten (vraag 6 CS).

3.6.4 Deel 2: “Verantwoordelijkheden tegenover en Welzijn van dieren” (748 respondenten)

3.6.4.1 Stadsdieren

De respondenten werd gevraagd om, vooraleer de vragen over stadsdieren te beantwoorden, de volgende **definitie** te lezen: “**Stadsdieren**” zijn alle gewervelde stadsdieren die leven in of gebruik maken van de openbare ruimte. Stadsdieren omvatten wilde dieren en zwerfdieren (katten, honden, vossen, duiven, enz.), andere zwerfdieren en niet-zwerfdieren waarvan de habitat of migratie overlapt met stedelijke gebieden, en huisdieren zoals katten en honden die gebruik maken van de openbare ruimte in hun gemeente (buiten lopen en/of zwerven).”

De respondenten duiden telkens de gemeente aan als **belangrijkste informatiebron** voor katten en honden, gevolgd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en dan de andere actoren, respectievelijk voor katten 33,3%, 22,7% en 18,7% en voor honden 31,7%, 22,1% en 17,2%. Voor vossen en duiven zien we eenzelfde patroon, maar daar zien we maar een klein verschil tussen de gemeente en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, respectievelijk voor vossen 21,3%, 19,5% en 14,0% en voor duiven 16,8%, 14,8% en 11,2% (vraag 13 CS). Bijna twee op de tien respondenten kennen het **label diervriendelijke gemeente** (19%) (vraag 19 CS).

Meer dan acht op de tien respondenten zijn het eens met de stellingen **Wij hebben de plicht om te zorgen voor het welzijn van dieren in de stad** (88,8%), **Wij hebben de plicht om dieren in de stad te beschermen** (87,6%) en **Stadsdieren hebben waarde op zich, ongeacht de waarde die wij aan hen toekennen** (85,4%). Meer dan zes op de tien respondenten zijn het niét eens met de stellingen **Wij hebben het recht om naar eigen goeddunken om te gaan met dieren in de stad** (67,5%) en **Onze belangen in de stad zijn belangrijker dan de belangen van de dieren in de stad** (65,4%) (vraag 15 CS).

Bij het rangschikken **welke dieren** respondenten **graag in de openbare ruimte van hun gemeente zouden willen hebben** zijn de eerste vijf diersoorten: bijen (38,5%), kleine vogels (bijv. mus, pimpelmees...) (14,8%), honden (12,4%), vlinders (10,3%) en katten (6,8%) (vraag 16 CS). Bij het rangschikken **welke dieren** respondenten **niét graag in de openbare ruimte van hun gemeente zouden willen hebben** zijn de eerste vijf diersoorten: steekmuggen (35,8%), teken (21,9%), ratten (9,2%), slangen (6,8%) en kraaien (3,4%) (vraag 17 CS).

Meer dan drie op de tien **respondenten besteden sinds de Covid-pandemie meer aandacht aan stadsdieren** in hun gemeente (36,6%) (vraag 20 CS).

3.6.4.2 Dierenwelzijn en verantwoordelijkheid

Meer dan negen op de tien respondenten zijn het eens met de stelling **Dierenwelzijn verwijst naar de plicht om alle dieren te respecteren** (93,1%). Bijna negen op de tien respondenten zijn het eens met de stellingen **Dierenwelzijn gaat erover dat dieren lichamelijk gezond zijn** (89,7%), **Dierenwelzijn gaat erover dat dieren hun normale soorteigen gedrag kunnen vertonen** (88,4%) en **Dierenwelzijn gaat erover dat dieren geen angst of ongemak voelen** (87,4%). In verder dalende volgorde zijn de respondenten het eens met de stellingen **Dierenwelzijn gaat erover dat dieren op gepaste wijze worden gehuisvest of dat zij gebruik kunnen maken van openbare ruimten die voldoen aan soort specifieke behoeften** (86,3%), **Dierenwelzijn gaat erover dat dieren toegang hebben tot gepaste voeding en permanent toegang hebben tot vers water** (81,1%), **Dierenwelzijn is hetzelfde als dierenrechten** (69,7%) en **Dierenwelzijn is hetzelfde als dierenbescherming** (63,5%)(vraag 14 CS).

Op de vraag **wie in de gemeente verantwoordelijk dient te zijn voor de dagelijkse verzorging** (voedsel en onderdak) **en gezondheid** (welzijn en diergeneeskundige behandeling) **van de dieren**, zien we dat eigenaars voor de huisdieren verantwoordelijk gezien worden: huiskatten (98,4%) en honden (95,7%). De gemeente (66,8%) samen met dierenbeschermingsorganisaties ((63,2%) worden als het meest verantwoordelijk gezien voor zwerfkatten, het gewest voor vossen (62,4%). Voeders en verzorgers met een vergunning van de gemeente (63,9%) en iedereen in de gemeente wordt als het meest verantwoordelijk gezien voor koloniekatten (50,1%). Voor duiven hebben meer dan een op de tien respondenten geantwoord dat ze niet weten wie verantwoordelijk is hiervoor (Tabel 29).

	Huiskatten (%)	Koloniekatten (%)	Zwerfkatten (%)	Honden (%)	Vossen (%)	Duiven (%)
Eigenaars	98,4	21,7	3,6	95,7	1,6	1,7
Gemeentelijke diensten	1,6	54,4	66,8	1,5	54,1	49,6
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	3,2	34,8	53,9	3,7	62,4	54,7
Iedereen in de gemeente, gesteund door gemeentelijke diensten	10,6	50,1	43,2	11,0	35,2	25,8
Voeders en verzorgers met een vergunning van de gemeente	3,1	63,9	58,8	3,1	44,8	35,0
Dierenbeschermingsorganisaties	13,1	47,3	63,2	13,5	54,5	34,4
Ik weet het niet	0,1	3,3	5,3	0,3	6,6	14,0

Tabel 29 Vraag 18 CS: "Wie dient volgens jou in jouw gemeente verantwoordelijk te zijn voor de dagelijkse verzorging (voedsel en onderdak) en gezondheid (welzijn en diergeneeskundige behandeling) van deze dieren?" (748 respondenten).

3.6.5 Deel 3A: "Honden in de stad" (623 respondenten)

In dit deel werd nagegaan wat de houding van de respondent is ten opzichte van "Honden in de Stad".

Meer dan zeven op de tien respondenten zijn het eens met de bewering **het zien van een hond maakt me blij** (74,1%). Bijna een op de tien respondenten is het eens met de bewering **het zien van een hond maakt me bang** (9,6%). Meer dan vier op de tien respondenten zijn het eens met de bewering **het zien van een hond maakt dat ik me verbonden voel met de natuur** (43,9%) (vraag 22 CS).

Iets meer dan vijf op de tien respondenten vinden **de regels voor het hebben van honden in hun gemeente duidelijk** voor hen (51,7%). Zeven op de tien respondenten zijn niet akkoord met de stelling dat er **te veel gebieden waar honden zijn toegestaan in hun gemeente** (69,5%). Bijna vier op de tien respondenten zijn niet akkoord met de stelling dat **de openbare ruimtes waar honden zijn toegestaan goed beheerd worden** (netheid, afbakening...) (38,2%). Vier op de tien respondenten vinden niet dat **de openbare ruimtes waar honden zijn toegelaten duidelijke regels en richtlijnen hebben voor hondenbezitters en niet-hondenbezitters** (39,5%) (vraag 22 CS).

Ongeveer acht op de tien respondenten vinden dat **hun gemeente inspanningen moet leveren om een goede wisselwerking tussen honden en mensen te bevorderen** (bijv. kennis bijbrengen aan de eigenaars, kennis bijbrengen aan de kinderen...) (78,7%) en dat **hun gemeente zich moet inspannen om het samenleven van honden en mensen te bevorderen** (bijv. inrichting van de openbare ruimte, voorzien in zones met regels...) (79%) (vraag 22 CS).

Bijna drie op de tien respondenten **geven aan dat een hond henzelf of een familielid ooit heeft gebeten** (29,2%) (vraag 23 CS). Bij 13,6% van hen was dit op openbare plaats (vraag 24 CS).

Bijna vier op de tien respondenten heeft al **een conflict gehad met een andere bewoner over een hond in de openbare ruimte in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest** (37,6% vraag 25 CS). Indien er een conflict was, gebeurde dit bij meer dan vijf op de tien respondenten **in een park** (55,6%) of **in een straat** (49,6%). Bij ruim drie op de tien respondenten **in een groenstrook** (34,2%) en amper op **een parkeerplaats** (3,4%) (vraag 26 CS).

Ruim negen op de tien respondenten (92,3%) hebben nog niet te maken gehad met een **gemeenschapswacht door (een) hond(en) in de openbare ruimte in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest** (bv. omdat deze moeilijkheden ondervond door een hond of omdat iemand klaagde over de hond(en)) (vraag 27 CS). Het is niet duidelijk op basis van de antwoorden of het conflict werd opgelost hierdoor (vraag 28 CS).

3.6.6 Deel 3B: “Een hond hebben in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest” (226 respondenten)

Van de 623 overblijvende respondenten **hadden** er 228 **een hond** (vraag 29 CS). De meest gerapporteerde rassen waren *Canis vulgaris* (13,0%), *Chihuahua* (10,1%) en *Beagle* (7,1%). Ter vergelijking, de top 3 van rassen in het BHG zijn: *Chihuahua*, *Amerikaanse Stafford* en *Canis vulgaris* (bron: resultaten Waalse raad voor Dierenwelzijn, 2020). Vijftien van de twintig **hondenrassen die het meest voorkomen** in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kwamen ook voor bij de respondenten (vraag 30 CS).

Ongeveer twee op de tien hondeneigenaars **ervaart stress in de openbare ruimte, door mogelijke ontmoetingen met honden (bang gebeten te worden)** (20,9%), ook twee op de tien hondeneigenaars **ervaart stress in de openbare ruimte, als gevolg van mogelijke ontmoetingen met hondenbezitters (bv. bang zijn voor discussies over hondengedrag)** (20,1%) en ruim negen op de tien hondeneigenaars zijn niet akkoord of staan neutraal tegenover de stelling dat ze **stress ervaren bij het uitlaten van hun hond, door mogelijke ontmoetingen met niet-hondeneigenaars** (bv. bang zijn voor discussies over hondengedrag) (Niet akkoord: 47,8%, Neutraal: 47,8%) (vraag 31 CS).

Bijna vijf op de tien respondenten **ontmoet vrienden wanneer zij hun hond uitlaten** (45,3%). Bijna acht op de tien respondenten vinden dat **een hond sociaal contact vergemakkelijkt met vreemden** (78,8%) en bijna een op de tien respondenten vinden dat **een hond sociaal contact belemmert met vreemden** (8,9%) (vraag 31 CS).

Ruim drie op de tien respondenten geeft aan dat hun **hond andere honden ontmoet bij het wandelen** (33,0%). Ruim zeven op de tien hondeneigenaars staat neutraal tegenover de stelling dat hun **hond stress ervaart tijdens het wandelen op straat** (vaker hijgen, trekken aan de lijn, niet zo blij om naar buiten te gaan, ...) (71,5%). Bijna zeven op de tien respondenten staat neutraal tegenover de stelling dat **zijn hond stress ervaart bij het wandelen in het park/groene ruimte** (hogere frequentie van hijgen, trekken aan de lijn...) (69,3%) (vraag 31 CS).

Acht op de tien hondeneigenaars (79,8%) geven aan dat ze minder dan 1 km moeten **wandelen naar het dichtstbijzijnde groengebied/park**. Ruim drie op de tien hondeneigenaars geven dat ze minder dan 1 km moeten **wandelen naar het dichtstbijzijnde losloopegebied voor honden** (36%) (vraag 32 CS).

Ruim zeven op de tien hondeneigenaars (75,9%) **wandelt met zijn hond(en) buiten het Brussels Hoofdstedelijk Gewest** (vraag 33 CS). Ruim vijf op de tien hondeneigenaars (53,1%) **heeft met zijn hond(en) socialisatie- of trainingslessen voor puppy's of volwassen honden gevolgd** (vraag 34 CS), waarvan bijna zes op de tien (57%) **dit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest deden** (vraag 35 CS).

3.6.7 Laatste vraag: Open vraag bedenkingen over dieren in de openbare ruimte (453 respondenten)*

De laatste vraag van de vragenlijst was bedoeld om bedenkingen over de enquête of over dieren in de openbare ruimte in hun gemeente of in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in het algemeen te geven. 57 respondenten gaven input op de vragenlijst zelf en 453 respondenten gaven feedback over dieren. Na thematische analyse kwamen we op **17 thema's** uit waarover minimum vijf respondenten input gaven. U vindt deze hieronder.

Thema	Aantal keren vernoemd
Rechten van dieren	67
Duiven	62
Voorstel ter bevordering van dierenwelzijn	54
Voorstel voor een losloopzone	41
Klacht over hond(en) niet aan de lijn	31
Vossen	27
Katten	25
Klacht over hondenpoep	25
Wilde dieren	25
Honden	20
One welfare	14
Huisdieren	13
Pestdieren	13
Natuur in de stad	10
Vrijwilligers	9
Dieren algemeen	7
Geluidsoverlast door honden	5
Voorstel verantwoord huisdiereigenaarschap	5
TOTAAL	453

Tabel 30 Thematische analyse open opmerkingen einde vragenlijst (510 respondenten)

3.7 Deeltaak 1.5: De stad als microkosmos experten*

Van 14 juli 2021 tot 25 augustus 2021 werden zes interviews afgenomen van een landschapsarchitect, een stadssocioloog, verantwoordelijke regionale parken en twee wilde dierenexperten. Twee interviews vonden plaats in het Nederlands, vier interviews in het Frans. Tijdens de vijf interviews met de experten kwamen verschillende onderwerpen naar voren. Door de toegepaste GDPR-wetgeving van het interviewprotocol kunnen deze niet in dit publiek rapport opgenomen worden.

3.8 Deeltaak 2.1: Beknopte algemene literatuurstudie*

3.8.1 WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR OVER DIERENWELZIJN IN DE STAD

Voor het beknopte algemeen literatuuronderzoek gebruikten we de zoekmachine Scopus en Google Scholar. We zochten met Engelse zoektermen om in de wetenschappelijke literatuur bronnen te vinden over dierenwelzijn in de steden Amsterdam, Londen en Parijs en bij verdere verfijning voor de specifieke soorten kat, hond, vos en duif. De specificatie Amsterdam, Londen en Parijs leverde geen resultaten op. We schakelden over op de regio-instelling van de zoekmachine Scopus en kozen indien mogelijk Europese of Westers landen aan, verdere uitbreiding naar wereldwijd bleek soms nodig.

Google Scholar gebruikten we voor alternatieve zoekopdrachten, soms aangedreven door vragen die opkwamen tijdens het onderzoek. We kunnen besluiten dat nog niet veel wetenschappelijk literatuur is geschreven over het dierenwelzijn van deze vier soorten in grootstedelijke contexten. Aanverwante thema's over dieren in de stad (als we "animal welfare" vervangen door zoektermen zoals "biodiversity", "zoonoses" en "one welfare") kregen reeds ruimschoots meer aandacht dan dierenwelzijn an sich. Dit bevestigt de inhaalbeweging die nog dient te gebeuren met betrekking tot dierenwelzijn in de grootstad, zowel wat betreft onderzoek als beleid en uitvoering. Hieronder worden acht voorbeelden van een beknopte algemene literatuurstudie ter illustratie weergegeven, die voorgestelde acties in de roadmap kunnen ondersteunen. Een toegepaste en verdiepende literatuurstudie zal worden uitgevoerd volgens de te ontwikkelen acties en onderzoek (roadmap) na bespreking het departement Dierenwelzijn. Deze literatuurstudie zal dus nog verder worden uitgebreid in fase 2, afhankelijk van de keuzes die worden gemaakt voor de roadmap.

3.8.1.1 Dierenwelzijnslabels: directe politieke participatie van burgers en belanghebbenden

Volgens onderzoek van Carolina Toschi naar de impact van politieke modernisering op het beleidsthema dierenwelzijn, omschreven als verschuiving van regering naar bestuur, blijkt dat dierenwelzijn hieraan onderhevig is. De opkomst van particuliere kwaliteitsregelingen zoals labels, zijn hier een voorbeeld van. Uit de onderzoekers hun analyse komt naar voren dat 'particuliere' normen in de plaats zijn gekomen van de implementatie van strengere wetgeving voor dierenwelzijn. De case van de samenwerking van detailhandelaren met ngo's en boerenbonden kan voor hen daarom dus tot op zekere hoogte worden geïnterpreteerd in termen van meer directe politieke participatie van burgers en belanghebbenden. Om deze verandering goed te laten verlopen, stellen de onderzoekers dat meer aandacht besteed dient te worden aan de manier waarop zo een verschuiving mogelijks tot een herverdeling van regelgevend gezag van staten naar de macht van marktdynamiek leidt (Toschi et al., 2013).

3.8.1.2 Bereiken van doelgroepen door dierenwelzijnsorganisaties

Volgens recente Hot Spot onderzoek analyse op basis van data van de Toronto Humane Society (THS) van 2015 tot 2019, blijkt ongelijkheid te bestaan in het bereiken van doelgroepen voor dierenwelzijnsorganisaties. Zo werd vastgesteld dat dierenwelzijnsorganisaties adoptanten van dieren, eigenaars die dieren afstaan, het gebruik van openbare diergeneeskundige diensten, vrijwilligers en pleegouders van dieren, bereiken op basis van de vier sociaaleconomische kengetallen namelijk residentiële (in)stabiliteit, inkomen, tewerkstelling en etnische groepering (Roberts et al., 2021).

3.8.1.3 Gentrificatie en niet-menselijke dieren in de stad

Het onderzoek van Phill Hubbard toont aan dat de perceptie van en omgang met niet-menselijke dieren in de stad wijzigt met de fatsoenering/vernetting van buurten. Hij stelt vast dat gentrificatie soms gepaard gaat met de gewelddadige en onrechtvaardige verbanning van niet-menselijke dieren. Hij betoogt dat het belangrijk is om bij stadsvernieuwingsprojecten meer de nadruk te leggen op het "recht van dieren op de stad" en op te letten voor wijzigende posities en beleid ten aanzien van niet-menselijke dieren (Hubbard & Brooks, 2021).

3.8.1.4 Gekendheid van katten en hondenaantallen en de spreiding ervan in de stad: een stevige empirische basis voor beleid

De onderzoeker James Aegerter stelt dat beschrijvingen van de structuur en de dichtheid van huiskatten en hondenpopulaties nuttig zijn, indien ziekte-uitbraken zich zouden voordoen. Hij stelt vast dat in Groot-Brittannië een zeer grote dichtheid bestaat van honden en huiskatten in de centra van grote steden, waar elke soort meer dan 2500 dieren per vierkante kilometer zou kunnen bedragen. In het geval van een diergezondheids crisis blijkt, na modellering, dat bijna alle honden snel onder controle kunnen worden gebracht. Voor katten is het mogelijk dat een aanzienlijk en onbekend aantal nooit onder controle kan worden gebracht en dat het gebrek aan capaciteit voor de verzorging van katten tijdens een crisisperiode tot problemen zou kunnen leiden (Aegerter et al., 2017).

3.8.1.5 Omheinde losloopzones, nood aan een hybride perspectief

Justyna Włodarczyk onderzocht verschillende hondenparken en de verschillende perceptie ervan in verschillende landen (Polen en Groot-Brittannië als voorbeeld). Ze stelt vast dat de ideeën over losloopzones nog te veel vanuit het menselijk oogpunt zijn vormgegeven en identificeert sociale en culturele factoren die de verschillen tussen losloopzones

identificeren. Om werkelijk tegemoet te kunnen komen aan het welzijn voor de honden zelf en harmonieuze co-existentie tussen hond en mens te bereiken is een hybride perspectief nodig. Enerzijds het perspectief vanuit de menswetenschappen en sociale wetenschappen en anderzijds het perspectief van de ethologie voor de studie van hondenparken (Włodarczyk, 2021).

3.8.1.6 Sensibilisering over hondenbeten

Het onderzoek door Niamh Caffrey naar hondenbeten stelde vast dat er een dalende trend is in de waarschijnlijkheid van een beet met een hoge of gemiddelde ernst, en een stijgende trend in de waarschijnlijkheid van een beet met een lage ernst. De onderzoekers wijzen erop dat het publiek zich meer bewust moet worden van verwondingen door hondenbeten. Verwondingen door hondenbeten is een afspiegeling van meerdere factoren, waaronder de mate van remming die honden vertonen en hoe mensen zich gedragen ten opzichte van honden. De onderzoekers stellen vast dat moet worden nagedacht over campagnes gericht op verschillende demografische groepen, om inzicht te verschaffen in het gedrag van honden en om te benadrukken dat kinderen altijd goed in de gaten moeten worden gehouden in de aanwezigheid van alle honden (Caffrey et al., 2019).

3.8.1.7 De stadsvos: ongekend en gemediatiseerd, een gevaarlijke cocktail

Aan de hand van een verhaal dat maandenlang in de Britse media leefde over een vos die in Oost-Londen een baby had aangevallen geeft het onderzoek van Angela Cassidy inzicht in hoe mediacommunicatie over de vos tot foute informatie en kennis over de vos in de stad leidt. Dit zorgt ook voor verwarring bij de inwoners over de toewijzing van verantwoordelijkheid voor, en expertise over de "stadsvos" (Cassidy & Mills, 2012).

3.8.1.8 Publieke voorkeuren voor wilde diersoorten in stedelijke groengebieden

Vasilios Liordos onderzocht publieke voorkeuren voor wilde diersoorten in de stedelijke groengebieden van de Griekse stad Drama. De duif hoorde bij de inwoners tot de meest sympathieke wilde dieren van stedelijke groengebieden. De onderzoekers hadden deze bevinding niet verwacht en schrijven deze toe aan de kleine populatie duiven die geen ernstige problemen veroorzaakt en de mogelijkheid dat deelnemende inwoners meer gehecht waren aan de duiven omdat ze vaak gezien worden in stadsparken en pleinen op zoek naar voedsel (Differences in Encounters, Likeability and Desirability of Wildlife Species among Residents of a Greek City | Elsevier Enhanced Reader, 2020.).

3.8.2 BELEIDSDOCUMENTEN DIERENWELZIJN AMSTERDAM, LONDEN EN PARIJS

We vonden beleidsdocumenten via de Google search zoekmachine.

De zoektocht naar beleidsdocumenten (rapporten, brochures, protocollen) met betrekking tot de vier diersoorten in de drie steden Amsterdam, Londen en Parijs leverde meer resultaten op. Een studie van deze documenten kan nuttig zijn voor de ontwikkeling van de roadmap. Bij uitbreiding werd tijdens het onderzoek soms al op andere zoektermen gezocht en werden voorbeelden gevonden in andere Europese steden wat een eventuele vergelijking mogelijk maakt, zowel legaal, cultureel als sociaal.

3.9 Deeltaak 2.2: SWOT-workshops en confrontatiematrix

Het doel van de SWOT-workshops en de confrontatiematrix was om zicht te krijgen op de belangrijkste uitdagingen, aan de hand van de identificatie van sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen voor zes onderwerpen (1) katten, (2) honden, (3) vossen, (4) duiven; (5) samenwerken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest rond dierenwelzijn en (6) het departement Dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest).

Om verschillende invalshoeken aan bod te laten komen in elke focusgroep en heterogeniteit van expertise in de groepsoefening te garanderen, streefden we naar een evenwichtige samenstelling uit vier van de vijf doelgroepen van fase 1 van het AWI-BRU project: gemeenten, politie, experts en parkwachters. Het ideaal na te streven aantal leden van een focusgroep wordt tussen zes en tien deelnemers gezien (O. Nyumba et al., 2018). Daarom werden per focusgroep

uitnodigingen verstuurd naar een voorafgestemde lijst van twaalf personen, om zo (rekening houdend met mogelijke annulaties) tussen zes en tien personen uit te komen.

In de twee focusgroepen werden volgende vertegenwoordigers van doelgroepen betrokken: drie schepenen dierenwelzijn, vijf gemeentebestuurders dierenwelzijn, vijf vertegenwoordigers van honden/katten- en wilde dierenzw's, twee politiereferenten dierenwelzijn, één gemeentelijke kabinetsmedewerker en één medewerker van Leefmilieu Brussel. De twee focusgroepen gingen door op dinsdagvoormiddag 16 november en donderdagvoormiddag 18 november 2021 en duurden elk drie uren. Elke focusgroep behandelde drie onderwerpen. De eerste focusgroep had als onderwerpen katten, duiven en de rol van het Departement Dierenwelzijn. De tweede focusgroep had als onderwerpen honden, vossen en samenwerken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest rond dierenwelzijn.

Het doel van een confrontatiematrix, op basis van een SWOT-analyse, is om relaties tussen trends in het veld te identificeren. De relatie tussen geselecteerde interne factoren (sterktes en zwaktes, op de y-as) en externe factoren (bedreigingen en kansen, op de x-as) wordt geëvalueerd, waarbij de sterkte van de relaties kan variëren van heel positieve (+) invloed (+2), neutraal (0) tot zeer negatieve (-) invloed (-2) (Michal Jenčo, 2019). In de confrontatietabel zien we de confrontatie tussen de organisatie (interne factoren) en de omgeving (externe factoren), aan de hand van voornoemde scores. De belangrijkste verbanden zijn de verbanden met de hoogste scores in de kolom 'totaal'. Op basis van de totalen van de confrontatiematrix kunnen dan de belangrijkste verbanden als 'hoofdaandachtspunten' geformuleerd worden.

Op kansen en bedreigingen die zich in de omgeving voordoen, kan men weinig of geen invloed uitoefenen, maar via de confrontatiematrix wordt in kaart gebracht hoe ze invloed hebben op en kunnen aangepakt worden via de interne organisatie. Daarbij zijn de verbanden met de hoogste som van de scores de belangrijkste strategische verbanden, die moeten aangeven welke sterkten het best kunnen gebruikt worden om kansen te benutten of bedreigingen te neutraliseren, en welke zwakten hiervoor moeten geremedieerd worden.

3.9.1 De kat

3.9.1.1 Bevindingen

De deelnemers stellen dat er een overpopulatie is aan zwervkatten. Enerzijds vinden ze dat het zwervkattenprobleem nog niet serieus genoeg genomen wordt. Anderzijds zien ze wel groeiende belangstelling bij de politiek, de politie en de burgers om dit aan te pakken.

De verantwoordelijkheid voor de overpopulatie ligt volgens de deelnemers bij de katteneigenaars omdat zij hun katten niet steriliseren. Het gebrek aan communicatie en sensibilisering van eigenaars, en het bereiken van de juiste doelgroepen van eigenaars (zoals verschillende ideeën over wat natuurlijk is m.b.t. sterilisatie of vanuit foute informatie of vanuit verschillende culturele achtergrond), is een grote zwakte in de aanpak van zwervkatten.

Voor de aanpak van kattenwelzijn worden de subsidies voor sterilisatie, adoptie en vaccinatie door de meerderheid van de deelnemers als zeer positief bevonden. De opmerking dat de eigenaar dit volledig zelf moet dragen wordt vooral door de organisaties op het terrein niet bijgetreden. Zij stellen dat niet elke inwoner het besef noch het budget heeft dit zelf volledig autonoom te doen. Er is wel nog gebrek aan voldoende budget om het probleem aan te pakken zoals het hoort. Dit zorgt er volgens de deelnemers voor dat het welzijn van de katten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zwaar onder druk staat.

De samenwerking tussen de verschillende vzw's actief op het terrein wordt als een grote sterkte ervaren door alle deelnemers. Wel wordt aangegeven dat de vrijwilligers op het terrein heel veel werk hebben en er kans bestaat op uitputting. Ook het gebrek aan auto's bij de vrijwilligers om zwervkatten te transporteren naar de dierenarts is een probleem.

Het ontbreken van terreinen waar gesteriliseerde zwervkatten geplaatst kunnen worden, is een groot gebrek en probleem voor de vzw's. Dergelijke terreinen zijn noodzakelijk als er andere terreinen worden heraangelegd en bestaande kolonies of aanwezige zwervkatten verplaatst dienen te worden. Zo moeten deze katten zelf soms buiten het

Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden geplaatst. Er zijn ook moeilijkheden met buurtbewoners die gesteriliseerde zwerfkatten als koloniekat niet terug willen in hun buurt. Deze sensibilisatie loopt niet gemakkelijk voor de gemeentelijke ambtenaren.

De wetgeving rond katten wordt als een sterkte ervaren, de handhaving ervan blijkt problematisch. De verdeling over twee departementen binnen Brussel Leefmilieu (huiskatten bij DWZ, zwerfkatten bij een andere dienst) maakt het niet gemakkelijk werken en zorgt ervoor dat een coherente aanpak niet echt mogelijk is. Daarnaast wordt er niet opgetreden tegen verkoop of uitdelen van katten op het internet.

3.9.1.2 Confrontatiematrix

		facteurs externes	Opportunités			Menaces			TOTAL
facteurs internes	CHAT Points essentiels	L'augmentation de la motivation du monde politique et de la police	Public de plus en plus émotionnel / sensibilisé	Les associations présentes sur le terrain	Les citoyens qui ne stérilisent pas	Le risque que les bénévoles de terrain s'épuisent	Le non-respect de la législation et le manque de sanction		
	Forces	Le pouvoir de se reposer sur une loi	2	1	1	2	0	1	7
Des budgets pour identification, stérilisation, vaccination		0	1	2	2	0	2	7	
Bonne collaboration/entente entre asbls		1	0	2	1	1	0	5	
Faiblesses	Moyens financiers	0	0	-2	-2	-2	0	-6	
	Sensibilisation citoyenne	-2	-1	-2	-2	0	-2	-9	
	Manque de terrains chats errants	0	0	-1	0	-2	0	-3	
TOTAL		1	1	0	1	-3	1		

Tabel 31 Confrontatiematrix Kat. Nul betekent geen invloed, - (min) betekent negatieve invloed (lichtrood en rood) en + (plus) betekent positieve invloed (lichtgroen en groen).

In tabel 31 zien we dat de motivatie van politiek en politie voor het welzijn van katten en de publieke opinie het meest versterkt kunnen worden als **opportuniteten**. Het risico dat de vrijwilligers op het terrein uitgeput geraken vormt de grootste bedreiging voor kattenwelzijn.

De grootste zwakte is het tekort aan sensibilisering van inwoners over kattenwelzijn. Indien dit niet aangepakt wordt kunnen de bedreigingen verder uitgroeien. De grootste sterkten zijn de mogelijkheid om zich op een wet te beroepen en de gemeentelijke budgetten voor identificatie, sterilisatie en vaccinatie van huiskatten en zwerfkatten. Indien op deze sterktes verder wordt ingezet kan het kattenwelzijn verder groeien.

3.9.2 De hond

3.9.2.1 Bevindingen

De deelnemers zien als sterkte dat de politie de klok rond beschikbaar is en een groot deel van het korps bereid is om op te treden bij problemen met honden. De groeiende aandacht van inwoners, verenigingen en van de minister voor hondenissues wordt als een sterkte gezien. Het aanbod aan losloopzones voor honden en de gemeenten die inspanningen leveren voor het welzijn van honden, worden ook als een sterkte gezien.

Als zwaktes worden het gebrek aan personeel, expertise en materiaal naar voren gebracht. Het gebrek aan geschikt materiaal voor transport van honden is een knelpunt. Ook de moeilijkheid om het Departement buiten diensturen te bereiken wordt aangehaald. Het tekort aan losloopzones voor honden en dat vele parken door de dienst groene ruimte van Brussel Leefmilieu worden beheerd wordt eveneens als een zwakte gezien. Daarnaast wordt aangehaald dat er wel een globale visie ontwikkeld werd voor hondenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest binnen Leefmilieu Brussel, maar dat deze nog niet ten uitvoer werd gebracht. Een algemene bedenking wordt gemaakt: de deelnemers zien het tekort aan sensibilisatie bij hondeneigenaars als oorzaak van verschillende hondenwelzijnsproblemen. Klachten met betrekking tot hondenwelzijn door burens zijn regelmatig niet gefundeerd en gaan eerder over burenspanningen.

Als **opportuïteiten** worden gezien het netwerk van gemeenten en politiezones rond dierenwelzijn dat zich ontwikkelt en de reeds bestaande verschillende acties vanuit de regio, de politie en de gemeenten. Dit omvat onder andere de mogelijke aanbeveling door de Raad voor Dierenwelzijn voor het verbieden van de elektrische halsband, de opleiding over dierenwelzijn binnen de politieschool en de ontwikkeling van losloopzones voor honden. De bewustwording van het brede publiek over hondenwelzijn wordt ook als een opportuïteit gezien.

De deelnemers zien als bedreiging dat er geen geharmoniseerde aanpak is bij problemen en dat het huidige juridische arsenaal niet voldoet om problemen aan te pakken. Ook het gebrek aan dierenwelzijnsellen in de politiezones wordt als een bedreiging gezien. Daarnaast worden het onderhoud van de losloopzones en het feit dat het merendeel van de parken wordt beheerd door het Gewest als een bedreiging gezien. Ook verschillende issues met betrekking tot hondeneigenaren worden als een bedreiging gezien, zoals het al dan niet gebruik van een leiband op de juiste momenten (in alle openbare ruimtes, behalve de losloopzones), het gebrek aan de verplichting om een opleiding m.b.t. noden van honden te volgen, en de agressief opgevoede honden. Ook wordt aangehaald dat veel mensen zonder domicilie een hond bezitten, wat het niet evident maakt om het welzijn van de hond te garanderen.

3.9.2.2 Confrontatiematrix

		facteurs externes	Opportunités			Menaces			TOTAL
facteurs internes	CHIEN Points essentiels	Expertise (Departement et Conseil BEA)	Un réseau qui se construit	Prise conscience de la problématique (société civile)	Pas procédure harmonisée officielle en cas de problème	Arsenal juridique inadéquat	Chien sans laisse		
	Forces	Bonne volonté d'une majorité des membres du personnel (police)	2	2	0	1	1	0	6
De plus en plus de interpellations, intérêt croissant (ministre, citoyen, association)		2	1	2	1	0	1	7	
Commune qui souhaite aider propriétaires chiens		1	1	2	0	0	1	5	
Faiblesses	Manque de moyens humains	-2	-1	-1	-2	-2	-2	-10	
	Problème lors hors d'heures de bureau > difficile d'intervenir	-1	0	0	-2	-2	0	-5	
	Sensibilisation difficile: > attachement a l'animal domestique > membre de la famille > c'est naturel	-1	0	-1	0	0	-2	-4	
TOTAL		1	3	2	-2	-3	-2		

Tabel 32 Confrontatiematrix Hond. Nul betekent geen invloed, - (min) betekent negatieve invloed (lichtrood en rood) en + (plus) betekent positieve invloed (lichtgroen en groen).

In de confrontatiematrix zien we dat het zich ontwikkelende netwerk het meest versterkt kan worden als opportuïteit. Het gebrek aan een adequaat juridisch arsenaal vormt de grootste bedreiging.

Voor het aanpakken van het welzijn van honden vormt het tekort aan personeel de grootste zwakte. Deze zwakte kan ervoor zorgen dat de opportuniteiten niet benut kunnen worden of dat de bedreigingen een reëel gevaar worden. De groeiende interesse in dierenwelzijn bij politiek en inwoners is de grootste sterkte, deze kan gebruikt worden als motor voor verdere ontwikkeling van hondenwelzijn in het gewest.

3.9.3 De vos

3.9.3.1 Bevindingen

Als sterktes voor het welzijn van de vos worden gezien dat het een beschermde soort is, dat er in het gewest veel groene ruimte is en dat de expertise rond samenwonen met de vos en sensibilisatie over de vos aanwezig is.

De deelnemers vinden het een grote tekortkoming (i.v.m. uitvoering van dierenwelzijnsacties m.b.t. vossen) dat het onduidelijk is wat te doen of wie verantwoordelijk is bij aangereden of dode vossen. Bij de politie wordt het ontbreken aan kennis over de toepasbare wetgeving als een zwakte gezien, net als het gemis aan administratieve sancties. De communicatie met de inwoners over de vos met betrekking tot zijn statuut van wilde soort en de betekenis hiervan voor zijn welzijn, wordt als een groot manco bevonden. Zo zijn er inwoners die de vos van voedsel voorzien. Hierdoor temmen mensen wilde dieren, dit is iets waar omzichtig moet mee omgegaan worden. De vossen trekken naar plekken waar voedsel te vinden is en worden daar afhankelijk van en vertonen hun natuurlijk predatiegedrag niet. Dit verhoogt hun welzijn niet, maar maakt hen net kwetsbaarder.

De deelnemers zien **opportuniteiten** in het gebruik van expertise van de vos op het grondgebied (vzw Wilde dieren), het toepassen van het wettelijk kader dat de vos beschermt en interventies van het speciale interventieteam van de politie.

De deelnemers zien bedreigingen in de groeiende populatie, dit zowel voor het welzijn van de vos (bij een te grote populatie zullen meer klachten van inwoners komen waardoor er mogelijks hard opgetreden zal worden tegen de vos, zoals door jacht) als voor de overlast die ze bezorgen (opengescheurde vuilzakken en te familiair gedrag naar mensen).

3.9.3.2 Confrontatiematrix

		facteurs externes			Opportunités			Menaces			TOTAL
facteurs internes	RENARD Points essentiels	Avoir contact avec les spécialistes renard	Equipe d'intervention spéciale policier	Cadre légal	Nuisances qui ne sont pas entendus	Méconnaissance de l'animal et du cadre légal	BEA associe fortement sur les animaux domestique				
	Forces	Espèce protégée	0	2	2	0	0	1	5		
Espace verts nombreux		0	0	0	0	0	0	0			
Expertise (cohabitation, conseil, sensibilisation)		2	2	2	2	2	2	12			
Faiblesses	Qui est responsable pour intervenir (animal coincé, cadavre, ...)	0	-1	1	-2	-2	-1	-5			
	Méconnaissance ordonnance conservation de la nature par la police	2	-2	-1	-2	-2	-1	-6			
	Manque clarté de expert communication auprès de la population	2	0	0	-2	-1	-1	-2			
TOTAL		6	1	4	-4	-3	0				

Tabel 33 Confrontatiematrix Vos. Nul betekent geen invloed, - (min) betekent negatieve invloed (lichtrood en rood) en + (plus) betekent positieve invloed (lichtgroen en groen).

In tabel 33 zien we dat het contact hebben met specialisten terzake de grootste opportuniteit vormt voor vossenwelzijn. Het niet opvangen van de klachten over veroorzaakte overlast door vossen vormt de grootste bedreiging voor het vossenwelzijn.

De grootste zwakte is het gebrek aan kennis over de betreffende wetgeving en de grootste sterkte is de expertise over vossenwelzijn op het grondgebied. Het vossenwelzijn kan groeien indien de expertise wordt gebruikt en de kennis over de wetgeving groeit.

3.9.4 De duif

3.9.4.1 Bevindingen

Er is een overpopulatie aan duiven, stellen de deelnemers. De inwoners reageren daar volgens hen verdeeld op. Sommige inwoners ervaren de dieren als overlast, anderen zien hen als dieren die in de stad thuishoren; sommigen voederen hen zelfs. Enerzijds stellen de deelnemers dat de inwoners die tegen duiven in hun buurt zijn, duiven niet kunnen weghalen of wegdenken uit een stad. Anderzijds willen ze dat de duivenvoeders de duiven niet blijven aantrekken door te voederen. Enkel zo ontstaat een 'correcte/natuurlijke' populatie in de stadsomgeving. Educatie van beide groepen en samenbrengen van beide standpunten door bijvoorbeeld "buurtbemiddeling", is een mogelijke piste. Boetes als handhaving zijn maar efficiënt bij bepaalde groepen.

Het wordt positief bevonden dat er reglementen zijn rond voederen van dieren. De handhaving van het voederen van duiven is echter een probleem. Er zijn volgens de deelnemers twee soorten inwoners die voederen: mensen uit de moslimgemeenschap of oude dames. Beide groepen reageren anders op beboeten. In de moslimgemeenschap heeft beboeten effect. Bij oudere personen, meestal dames, niet. Zij blijven hardnekkig verder voederen, vanuit de eigen overtuiging dat de dieren voedsel nodig hebben. Een mogelijke aanpak is het vormen van gemeenschapswachten en de inwoners rond voederen, regelgeving en alternatieven.

De relatie mens-dier wordt tijdens het gesprek naar voren gebracht. Het voederen van duiven geeft een band met dieren voor de voeders, deze affectieve band mag niet onderschat of tenietgedaan worden. Dit is belangrijk voor het welzijn van de mensen.

Verskillende deelnemers zien een **opportuniteit** in contraceptieve voeding die verdeeld kan worden. Dit ook in samenwerking met voeders. Het punt van zorg is hier budget. De leverancier blijkt een monopolie te hebben en de aankoop van de granen blijkt zeer duur te zijn. De noodzaak om meer middelen hiervoor te voorzien door de regio blijkt noodzakelijk.

Alle deelnemers menen dat de regio een leidende rol dient te nemen in het beleid rond en de aanpak van het duivenprobleem; zij zien hier een opportuniteit in om de aanpak van de overpopulatie te laten slagen. De belangrijkste **opportuniteit** ligt volgens de deelnemers in het maken van een regionaal beleid voor de Brusselse duivenpopulatie, waarbij de regio het beleid en de middelen voor de gemeenten voorziet. Samenwerken met burgers, educatie over duiven (in de stad) aan inwoners, voeders, wijkagenten en gemeenschapswachten is belangrijk hiervoor. Een deelnemer geeft een voorbeeld waarbij de klachten uitgezet worden op een kaart, waardoor gericht gewerkt kan worden voor communicatie en interventie.

3.9.4.2 Confrontatiematrix

facteurs externes		Opportunités			Menaces			TOTAL
facteurs internes	PIGEON Points essentiels	Collaboration avec les citoyens	Éducation des citoyens	Offrir des alternatives pour le nourrissage	Source de tension dans les quartiers	Nourrissage >domestique animal sauvage	Nourrissage citoyen aspect affectif + croient bien faire	
Forces	Rôle social	2	1	0	-2	1	1	3
	Le règlement communal interdit le nourrissage	1	2	2	2	2	-1	9
	Distributeurs pour graines contraceptives	1	2	2	1	0	1	7
Faiblesses	Pas de politique régionale	-1	-1	-2	-2	-2	-1	-9
	Manque de budget	-1	-2	-2	0	0	-1	-4
	Manque de sensibilisation sur le terrain par les agents	-2	-2	-1	-2	-2	-1	-10
TOTAL		-1	0	-1	-3	-1	-2	

Tabel 34 Confrontatiematrix Duif. Nul betekent geen invloed, - (min) betekent negatieve invloed (lichtrood en rood) en + (plus) betekent positieve invloed (lichtgroen en groen).

In tabel 34 zien we dat samenwerken met inwoners en het voorzien van alternatieven de grootste opportuniteiten vormen. De spanning in de wijken vormt de grootste bedreiging.

De grootste sterkte vormt het verbod op duiven voederen in het gemeentelijke reglement. De grootste zwaktes worden gezien in het ontbreken van een regionale politiek en het tekort aan sensibilisatie bij de agenten op het terrein.

3.9.5 Samenwerken rond dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

3.9.5.1 Bevindingen

De deelnemers zien als grote sterkte i.v.m. het samenwerken rond dierenwelzijn in het gewest: de motivatie van alle betrokkenen en ook de hoeveelheid betrokken vrijwilligers op het grondgebied. Daarnaast is ook al gebleken dat, van zodra betrokkenen elkaar kennen, zij goed samenwerken. De deelnemers geven aan dat je de vrijwilligers moet meehebben in je beleid, in wat ze kunnen en mogen doen. Het vinden van nieuwe vrijwilligers is wel vaak moeilijk voor de vzw's.

Als zwakte wordt gezien: het feit dat dierenwelzijn nog steeds geen prioriteit is en serieus genomen wordt op politiek niveau. Tijdens het gesprek worden verschillende verhalen over uitgelachen worden met betrekking tot voorstellen ter verbetering van het dierenwelzijn. Deelnemers stellen dat de maatschappelijke aandacht zich nog niet vertaalt in beleid of uitvoering, ze moeten intern vechten om dierenwelzijn serieus genomen te laten worden. Ze zien wel langzaamaan een kentering komen, een belangrijke motor voor aandacht is persaandacht voor dieren. Zowel bij politie als gemeenten geeft dit een impuls.

Het ontbreken van een transversale coördinatie, onduidelijkheid over wie allemaal betrokken is bij dierenwelzijn, de verschillen op gemeentelijk niveau m.b.t. aanpak en afspraken rond dierenwelzijn, de individuele dierenwelzijnsinitiatieven en het gebrek aan voldoende personeel zijn zwaktes. Dierenartsen blijken moeilijk te betrekken bij acties rond dierenwelzijn. Het voorbeeld van een politie-inspecteur die samen met een dierenarts ter plekke gaat, wordt enorm gewaardeerd. In de praktijk lijkt het op gemeentelijk niveau moeilijk om dierenartsen te betrekken of te engageren via inschrijvingen op openbare aanbestedingen, mogelijks omdat er slechts weinig betaald wordt voor hun diensten en expertise.

Alle deelnemers zien een belangrijke **opportuniteit** in coördinatievergaderingen; dit zowel op regionaal niveau als op politieniveau. Dit kan Quick wins opleveren omdat heel wat juridische zaken en kennis kunnen via deze weg uitgewisseld worden. Bijvoorbeeld: informatie over het opstellen van conventies, over wie wat mag doen (agent constateur, politieagent, administratie), over dierenwelzijn in het gewest voor (nieuwe) administratieve verantwoordelijken Dierenwelzijn, schepenen Dierenwelzijn en politiereferenten Dierenwelzijn. Ook de vormingen georganiseerd door Leefmilieu Brussel, mogelijke regionale innovatie-aansturing en het naar voor brengen van het belang van het welzijn van wilde dieren in de stad en het samenleven met wilde dieren zien de deelnemers als opportuniteiten. Daarnaast zien de deelnemers een grote vooruitgang mogelijk door regionaal budget (niet op gemeentelijk niveau terug te brengen) te voorzien voor: (bepaal)de vzw's, wilde dieren en conventies met organisaties voor avond, nacht en weekendaanpak gewonde en dode dieren. Het voordeel van het werken met de vzw's is dat zij het veld kennen en reeds goed georganiseerd zijn. Daarnaast zien zij ook opportuniteiten in het betrekken van de brandweer en dierenartsen in dierenwelzijnsbeleid.

Bedreigingen worden gezien in ongefundeerde klachten, de moeilijkheid om iedereen samen te brengen en tekort aan budget.

3.9.5.2 Confrontatiematrix

		facteurs externes			Opportunités			Menaces			TOTAL
facteurs internes	COOPÉRATION Points essentiels	Mise en place réunions coordination	La plateforme des 6 zones de polices	Les formations de Bruxelles environnement	Plaintes non fondées	Difficulté de rassembler tout le monde	Manque de budget				
	Forces	Beaucoup d'acteurs existent	2	1	1	0	1	1	6		
Différents intervenants motivés		2	2	2	1	2	1	10			
Volonté de coopération par les acteurs, communaux, régionaux, asbl		2	1	2	1	2	1	9			
Faiblesses	Manque de coordination transversale (pas de structure)	-2	-1	0	-1	-2	-1	-7			
	Pas de connaissance de différents acteurs	1	-1	0	0	-1	-1	-2			
	Autres priorités au niveau politique BEA pas pris au sérieux par les collègues et les politiques	-1	-2	0	0	-1	-2	-6			
TOTAL		4	0	5	1	1	-1				

Tabel 35 Confrontatiematrix Samenwerken. Nul betekent geen invloed, - (min) betekent negatieve invloed (lichtrood en rood) en + (plus) betekent positieve invloed (lichtgroen en groen).

In tabel 35 zien we dat de grootste opportuniteit zit in de vormingen georganiseerd door Brussel Leefmilieu. De grootste bedreiging vormt het budget.

De grootste sterkte is de motivatie van de mensen betrokken bij dierenwelzijn, op alle niveaus. De grootste zwakte is het ontbreken van een transversale coördinatie van dierenwelzijn. Door in te spelen op de motivatie en een transversale coördinatie op te zetten, kan vooruitgang geboekt worden in het samenwerken.

3.9.6 Het departement Dierenwelzijn van Brussel Leefmilieu

3.9.6.1 Bevindingen

De deelnemers stellen vast dat dierenwelzijn zelden een prioriteit is op politiek niveau, zowel regionaal als gemeentelijk. Het gebrek aan een duidelijke en alle aspecten overkoepelende regionale dierenwelzijnspolitiek en -beleid wordt hierdoor verklaard volgens hen. Doordat het een relatief jong bevoegdheidsdomein is, is er daarnaast nog weinig

inhoudelijk onderbouwde en praktisch uitvoerbaar beleid en aanpak rond bepaalde thema's opgebouwd. De deelnemers zien een opportuniteit in de stijgende media- en bevolkingsaandacht voor het onderwerp. Er wordt gesteld dat dit een transitiefase is in het nieuwe beleidsdomein. De deelnemers hopen dat de middelen en het beleid de maatschappelijke trend zullen volgen.

De deelnemers vinden de contacten met de werknemers van het departement goed en de aangeboden informatie kwalitatief. Dat er dierenartsen aanwezig zijn in het team, vinden ze een meerwaarde. Ook de goede verhouding met de verenigingen op het grondgebied wordt vernoemd.

Het tekort aan personeel en budget is de oorzaak van de geïdentificeerde zwaktes van het departement volgens de deelnemers. Te weinig informatie en communicatie vanuit het departement wordt als een groot gebrek gezien om de verschillende gemeentelijke opdrachten met betrekking tot dierenwelzijn in het gewest goed te kunnen uitvoeren. De moeilijke bereikbaarheid en beperkte werkuren, zorgen ervoor dat de gemeenten, politiezones en vzw's buiten de kantooruren aan zichzelf overgelaten zijn voor het vinden van oplossingen bij voorvallen met dieren. Veelal dienen de deelnemers ad hoc oplossingen te bedenken, die niet altijd legaal, noch efficiënt en effectief zijn. Het dierenwelzijn wordt hierdoor bedreigd. Ook zorgen deze factoren voor een niet-tijdsefficiënte aanpak of soms geen aanpak. Alle deelnemers vragen een gemeenschappelijke aanpak voor voorvallen met dieren buiten de werkuren; conventies met verenigingen dienen hiervoor op regionaal niveau afgesloten te worden. Zo wordt het voor elke betrokken dienst duidelijk wat ze tijdens die uren moeten doen.

De deelnemers zien een bedreiging in een gebrek aan budget voor dit beleidsdomein. Daarnaast wordt het delegeren van veel van de dierenwelzijnsbevoegdheden naar de gemeenten ook als een bedreiging gezien. De stijgende aandacht en gevoeligheden van de inwoners voor dierenwelzijn wordt gezien als een belangrijke **opportuniteit**. Ook de nieuwe wetgeving dierenwelzijn wordt als een opportuniteit gezien.

3.9.6.2 Confrontatiematrix

		facteurs externes	Opportunités			Menaces			TOTAL
facteurs internes	DÉPARTEMENT DU BIEN-ÊTRE ANIMAL Points essentiels	Possibilité de renforcer le rôle de BEA et leur effectifs	Public de plus en plus touché/sensibilisé	Nouveau code Bruxellois pour le BEA	Coupe budgétaire dans cette compétence	Déléguer trop aux communes	Situation qui se dégrade		
	Forces	Subsides aux communes	1	1	0	-2	-1	1	2
Bonne volonté des agents BEA		1	1	0	1	0	1	4	
Vétérinaire présent dans le service		1	0	0	0	0	0	1	
Faiblesses	Manque de personnel	-2	0	-1	-2	-2	-2	-9	
	Manque d'information	-1	-2	-2	0	-2	-2	-9	
	Non joignable hors horaires	-1	0	-2	0	-2	-1	-6	
TOTAL		-1	0	-5	-3	-7	-3		

Tabel 36 Confrontatiematrix Departement Dierenwelzijn. Nul betekent geen invloed, - (min) betekent negatieve invloed (lichtrood en rood) en + (plus) betekent positieve invloed (lichtgroen en groen).

In de confrontatiematrix zien we dat de grootste opportuniteit in de nieuwe Brusselse wetgeving ligt en dat de grootste bedreiging wordt gezien in het te veel naar de gemeenten delegeren.

De grootste sterkte zit in de gediensigheid van het personeel van het departement, de grootste zwakte in het ontbreken van informatie over dierenwelzijn en het tekort aan personeel voor dierenwelzijn.

3.9.7 Andere vaststellingen door beide focusgroepen

Tijdens beide focusgroepen kwamen ook extra onderwerpen naar boven (naast de opgegeven onderwerpen). Hieronder worden de vijf onderwerpen opgenomen die in beide groepen naar voren kwamen, en dus ook onze aandacht verdienen.

3.9.7.1 De bevoegdheid dierenwelzijn

Het is voor schepenen dierenwelzijn politiek moeilijk onderhandelen, en moeilijk om dierenwelzijn zwaar te laten wegen. De meest gehoorde commentaren op hun voorstellen zijn: “eerst de mensen, dan pas de dieren”. Daarnaast is het voor schepenen en gemeenteambtenaren, daar waar een transversale aanpak nodig is, moeilijk om dierenwelzijn serieus genomen te laten worden. Enkel als de schepen zelf het thema goed kan combineren met zijn andere bevoegdheden (zoals netheid, jongeren, onderwijs...) kan dit vlot en efficiënt gaan.

3.9.7.2 Het departement dierenwelzijn

Het departement Dierenwelzijn blijkt bij alle deelnemers ongekend te zijn. Dit wil zeggen: ze hebben geen echt zicht op de structuur, wie er werkt en waarvoor ze er allemaal terecht kunnen.

3.9.7.3 De inwoners en dierenwelzijn

Voor alle deelnemers beginnen veel zaken die dierenwelzijn in het gewest vooruit kunnen helpen, bij de inwoners. Concreet is de idee: als de inwoners weten hoe ze moeten omgaan met dieren (leren door educatie en sensibilisering) en tot wie ze zich moeten richten bij problemen met dieren (de gemeente, het departement, de politie), zou dit al veel helpen. Ook kan niet elke inwoner al met online meldformulieren om, wat meegenomen moet worden in meldingsprocedures. Volgens de deelnemers telt elke inspanning naar de burger. Gemeenten en vzw's geven aan dat burgers niet altijd meewerken of doen wat het beleid vraagt. Daarom is samenwerken met de inwoners belangrijk volgens de deelnemers.

3.9.7.4 Voederaars en Animal Hoarders

In beide focusgroepen werden de aanpak van het voederen van dieren door inwoners en inwoners die een buitenmatig aantal dieren verzamelen in huis (Reinisch, 2008) naar voren gebracht als moeilijkheden m.b.t. dierenwelzijn in het gewest.

3.9.7.5 De dierenartsen in het Gewest

Het gebrek aan betrokkenheid bij dierenwelzijn vanuit de praktijkdierenartsen in de negentien gemeenten, werd in beide focusgroepesprekken naar voren gebracht als een groot tekort.

3.10 Deeltaak 3.1: Ontwikkeling voorstel roadmap*

Op basis van de werkpakketten van fase 1 van het AWI-BRU project wordt een roadmap ontwikkeld voor Leefmilieu Brussel met voorstellen van acties en onderzoek voor fase 2. Zie hoofdstuk 4 Mogelijke elementen voor de roadmap.

4 Mogelijke elementen voor de roadmap*

De voorstellen in deze roadmap zijn gebaseerd op bevindingen van het finale rapport van fase 1 van het AWI-BRU project (secties 3.1 tot en met 3.9 in dit rapport). Deze voorstellen dienen als aanzet tot overleg over de mogelijke verdere richting van de volgende fase van het AWI-BRU project met het departement Dierenwelzijn. Er werden nog geen vastomlijnde omschrijvingen toegevoegd omdat alle voorstellen nog besproken dienen te worden. Er zal mogelijks ook een keuze gemaakt moeten worden op welk onderzoek voor welke diersoorten wordt ingezet, aangezien het moeilijk zal zijn met 1 FTE op alle gebieden vooruitgang te boeken. Het begin van fase 2 zal bestaan in het verder uitwerken van de elementen van de roadmap en een gedetailleerd actieplan, gebaseerd op de besprekingen met het departement. Daarom worden nog geen voorafnames gedaan en kan er ook nog geen tijdsplanning of looptijd aan gekoppeld worden. Er worden ook enkele strategische vragen voorgelegd. Daarnaast zullen de acties op verschillende niveaus gericht worden, met andere woorden verschillende doelgroepen: micro-, meso- en macroniveau⁷.

Op basis van de resultaten van het finale rapport van fase 1, stellen wij drie grote actiepunten vast. Gezien dierenwelzijn een jong beleidsthema is en nog moet groeien op verschillende vlakken is het **inzetten op vorming en sensibilisering** cruciaal. Veel betrokkenen hebben nog te weinig kennis over het onderwerp. In de tweede plaats dient ingezet te worden op **overleg tussen de gemeenten**. Ten derde dient **samenwerken op verschillende niveaus** gestructureerd te worden. Hieronder worden voor elke diersoort een aantal acties voorgesteld.

4.1.1 Katten in de stad

Op basis van de inventarisatiefase kunnen we vaststellen dat het kattenbeleid in de negentien gemeenten momenteel het meest uitgewerkte plan is van de vier focusdieren. Dit door de ondersteuning en sturing vanuit de regio via subsidies en het label diervriendelijke gemeente. Op het terrein zijn verschillende vzw's en vrijwilligers aan de slag om zwervkatten tot koloniekatten te maken (gesteriliseerd en opgevolgd door een voederaar) of, indien ze nog socialiseerbaar zijn, te plaatsen in een dierenasiel voor adoptie. Opvallend aan het gewest is dat de zwerv- en koloniekattenvzw's samenwerken en ook gemeente-overschrijdend werken; een uitzonderlijke situatie als we dit vergelijken met het Vlaamse gewest of het Waalse gewest. Deze goede praktijk verdient erkenning en ondersteuning. De gemeenten geven wel aan dat de administratieve werklust voor het verkrijgen en uitdelen van kleine subsidiebudgetten groot is en niet in verhouding staat. Ook de timing van de subsidies is niet goed afgestemd op de gemeentelijke werkkalender, een voorstel ter verbetering wordt gedaan.

Deelnemers aan het onderzoek leggen de oorzaak van het aantal zwervkatten bij de inwoners. De betrokkenen stellen een verdere sensibilisering over het steriliseren van huiskatten voor. Wel wordt aangegeven dat er op specifieke doelgroepen moet gewerkt worden. Mensen met minder middelen, mensen die anderstalig zijn of een andere culturele achtergrond hebben. De opgeleide burger in de rijkere gemeenten heeft geen nood aan vetocheques of sterilisatiepremies. Een differentiatie voor tegemoetkoming en sensibilisering zou zeer nuttig zijn. Enkele gemeenten zetten al in op deze moeilijker bereikbare groepen. Een goede praktijk die gedeeld kan worden.

Sommige gemeenten en vzw's ervaren de aanpak van zwervkatten als dweilen met de kraan open. Ook zijn er nog geen echte overzichten van het aantal koloniekatten. Het opvolgen van de impact van de middelen en tijd die geïnvesteerd worden in zwerv- en koloniekatten ontbreekt nog. Hier is het ontwikkelen van een impactmeting zeer nuttig. De doelstelling "dieren in de stad" wordt hier voor beide categorieën bereikt. Alhoewel de zwervkat in stedelijke gebieden

⁷ De communicatie zal op verschillende niveaus gevoerd worden:

- Macroniveau: Brussels Hoofdstedelijk Gewest als regio
- Mesoniveau: het 'netwerk' of het geheel van actoren die rond dierenwelzijn communiceren.
- Microniveau: inwoners en de communicatie van de verschillende individuele actoren

veelal voortkomt uit gedumpte kittens en katten of in het wild geboren katten van (voormalige) huiskatten, worden zij op gewestelijk niveau ingedeeld onder diensten voor wilde dieren (ref invoegen) en de huiskatten onder de dienst Dierenwelzijn van het gewest. Uit de inwonersbevraging blijkt dat bijna twee op de tien inwoners vinden dat er te veel zwerfkatten zijn in hun gemeente. De respondenten leggen de verantwoordelijkheid voor huiskatten bij de eigenaar, voor koloniekatten bij voederaars en bij alle inwoners van de gemeente, voor de zwerfkatten bij de gemeente en dierenbeschermingsorganisaties. De "Duurzaamheid" van het kattenbeleid kan zeker gesteld worden door de administratieve last en timing voor de gemeenten te verbeteren m.b.t. subsidies voor katten en de betrokken vzw's en vrijwilligers te waarderen en ondersteunen waar kan en nodig.

De doelstelling⁸ "Samenwerken" wordt in de kattenplannen bereikt. Er is in alle gemeenten een samenwerking met vzw's en/of dierenasielen. Op "Inclusiviteit" dient ingezet te worden door moeilijk bereikbare inwoners te sensibiliseren en met subsidies te ondersteunen. Een kat als huisdier ("Dier in de Stad") hebben vraagt een zekere financiële ruimte. Bij de katten, die zowel onder huisdier als wild dier vallen in de regionale context, is er geen impact gemeld op een van de andere drie focusdieren van het onderzoek.

4.1.1.1 Mogelijke acties voor het verbeteren van kattenwelzijn in het gewest

Een alfabetische opsomming van mogelijke acties

1. Administratieve last en timing voor de gemeenten verbeteren m.b.t. subsidies voor katten
2. Gedifferentieerde toekenning van kattenpremies en cheques aan inwoners
3. Gemeenten voorzien vang- en voederkaarten voor vrijwilligers
4. Informatie en sensibilisering over hoarders
5. Jaarlijkse receptie voor vrijwilligers, georganiseerd door regio (gezien de vzw's gemeente overschrijdend werken)
6. Lespakket met departement onderwijs ontwikkelen over dieren en hun welzijn in de stad
7. Rondreizende tentoonstelling in de 19 gemeenten over de behoeften en het gedrag van de vier focusdieren.
8. Toelichting simulator en handleiding ontwikkeld voor Vlaamse gewest Onderzoek Impact meting middelen en tijd voor zwerfkatten en huiskatten in het gewest (nuttig)

8

1. Samenwerken

Samenwerken met de verschillende actoren betrokken bij dierenwelzijn in het Brussels Hoofdstedelijk gewest is het uitgangspunt van het AWI-BRU project voor het welslagen van de doelstellingen.

2. Participatie en inclusiviteit

Het bereiken en includeren van de verschillende lagen van de grootstedelijke multiculturele bevolking is noodzakelijk om dierenwelzijn te integreren in de Brussels Hoofdstedelijke context.

3. Dieren in de stad

Dieren in de stad omvatten zowel huisdieren als wilde dieren, beide groepen worden meegenomen in het project.

4. Duurzaam beleid

Een laatste uitgangspunt van het AWI-BRU project is het vormgeven van een dierenwelzijnsbeleid dat duurzaam is en dus in de tijd kan blijven voortbestaan en evolueren.

4.1.1.2 Onderzoeksnoden voor het verbeteren van kattenwelzijn in het gewest

We zien één essentieel onderzoek en één nuttig onderzoek om het kattenwelzijn in het gewest te versterken:

- **Onderzoek** over kennis over katten(welzijn) in de stad bij specifieke inwonersdoelgroepen van de stad (mensen met een andere culturele achtergrond) (essentieel)
- **Onderzoek** over het bereiken van specifieke inwonersdoelgroepen (mensen met minder middelen, mensen die anderstalig zijn of een andere culturele achtergrond hebben) voor katten(welzijn) in de stad (nuttig)

Actie	Push / Pull	Niveau	Doelgroep	Referentie finaal rapport	Proces- eigenaar	AWI- BRU betrokk enheid	Essentieel (E) / Nuttig (N)	Budget vereist
Administratieve last en timing voor de gemeenten verbeteren m.b.t. subsidies voor katten	Pull	Meso	Gemeenten	3.2.6	Regio		E	
Gedifferentieerde toekenning van kattenpremies en cheques aan inwoners	Push	Micro	Inwoners	3.2.10.2.1 3.8.8.1	Regio / gemeente n		E	
Voorzien vang- en voederkaarten voor vrijwilligers	Pull	Meso	Voederaars	3.2.5	Gemeente n		E	
Informatie en sensibilisering over hoarders	Push	Meso	Gemeenten Politie (doelgroep uitbreiden: sociaal werkers, vzw's, sociale huisvesting maatschapp ijen, etc....	3.9.7	Regio	x	E	x
Jaarlijkse receptie voor vrijwilligers, georganiseerd door regio (gezien de vzw's gemeente overschrijdend werken)	Pull	Meso	Vrijwilligers	3.8.1 3.9.1 3.9.5	Regio		N	x
Lespakket met departement onderwijs ontwikkelen over dieren en hun welzijn in de stad	Push	Meso	Jeugd	3.2.8 3.2.10.2.4 3.3.9 3.6.3.2 3.6.5 3.7.1 3.7.3.6	Regio	x	N	x
Lezingenreeks over katten, honden, vossen en duiven in het Gewest	Push	Meso	Inwoners Dierenarts Vzw's Gemeenten ...	3.2.5 3.2.6 3.2.10 3.2.11 3.3.6	Regio	x	N	x

				3.3.7.1				
				3.3.8.2				
				3.3.8.				
				3.9.5				
Rondreizende tentoonstelling in de 19 gemeenten over de behoeften en het gedrag van de vier focusdieren.	Push	Micro	Inwoners	3.2.4.3 3.3.7.1 3.8.1.6 3.9.1. 3.9.7.3	Regio	x	N	x
Toelichting simulator en handleiding zwerfkattenpopulaties	Push	Meso	Gemeenten Vzw's	3.2.4 3.8.1.4 3.9.1	Regio	x	E	x

Tabel 37 Mogelijke acties voor het verbeteren van kattenwelzijn in het gewest

Afkortingen gebruikt in de tabellen.

Push/Pull Er worden twee strategieën gehanteerd in acties: de push en pull strategie. Een push-strategie is nodig om betrokken bekend te laten worden met dierenwelzijnsbeleid en de plannen; de pull-strategie kan vervolgens gebruikt worden om hen verder te engageren en te laten participeren. De pull-strategie ondersteunt het ontwikkelen van een duurzame relatie met dierenwelzijn.

Micro-/meso-/macroniveau: De acties zullen op drie verschillende niveaus gevoerd worden:

- Macroniveau: Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest als regio
- Mesoniveau: Het 'netwerk' of het geheel van actoren die rond dierenwelzijn communiceren.
- Microniveau: De inwoners en de verschillende individuele actoren

Om ruimte te besparen voor de overzichtstabellen van acties, worden de afkortingen niet voor elke tabel apart herhaald.

4.1.2 Honden in de stad

Alle gemeenten werken rond honden. Er zijn regels voor bijvoorbeeld het hebben van en wandelen met honden. De politie doet regelmatig hondenwelzijnsinterventies, dit omvat onder andere verwaarlozing en mishandeling van honden, aangereden of dode honden enz. Voor dit soort interventies blijkt de politie nog niet genoeg bekend met de wetgeving of hantering van mogelijkheden. Zij beschikt bijvoorbeeld ook niet over het geschikte vang en transportmateriaal. Ook het herkennen en duiden van hondenwelzijnsproblemen is niet eenvoudig voor hen. De opleiding over dierenwelzijn binnen de politieschool wordt als zeer goed en stimulerend bevonden. Deze opleiding kan als een goede praktijk bestempeld worden. Een verbeterpunt zou kunnen zijn deze opleiding ook in het Nederlands aan te bieden. De Raad voor Dierenwelzijn kan ook verder ondersteunen in het hondenwelzijn, het voorbeeld van de discussie over het verbieden van de elektrische halsband wordt aangehaald als essentieel. Politiezones vragen verdere vorming over hondenwelzijn en duidelijke afsprakenkaders met betrekking tot handhaving van hondenwelzijn, die via overleg met gemeenten en regio afgestemd kunnen worden.

Het samenleven tussen inwoners met en zonder hond verloopt niet altijd goed. Dit geldt evenzeer voor het samenleven tussen inwoners mét honden. De hond geeft spanning op inwoners- en buurtrelaties. Dit wordt door gemeenten, inwoners en park- en gemeenschapswachten duidelijk gemeld. Dit is een belangrijk werkpunt. Gemelde moeilijkheden voor inwoners zijn: conflicten over honden in de openbare ruimte, helderheid m.b.t. losloopzones en het niet aan de lijn houden van honden, angst voor honden, uitwerpselen, geluidsoverlast... Uit het oogpunt van de honden blijkt op basis van de antwoorden van de inwonersbevraging dat er dierenwelzijnsproblemen zijn met betrekking tot nabijheid en hoeveelheid aan aantal hondenlosloopzones en de gerapporteerde stress die honden ervaren in de stad. Gemeenten melden dat de creatie van nieuwe losloopzones zelden gemakkelijk verloopt door het niet autonoom kunnen beslissen over inrichting van ruimtes ofwel omdat deze tot de regio behoren of door conflicterende wetgevingen/regelgeving of door moeilijke inplanting in residentiële gebieden. Hier kan aan gewerkt worden door de creatie van nieuwe en de verbetering van bestaande hondenlosloopzones en door sensibilisering en training van hondeneigenaars m.b.t. gedrag en noden van de hond. Ook de hondenclubs en hondentrainers/hondengedragsspecialisten zouden gecertificeerd kunnen worden. Sommige gemeenten opperden om, zoals in andere landen, een certificaat voor het houden van honden te overwegen.

Momenteel zijn er bijna geen hondenclubs meer in het gewest, gemeenten en politiezones zien het aantal over de jaren heen ook verminderen. De oorzaak wordt gelegd bij het moeilijk vinden van ruimtes voor clubs in het gewest. Er is geen certificering voor hondentraining en hondentrainers of hondengedragsspecialisten wat zowel door de regio als gemeenten als een manco wordt gezien. Hier kan aan gewerkt worden door overleg tussen trainers en academici op het gebied van hondengedrag, om zo gezamenlijk de cursusstructuur en -inhoud te bepalen.

De doelstelling "Samenwerken en participatie" wordt voor hondenplannen over het algemeen onvoldoende bereikt voor alle betrokkenen. Er is onduidelijkheid op het vlak van en gebrek aan kennis over regelgeving, en weinig samenwerking tussen alle betrokkenen rond hondenproblemen (trainers, clubs, gemeenten, inwoners). Voor honden dient op participatie ingezet te worden. Dit kan door overleg en afstemming op gemeentelijk, politieel en regionaal niveau. Verder dienen de inwoners, zowel hondeneigenaars al niet-hondeneigenaars, gesensibiliseerd te worden over het hebben en ontmoeten van honden in de stad. Een hond als huisdier hebben, vraagt dat eigenaars weten hoe een hond in de stad te houden zonder te grote overlast voor andere inwoners en met voldoende aandacht voor het welzijn van de hond. Er zou meer op vorming/training van hondeneigenaars ingezet kunnen worden. Bij de hond, die in de categorie huisdier valt in de regionale context ("Dieren in de Stad"), is er impact gemeld op de vos. Honden blijken regelmatig vossen aan te vallen. "Duurzaamheid" van het hondenbeleid kan bereikt worden door bestending van het netwerk van gemeenten en politiezones en door overleg en afstemming tussen gemeenten, politie en regio. Ook de bewustwording van het brede publiek over hondenwelzijn, meer bepaald de sensibilisering over samenleven met honden in de stad is wenselijk, net zoals het aanmoedigen van vorming van de hondeneigenaars en training van de hond lijkt nodig. Dit kan het gedrag van honden en hondeneigenaar en mogelijke conflicten tussen inwoners hierover verbeteren. Naast het mogelijk maken van ruimte voor hondenclubs is ook de certificering van hondentrainers nodig. Ook politiezones, parkwachters en gemeenschapswachten vragen naar vorming over honden. Zowel de regelgeving als het gedrag van honden is hen nog te weinig bekend.

4.1.2.1 Mogelijke acties voor het verbeteren van hondenwelzijn in het gewest

1. Overleg tussen trainers en academici cursusstructuur en -inhoud voor hondentrainers / hondengedragsspecialisten
2. Creatie van nieuwe en op punt stellen van bestaand losloopzones (veilig voor honden en mensen, angstige honden toegangen/zones, ...).
3. Informatie en sensibilisering over honden in de stad voor inwoners (regels, losloopzones, ...)
 - a. Via een brede communicatiecampagne?
 - b. Via uitwisseling communicatiepraktijken van gemeente te delen in het NIEUW OVERLEG DWZSP
 - c. Informatie via QR-codes van parken?
 - d. Via vrijwilligers in de parken?
4. Overleg en afstemming over regelgeving/wetgeving hondenwelzijn en toepassing hiervan in het gewest tussen politie, gemeenten en regio
5. Ruimte voor hondenclubs met gecertificeerde trainingsmethode
6. Rondreizende tentoonstelling in de 19 gemeenten over de behoeften en het gedrag van de vier focusdieren.
7. Vorming van hondeneigenaars met een hond in de stad
8. Vorming van politie, park- en gemeenschapswacht over honden (regelgeving en welzijn) in de stad

4.1.2.2 Onderzoeksnoden voor het verbeteren van hondenwelzijn in het gewest

We zien drie essentiële onderzoeken om het hondenwelzijn in het gewest te versterken:

- **Onderzoek** over kennis van hondeneigenaars over honden in de stad (> output voor sensibilisering/vorming van hondeneigenaars met een hond in de stad) (essentieel)
- **Onderzoek** voor het op punt stellen van bestaande losloopzones (essentieel)

Actie	Push / Pull	Niveau	Doelgroep	Referentie finaal rapport	Proces- eigenaar	AWI- BRU betrokk enheid	Essentieel (E) / Nuttig (N)	Budget vereist
Overleg tussen trainers en academici cursusstructuur en -inhoud voor hondentrainers / hondengedragsspecialisten	Push	Macro	Hondentrainers	3.3.8.2 3.6.6 3.8.1.6 3.9.2	Regio	x	E	x
Creatie van nieuwe en op punt stelling van bestaande losloopzones (veilig voor honden en mensen, angstige honden toegangen/zones, ...)	Pull	Meso	Inwoners	3.2.4 3.2.5 3.6.7 3.7.4 3.8.15 3.9.2	Regio Gemeenten	x	E	x
Informatie en sensibilisering over honden in de stad voor inwoners (regels, losloopzones, ...)	Push	Micro	Inwoners	3.2.4 3.2.5 3.4.3.5 3.5.3.2 3.6.3.1 3.6.5 3.6.7 3.7.4 3.8.1.6 3.9.2	Regio Gemeenten	x	E	x
Overleg en afstemming over regelgeving/wetgeving hondenwelzijn en toepassing hiervan in het gewest tussen politie, gemeenten en regio	Pull	Meso	Politie, Gemeenten Regio	3.2.5 3.2.6 3.2.10 3.3.2 3.4.3 3.5.3 3.6.7 3.9.5	Regio		E	
Rondreizende tentoonstelling in de 19 gemeenten over de behoeften en het gedrag van de vier focusdieren.	Pull	Micro	Inwoners	3.2.4.3 3.3.7.1 3.8.1.6 3.9.1 3.9.7.3	Regio	x	N	x
Ruimte voor hondenclubs met gecertificeerde trainingmethode	Pull	Meso Micro	Hondenclubs Inwoners	3.6.6 3.8.1.6 3.9.2	Regio Gemeenten		N	x
Vorming van hondeneigenaars met een hond in de stad	Push	Micro	Inwoners	3.2.5 3.4.3.5 3.6.6 3.9.2	Gemeenten Politie	x	E	x
Vorming van politie, park- en gemeenschapswacht over honden (regelgeving en welzijn) in de stad	Pull	Meso	Politie Parkwacht Gemeenschapswacht	3.2.3 3.4.3 3.5.3 3.9.2	Regio	x	E	x
Lezingenreeks over katten, honden, vossen en duiven in het Gewest	Push	Meso	Inwoners Dierenarts Vzw's Gemeenten...	3.2.5 3.2.6 3.2.10 3.2.11		Regio	x	

				3.3.6		
				3.3.7.1		
				3.3.8.2		
				3.3.8		
				3.9.5		
Lespakket met departement onderwijs ontwikkelen over dieren en hun welzijn in de stad	Pull	Meso	Jeugd	3.2.8	Regio	x
				3.2.10.2.4		
				3.3.9		
				3.6.3.2		
				3.6.5		
				3.7.1		
				3.7.3.6		

Tabel 38 Mogelijke acties voor het verbeteren van hondenwelzijn in het gewest

4.1.3 Vossen in de stad

Vossen zijn een veelvoorkomende wilde diersoort in het gewest. Bijna alle randgemeenten kaarten vossenproblemen aan. Toch heeft bijna geen enkele gemeente een vossenwelzijnsbeleid, ook al zorgt de vos voor polarisatie onder de inwoners. Enerzijds zijn er de inwoners die van de vos houden op een manier dat ze hen voederen en beschouwen als een wild dier dat gedomesticeerd kan worden en anderzijds de inwoners die de overlast van het samenwonen met vossen benadrukken (afval, hygiëne, dichte aanwezigheid). De vos is een beschermde diersoort en mag volgens het algemeen politiereglement als wild dier niet gevoederd worden. Het toepassen van deze wettelijk kaders kan helpen bij het bereiken van vossenwelzijn. Het (in)direct voederen van vossen is problematisch voor het samenleven met de vos en voor het welzijn van de vos zelf. De betrokkenen zien opportuniteiten in het gebruik van expertise van de vos op het grondgebied (Liga), de sensibilisering van inwoners rond het samenwonen met vossen, het ernstig nemen van klachten over vossen en de aanpak van voeders. De doelstelling samenwerken en participatie wordt voor de vossenwelzijnsproblematiek over het algemeen onvoldoende bereikt voor alle betrokkenen. Er is nauwelijks samenwerking. Voor vossen dient op inclusiviteit en participatie ingezet te worden door te werken met voeders en klachten van inwoners. Dit kan door sensibilisering en voorlichting. Gezien de vos enerzijds populair is bij de bevolking als wild dier en anderzijds toch ook gecontesteerd, kan de expertise op het grondgebied over de vos ingezet worden om het samenleven met vossen en het vossenwelzijn te verbeteren. Daarnaast kan onderzoek naar het samenleven van vossen met mensen en vossen met honden in het gewest, bijdragen tot een verdere exploratie van mogelijkheden. Om aanzet te maken tot een duurzaam vossenwelzijnsbeleid dient een aanpak ontwikkeld te worden op gemeentelijk en regionaal niveau. Een mogelijke overkoepelende sensibilisering rond vossen in het gewest zou kunnen door bijvoorbeeld in het kader van citymarketing een transversale aanpak voor vossenwelzijn op de kaart te zetten, bijvoorbeeld "De vos in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest". Dit kan voorwerp zijn van een gemeenschappelijk project tussen de diensten leefmilieu, dierenwelzijn en toerisme, waarbij middelen en kennis gebundeld kunnen worden.

De doelstelling "Samenwerken" wordt voor vossen niet bereikt. Op "participatie en inclusiviteit" dient ingezet te worden door inwoners ernstig te nemen via voorlichtingsmomenten en voeders te sensibiliseren. De vos als wild "Dier in de stad" vraagt inzicht in hoe het dier leeft. Er is geen impact gemeld op een van de andere drie focusdieren van het onderzoek.

4.1.3.1 Mogelijke acties voor het verbeteren van vossenwelzijn in het gewest

- Informatie en sensibilisering over vossen in de stad voor inwoners (cohabitatie)
 - Via een brede communicatiecampagne?
 - Via uitwisseling praktijken van gemeenten te delen in het NIEUW OVERLEG DWZSP
 - Informatie via QR-codes van parken?
 - Via gemeenschapswachten?

- Ontwikkeling vossenwelzijn beleid op gemeentelijk en regionaal niveau
- Overleg en afstemming over vossen in het gewest tussen gemeenten onderling en regio
- Sensibilisatie van voeders over vossen als wild dier in de stad
- Transversale sensibiliseringscampagne "De vos in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest"
- Vorming voor gemeenten over vossen in de stad

4.1.3.2 Onderzoeksnoden voor het verbeteren van vossenwelzijn in het gewest

We zien twee mogelijke essentiële onderzoeken en twee nuttige onderzoeken om het vossenwelzijn in het gewest te versterken:

- **Onderzoek** over hardnekkige voeders in relatie tot vossen en duiven in de stad (essentieel)
- **Onderzoek** over relaties van inwoners tot vossen en duiven in het gewest (nuttig)
- **Onderzoek** over het samenleven van vossen met mensen in het gewest (essentieel)
- **Onderzoek** over samenleven van vossen met honden in het gewest (nuttig)

Actie	Push / Pull	Niveau	Doelgroep	Referentie finaal rapport	Proces- eigenaar	AWI- BRU betrokk enheid	Essentieel (E) / Nuttig (N)	Budget vereist
Informatie en sensibilisering over vossen in de stad voor inwoners (cohabitatie)	Push	Micro	Inwoners	3.6.3 3.7.3 3.7.5 3.9.3	Regio	x	E	x
Ontwikkeling vossenwelzijn beleid op gemeentelijk en regionaal niveau	Pull	Macro	Gemeente n Regio	3.2.2.4 3.7.5 3.9.3	Regio Gemeente n	x	N	x
Overleg en afstemming over vossen in het gewest tussen gemeenten onderling en regio	Pull	Meso	Gemeente n Regio	3.2.5 3.2.6 3.2.10 3.3.2 3.4.3 3.5.3 3.9.5	Regio Gemeente n		E	
Sensibilisatie van voeders over vossen als wild dier in de stad	Pull	Meso	Voeders	3.2.4 3.7.1 3.7.3 3.9.7	Regio	x	E	x
Transversale sensibiliseringscampagne "De vos in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest"	Push	Micro	Inwoners	3.2.2.4 3.2.5 3.2.6 3.2.10 3.4.3 3.5.3 3.6.3 3.7.1 3.7.3 3.7.5 3.9.3	Regio	x	N	x
Vorming voor gemeenten over vossen in de stad	Pull	Macro	Gemeente n	3.2.4 3.2.5	Regio	x	E	x

				3.2.6				
				3.7.1				
				3.7.3				
				3.9.5				
Lezingenreeks over katten, honden, vossen en duiven in het Gewest	Push	Meso	Inwoners	3.2.5	Regio	x	N	x
			Dierenarts	3.2.6				
			s Vzw's	3.2.10				
			Gemeente	3.2.11				
			n...	3.3.6				
				3.3.8.2				
				3.3.8				
				3.9.5				
Lespakket met departement onderwijs ontwikkelen over dieren en hun welzijn in de stad	Push	Meso	Jeugd	3.2.8	Regio	x	N	x
				3.2.10.2.4				
				3.3.9				
				3.6.3.2				
				3.6.5				
				3.7.1				
				3.7.3.6				

Tabel 39 Mogelijke acties voor het verbeteren van vossenwelzijn in het gewest

4.1.4 Duiven in de stad

Bijna alle gemeenten hebben problemen met duiven en ongeveer de helft van de inwoners uit de inwonersbevraging vindt dat er te veel duiven zijn in de gemeente. Bij de aanpak van duiven valt het grote verschil op tussen kleine en grote gemeenten, en rand- en centrumgemeenten. Randgemeenten rapporteerden iets minder last dan centrumgemeenten. Gelijklopend zijn wel de moeilijkheden met hardnekkige voederaars die boetes betalen.

Kleine gemeenten beschikken niet over voldoende budgetten of personeel om de duivenproblematiek terdege aan te pakken. Duiven verplaatsen zich daarnaast van gemeente naar gemeente, waardoor een coherente aanpak tussen, of gelijke aanpak van duiven door gemeenten noodzakelijk blijkt. Respondenten uit de inwonersbevraging gaven ook aan dat zij niet weten wie verantwoordelijk is voor duiven. Alle deelnemers menen dat de regio een leidende rol dient te nemen in het duivenbeleid. Zij zien dit als de enige mogelijkheid om slagkrachtig aan de slag te gaan om de aanpak van de beheersing van de overpopulatie te laten slagen. De belangrijkste opportuniteit ligt volgens de deelnemers in het maken van een regionaal beleid voor duiven in het gewest, waarbij de regio het beleid en de middelen voor de gemeenten (deels) voorziet. Samenwerken met burgers, vorming over duiven (in de stad) aan inwoners, voederaars, wijkagenten en gemeenschapswachten is daarbij belangrijk. Een deelnemer geeft een voorbeeld waarbij de klachten uitgezet worden op een kaart, waardoor gericht gewerkt kan worden voor communicatie en interventie. Verschillende gemeenten zien een opportuniteit in contraceptieve voeding die verdeeld kan worden. Dit ook in samenwerking met voederaars. De kost van de aanpak met contraceptieve voeding blijkt echter niet draagbaar over korte en lange(re) termijn voor de gemeenten. Indien deze optie gekozen wordt, dienen nog meer middelen voorzien te worden door de regio.

Ondanks het voederverbod van wilde dieren in het politiereglement hebben alle gemeenten last van hardnekkige voederaars. Het gewest wordt, net als andere grootstedelijke regio's, geconfronteerd met hardnekkige voederaars van wilde dieren (zoals duiven en vossen). Hier kan een One welfare-aanpak (One Welfare - Faculteit Diergeneeskunde - Universiteit Utrecht) een oplossing bieden. Het voeren van duiven geeft een band met dieren voor de voederaars, deze affectieve band kan niet onderschat worden. Het belangrijkste is te blijven werken aan de bewustmaking van het voederprobleem.

De doelstelling "Samenwerken" wordt voor duiven niet bereikt. Op "Participatie en inclusiviteit" dient volop ingezet te worden door regio en gemeenten in overleg te laten en gaan en door de voederproblematiek ernstig te nemen. De duif als wild dier in de stad ("Dier in de Stad") vraagt inzicht in van alle betrokkenen in hoe de duif kan leven in de stad. Er is geen impact gemeld op een van de andere drie focusdieren van het onderzoek.

4.1.4.1 Mogelijke acties voor het verbeteren van duivenwelzijn in het gewest

- Regionaal beleid en aanpak voor samenleven met duiven in de stad (essentieel)

Actie	Push / Pull	Niveau	Doelgroep	Referentie finaal rapport	Proces- eigenaar	AWI- BRU betrokk enheid	Essentieel (E) / Nuttig (N)	Budge t vereis t
Regionaal beleid en aanpak voor samenleven met duiven in de stad	Pull	Meso	Gemeenten	3.2.4 3.6.3 3.6.4 3.6.7 3.8.1.8 3.9.4 3.9.5	Regio	x	E	x
Lezingenreeks over katten, honden, vossen en duiven in het Gewest	Push	Meso	Inwoners Dierenarts Vzw's Gemeenten ...	3.2.5 3.2.6 3.2.10 3.2.11 3.3.6 3.3.8.2 3.3.8 3.9.5	Regio	x	N	x
Lespakket met departement onderwijs ontwikkelen over dieren en hun welzijn in de stad	Push	Meso	Jeugd	3.2.8 3.2.10.2.4 3.3.9 3.6.3.2 3.6.5 3.7.1	Regio	x	N	x

Tabel 40 Mogelijke acties voor het verbeteren van duivenwelzijn in het gewest

4.1.4.2 Onderzoeksnoden voor het verbeteren van duivenwelzijn in het gewest

We zien een mogelijk essentieel onderzoek en drie nuttige onderzoeken om het duivenwelzijn in het gewest te versterken:

- **Onderzoek** over hardnekkige voederaars in relatie tot vossen en duiven in de stad (essentieel)
- **Onderzoek** over relaties van inwoners tot vossen en duiven in het gewest (nuttig)

4.1.5 Beleid, wetgeving en reglementen: structureren en organiseren

Op het vlak van beleid, wetgeving en reglementen is veel vooruitgang voor dierenwelzijn te bereiken voor de vier diersoorten door het structureren van samenwerking en door het organiseren van overleg. Mogelijke acties die we momenteel zien zijn:

4.1.5.1.1 STRATEGISCHE VRAAG: DIERENWELZIJK VOOR ALLE DIERSOORTEN IN DE STAD? (MACRONIVEAU)

De vraag naar een transversale aanpak van dierenwelzijn, zowel op vlak van diersoorten als op regionale/gemeentelijke organisatie komt duidelijk naar voren. Dierenwelzijn staat niet op zich, zoals sommige andere beleidsthema's. Convergenties en samenwerkingen met andere beleidsdomeinen (zoals groene ruimtes, infrastructuur, wegenwerken...) dringen zich op om impact te hebben op dierenwelzijn in de regio. Biodiversiteit, Milieu en Dierenwelzijn blijken vaak ook silo's waarbij soms tegengestelde belangen kunnen spelen. Dit vergt een politieke en beleidsmatige aanpak op regionaal niveau. (essentieel)

4.1.5.1.2 LABEL DIERVRIENDELIJKE GEMEENTE (MACRONIVEAU)

Het label wordt als een geslaagde dierenwelzijnstool gezien. Het verdient sterke aanbeveling het label verder te ontwikkelen en mee te laten evolueren met het beleid. (essentieel)

- Dierenwelzijnsraden of werkgroepen op gemeentelijk niveau als noodzakelijk opleggen voor verkrijgen van label?
- Gemeentelijke sanctionateur als noodzakelijk opleggen voor verkrijgen van label?
- Diervriendelijke producten in gemeentelijke diensten als noodzakelijk opleggen voor verkrijgen van label?
- Vegetarische gerechten op school of 1 dag per week als noodzakelijk opleggen voor verkrijgen van label?

Onderzoek over labels diervriendelijke gemeenten/steden en impactmonitoring van de labelnormen op dierenwelzijn

4.1.5.1.3 DIERENWELZIJKSPATFORMEN (MESONIVEAU)

De rol van het Departement dierenwelzijn op regionaal niveau moet vergroten volgens de gemeenten en politiezones. Verschillende malen werden door gemeenten en politiezones benadrukt dat grote vooruitgang kan geboekt worden indien de regio uitwisseling over dierenwelzijnsinitiatieven faciliteert.

4.1.5.1.3.1 OVERLEGFORUM GEMEENTEN (MESONIVEAU)

Gemeenten en politiezones vragen dat het departement Dierenwelzijn van het Brussels Hoofdstedelijk een overlegforum voor de schepenen en gemeentelijke administraties van dierenwelzijn Gewest op poten zet en dit op regelmatige basis met een duidelijk afgelijnde agenda. Dit platform zal het delen van expertise, het opzetten van gemeenschappelijk beleid, het delen van informatie, het versterken van de interne communicatie en de ondersteuning rond dierenwelzijn structureren en uitbouwen. (essentieel)

Bij aanvang zou dit tweemaal per jaar kunnen doorgaan, daarna een jaarlijks voorzien tussen gemeenten, zowel voor de schepenen als de betrokken ambtenaren. Een overlegplatform wordt gevraagd door alle betrokkenen.

4.1.5.1.3.2 DIGITAAL UITWISSELINGSPLATFORM (MESONIVEAU)

Het aanbieden van een digitaal uitwisselingsplatform, zoals het WHALLER-platform voor de Eco-adviseurs van de regio zal ondersteunend zijn voor de dagelijkse werking van de gemeentediensten verantwoordelijk voor dierenwelzijn. (nuttig)

4.1.5.1.3.3 JAARLIJKS OVERZICHT MET GOEDE DIERENWELZIJKSPRAKTIJKEN (MACRONIVEAU)

Gemeenten vragen ook om goede praktijken uit te wisselen. Een voorstel is om dit te koppelen aan het label Diervriendelijke Gemeente. Het opstellen van een jaarlijkse lijst met goede praktijken zal als inspiratiebron voor alle gemeenten dienen. (nuttig)

4.1.5.1.3.4 NIEUWSBRIEF DIEREN IN DE STAD VAN HET DEPARTEMENT DIERENWELZIJK (MACRONIVEAU)

Ook het voorzien van een nieuwsbrief dierenwelzijn in het gewest door het departement zou ondersteunend werken volgens de betrokkenen, dit voor onderwerpen zoals beleid, acties en vormingen. (nuttig)

4.1.5.1.3.5 JAARLIJKSE RECEPTIE VOOR VRIJWILLIGERS (MESONIVEAU)

Om de vzw's en hun vrijwilligers aan boord van het dierenwelzijnsbeleid en de uitvoering ervan te houden, is het nodig om deze samenwerking te bestendigen. Dit kan door bijvoorbeeld een jaarlijkse receptie te organiseren, met een spreker over een thema dierenwelzijn in de stad, voor vrijwilligers van vzw's die meewerken aan het dierenwelzijnsbeleid.

4.1.5.1.3.6 BETREKKEN VAN DIERENARTSEN (MESONIVEAU)

Zowel gemeenten, politie als vzw's zien ook mogelijkheden voor het samenwerken in het betrekken van dierenartsen in dierenwelzijnsbeleid; momenteel worden zij niet rechtstreeks door de regio benaderd om een rol op te nemen. De pogingen van gemeenten, politie en vzw's hebben weinig succes, enkelingen daargelaten. Dierenwelzijnsbeleid zou ook door dierenartsen uitgedragen en ondersteund dienen te worden volgens hen. Hier kan rond gewerkt worden. (nuttig)

4.1.5.1.4 HANDHAVING (MESONIVEAU)

Voor de handhaving van wet- en regelgeving rond dierenwelzijn is harmonisatie nodig van bepaalde procedures die op het niveau van de gemeente worden beheerd. Bijvoorbeeld voor dode dieren op de weg, agressieve honden of gevaarlijke dieren. Er wordt ook aangehaald dat verschillende onderwerpen waarvoor de gemeente verantwoordelijk is, beter door de regio gecoördineerd kunnen worden gezien verschillende problematieken gemeente-overschrijdend zijn.

4.1.5.1.4.1 OVERLEG DODE EN GEWONDE DIEREN (MESONIVEAU)

Op basis van overleg met regio, gemeenten en politiezones kunnen gemeenschappelijke procedures met betrekking tot dode en gewonde dieren op de weg vormgegeven worden. (essentieel)

4.1.5.1.4.2 OVERLEG GEMEENSCHAPPELIJK GEMEENTELIJK REGLEMENT DIERENWELZIJN (MESONIVEAU)

Politiezones en sommige gemeenten stellen voor om een gemeenschappelijk reglement (honden aan de lijn, sancties voor hondenpoep, het ter beschikking stellen van poepzakjes, enz.) op te stellen op basis van overleg met gemeenten en politiezones. Dit kan bijvoorbeeld via een werkgroep. (nuttig)

4.1.5.1.4.3 OVERLEG HARMONISATIE AANPAK DIERENWELZIJN: "WIE DOET WAT?" (MESONIVEAU)

Ook blijken bij een aantal dierenwelzijnsproblemen onduidelijkheden te bestaan over wie wat wanneer doet. Op basis van overleg met regio, gemeenten en politiezones kan dit uitgeklaard worden. (essentieel)

4.1.5.1.4.4 OVERLEG OPEN NORMEN (MESONIVEAU)

Gezien de moeilijkheden bij het vaststellen, rapporteren en verbaliseren over inbreuken op dierenwelzijnswetgeving, kan op basis van overleg met regio, gemeenten en politiezones duidelijkheid over open normen gecreëerd worden. (nuttig)

4.1.5.1.5 MATERIAAL VOOR DIERENWELZIJNSINITIATIEVEN EN ACTIES (MESONIVEAU)

Uit de analyse blijkt dat gemeenten, politiezones en vzw's gebrek hebben aan materiaal en lokalen. Vangkooien en vangmateriaal, chiplezers en lokalen blijken er te kort te zijn.

4.1.5.1.5.1 CHIPLEZERS (MESONIVEAU)

Uit de inventarisatiefase blijkt dat er heel weinig chiplezers beschikbaar zijn bij de gemeenten, de politiezones en de vzw's. Hier kan aan verholpen worden door chiplezers te geven of de aanwezigheid ervan op te nemen in convenanten of overeenkomsten. (essentieel)

4.1.5.1.5.2 LOKALEN (MACRONIVEAU EN MESONIVEAU)

Vzw's en hondenclubs hebben een tekort aan lokalen. Hier kan zowel regionaal als gemeentelijk mee nagedacht worden over oplossingen. (nuttig)

Actie	Push / Pull	Niveau	Doelgroep	Referentiefinaal rapport	Proces-eigenaar	AWI-BRU betrokkenheid	Essentieel (E) / Nuttig (N)	Budget vereist
label diervriendelijke gemeente verder ontwikkelen	Pull	Meso	Gemeenten	3.1.5 3.2.5 3.2.9 3.2.10 3.2.11 3.3.10 3.6.4 3.8.11	Regio	x	E	
Overlegforum gemeenten	Pull	Macro	Gemeenten Regio	3.2.5 3.2.6 3.2.7 3.2.10 3.2.11 3.3.4	Regio Gemeenten	/ bij aanvang	E	
Digitaal uitwisselingsplatform	Pull	Macro	Gemeenten Regio	3.2.6	Regio Gemeenten	/ bij aanvang	N	
Jaarlijks overzicht met goede dierenwelzijnspraktijken	Push	Meso	Gemeenten	3.2.4.1 3.2.9.1.5	Regio	x	N	
Nieuwsbrief dieren in de stad van het departement Dierenwelzijn	Push	Meso	Gemeenten Politie Vzw's Inwoners	3.2.6.1 3.2.10 3.3.3.3	Regio		N	x
Jaarlijkse receptie voor vrijwilligers	Pull	Meso	Vrijwilligers Vzw's	3.8.1 3.9.1 3.9.5	Regio		N	x
Betrekken van dierenartsen	Pull	Meso	Dierenartsen	3.2.5 3.3.5.2 3.9.5 396 3.9.7	Regio		N	
Overleg dode en gewonde dieren	Pull	Meso	Regio Gemeenten Politie	3.4.3 3.5.3 3.9.3 3.9.5	Regio Gemeenten Politie		E	
Overleg gemeenschappelijk gemeentelijk reglement Dierenwelzijn	Pull	Meso	Gemeenten Politie	3.2.5	Regio Gemeenten Politie		N	
Overleg open normen	Pull	Meso	Gemeenten Politie	3.2.5 3.3.2.2	Regio Gemeenten Politie		N	
Overleg harmonisatie aanpak dierenwelzijn: "Wie doet wat?"	Pull	Meso	Regio Gemeenten Politie	3.2.5 3.2.6	Regio Gemeenten Politie		N	

Chiplezers	Push	Meso	Gemeenten Politie Vzw's	3.2.3.2	Regio	E	x
Lokalen	Push	Macro	Vzw's Hondenclubs	3.6.6 3.7.3.7 3.9.2	Regio Gemeenten	N	x

Tabel 41 Mogelijke acties voor het verbeteren van beleid, wetgeving en reglementen in het gewest

4.1.5.2 Onderzoeksnoden voor het verbeteren van beleid, wetgeving en regelgeving (macroniveau- Onderzoek naar het perspectief van inwoners over het verschil tussen wilde en huisdieren (toegepast op de vier focusdieren) qua dierenwelzijnsbenadering in het gewest.

Onderzoek over hoe het perspectief van katten, honden, vossen en duiven kan meegenomen worden in het samenleven met hen in de stad, om zo het welzijn van deze vier diersoorten te verhogen. (bijvoorbeeld openbare ruimte)

Onderzoek over labels diervriendelijke gemeenten/steden en impactmonitoring van de labelnormen op dierenwelzijn. (essentieel)

4.1.6 Vorming en sensibilisering: Dierenwelzijn op de kaart zetten

Op basis van het rapport blijkt dat op vorming en sensibilisering dient ingezet te worden op alle niveaus. Doordat Dierenwelzijn een jong beleidsdomein is en de nood aan ontwikkeling groot is, zal dit dierenwelzijnsinitiatieven in zeer grote mate versterken.

4.1.6.1 Lerend netwerk/expertise-uitwisseling (mesoniveau)

Gemeenten en politiezones hebben nood aan veel meer uitwisseling. Goede praktijken kunnen gebruikt worden om per diergroep/diersoort en/of actie een lerend netwerk te organiseren, zodat het warm water niet door elke gemeente of actor dient uitgevonden te worden. Zo wordt het wederzijds delen en leren gestimuleerd en wordt de replicerbaarheid van goede praktijken aangemoedigd. Hier kunnen ook de uitwisseling, het delen of het gemeenschappelijke gebruik van middelen tussen lokale overheden geoptimaliseerd worden. Een mogelijkheid kan ook zijn initiatieven te bezoeken. Verschillende onderwerpen over dierenwelzijn zijn mogelijk. (essentieel)

4.1.6.1.1 NIEUWE DIERSOORTEN (NAC'S) EN DIERENWELZIEN (MACRONIVEAU)

Gemeenten en politiezones worden regelmatig geconfronteerd met nieuwe diersoorten (NAC's) en voelen zich onvoldoende geïnformeerd om hier adequaat mee om te gaan. Hier kan rond gewerkt worden. (nuttig)

4.1.6.2 Vorming Dierenwelzijn voor beleidsmakers, uitvoerders en handhavers (mesoniveau)

Gezien dierenwelzijn een relatief nieuw beleidsthema is, is het ook noodzakelijk dat de betrokken interne actoren hier de nodige bagage voor krijgen, dit kan via trefdagen/momenten, online modules, peer2peer vorming of klassieke vormingen. Tijdens de inventarisatiefase werd reeds voor de doelgroepen schepenen, gemeenteambtenaren, politiereferenten, parkwachters en gemeenschapswachten verhelderd welke inhoudelijke noden er zijn met betrekking tot vorming. (essentieel)

- Een lezing/conferentie/interventie aan het Brussels parlement over dierenwelzijn en sentience
- Schepenen dierenwelzijn
- Gemeenteambtenaren

- Politieagenten
- Vorming over hoarders voor politie, vzw's en sociaal werkers
- Gemeenschapswachten
- Parkwachters
- Hondentrainers
- Werkhondentrainers (politie/leger)
- Erkende instellingen
- Fokkers
- Asielen
- Dierenpensions
- Commerciële bedrijven
- Bewakingsagenten (indien van toepassing)

4.1.6.2.1 JAARLIJKS GESCHENKBOEK OVER DIERENWELZIJNSTHEMATIEK (MESONIVEAU)

Een jaarlijks boek voor de schepenen, gemeenteambtenaren en politiereferenten over een dierenwelzijnsthematiek zal de betrokkenen scherp houden en hen ideeën verschaffen. Bij gemeenten en politiezones was er ook vraag naar verbredende inzichten over dierenwelzijn. Hier kan ook zo aan tegemoet gekomen worden. (nuttig)

4.1.6.3 Onderzoeksnoden voor het sensibiliseren van inwoners (microniveau)

Uit interviews met de gemeenten en de inwonerssurvey blijkt dat de kennis van inwoners over de vier diersoorten zeer verschillend is, en dat zij een gebrek aan kennis hebben over zoönoses bij mens en dier en dier en dier. Voor het sensibiliseren van inwoners zien wij vier mogelijke essentiële onderzoeken

- **Onderzoek** bij inwoners over de keuze van een huisdier in de stad, de voorkennis over het dier, de aankoop en het zorgen voor het huisdier in de stad. (essentieel)
- **Onderzoek** over kennis over de vier diersoorten en nieuwe diersoorten (NAC's) bij inwoners (essentieel)
- **Onderzoek** over kennis over zoönoses bij inwoners en gemeenten (essentieel)

Daarnaast dienen moeilijk te bereiken burgerdoelgroepen bestudeerd te worden.

- **Onderzoek** bij de moeilijker bereikbare groepen over "Samenleven met dieren in de stad" via focusgroepen (doelgroepen die niet via de inwonerssurvey "Samenleven met dieren in de stad" bereikt werden.) Dit in relatie tot voornoemde inwonersbevraging van fase 1 van het AWI-BRU project. (essentieel)
- **Onderzoek** over hardnekkige voederaars hun relatie tot vossen en duiven in de stad (essentieel)

4.1.6.4 Jongeren en scholen (mesoniveau)

Zowel gemeenten als vzw's gaven aan dat jongeren meegenomen dienen te worden in de dierenwelzijnsaanpak. Hierdoor wordt het doelpubliek van morgen opgevoed en de kinderen/jongeren kunnen op hun beurt het huidige doelpubliek (ouders) opvoeden. Ook informatiebladen en tekenfilms voor kinderen kunnen hiervoor ondersteunend werken, bijvoorbeeld over het houden van katten en honden (sterilisatie/identificatie), het voederen van wilde dieren, wat verboden is met dieren en waarom... Momenteel hebben enkele gemeenten al projecten met scholen, waarbij ook een aantal goede praktijken zijn. Indien er campagnes over een van de vier diersoorten gelanceerd worden, kan van bij aanvang ook nagedacht worden hoe dit meegenomen kan worden voor de doelgroep jongeren.

- Lespakket over dieren en welzijn in de stad met het departement onderwijs ontwikkelen. Vlaanderen ontwikkelde voor de lagere school een kant-en-klaar lessenspakket voor leraren. (nuttig)
- Delen van goede praktijken van gemeenten over dierenwelzijn in samenwerking met onderwijs. (essentieel)

4.1.6.5 Dierenwelzijn on tour (meso- en microniveau)

- Voorstellen van het departement dierenwelzijn en wat dierenwelzijn inhoudt aan andere departementen (zoals sport, toerisme, cultuur, leefmilieu, openbare werken, ...) via presentaties, overleg en lezingen. (essentieel)
- Rondreizende tentoonstelling over de vier focusdieren in de stad organiseren. De gemeente Anderlecht heeft hier een goede praktijk rond. (nuttig)
-

Actie	Push / Pull	Niveau	Doelgroep	Referentie finaal rapport	Proces- eigenaar	AWI- BRU betrokk enheid	Essentie el (E) / Nuttig (N)	Budget vereis t
Lerend netwerk/expertise- uitwisseling	Pull	Meso	Gemeenten Politiezones	3.2.5 3.2.6 3.2.7 3.3.4	Regio	/ bij aanvan g	E	
Vorming Dierenwelzijn voor beleidsmakers, uitvoerders en handhavers	Pull	Macro	Regio Gemeenten Politie Parkwacht Gemeenschap swacht ...	3.2.5 3.2.11 3.3.6 3.9.5	Regio	/ bij aanvan g	E	x
Nieuwe diersoorten (NAC's) en dierenwelzijn	Push	Meso	Regio Gemeenten Politie Parkwacht Gemeenschap swacht Vzw's...	3.7.3.4 3.7.4	Regio	/ bij aanvan g	N	
Jaarlijks geschenkboek over dierenwelzijnsthematiek	Pull	Meso	Gemeenten Politie	3.3.6	Regio		N	x
Sensibiliseren van inwoners	Push	Micro	Inwoners	3.3.7.1 3.2.7 3.2.8 3.2.10	Regio	x	E	x
Jaarlijkse receptie voor vrijwilligers	Pull	Meso	Vrijwilligers Vzw's	3.8.1 3.9.1 3.9.5	Regio		N	x
Betrekken van dierenartsen	Pull	Meso	Dierenartsen	3.2.5 3.3.5.2 3.9.5 3.9.6 3.9.7	Regio		N	
Overleg dode en gewonde dieren	Pull	Meso	Regio Gemeenten Politie	3.4.3 3.5.3 3.9.3 3.9.5	Regio Gemeente n Politie		E	
Overleg gemeenschappelijk gemeentelijk reglement Dierenwelzijn	Pull	Meso	Gemeenten Politie	3.2.5	Regio Gemeente n Politie		N	

Overleg open normen	Pull	Meso	Gemeenten Politie	3.2.5 3.3.2.2	Regio Gemeente n Politie		N	
Overleg harmonisatie aanpak dierenwelzijn: "Wie doet wat?"	Pull	Meso	Regio Gemeenten Politie	3.2.5 3.2.6	Regio Gemeente n Politie		N	
Chiplezers	Push	Meso	Gemeenten Politie Vzw's	3.2.3.2	Regio		E	x
Lokalen	Pull	Meso	Vzw's Hondenclubs	3.6.6 3.7.3.7 3.9.2	Regio Gemeente n		N	x
Lespakket met departement onderwijs ontwikkelen over dieren en hun welzijn in de stad	Push	Meso	Jeugd	3.2.8 3.2.10.2.4 3.3.9 3.6.3.2 3.6.5 3.7.1	Regio	x	N	X
Delen van goede praktijken van gemeenten over dierenwelzijn in samenwerking met onderwijs	Push	Meso	Gemeenten	3.3.9	Regio	/ bij aanvan g		
Rondreizende tentoonstelling in de 19 gemeenten over de behoeften en het gedrag van de vier focusdieren.	Push	Micro	Inwoners	3.2.4.3 3.3.7.1 3.8.1.6 3.9.1 3.9.7.3	Regio	x		x

Tabel 42 Mogelijke acties voor het verbeteren van vorming en sensibilisering in het gewest

4.1.7 Communicatie: Eenheid met ruimte voor eigen accenten

Er zal zowel aan de interne als aan de externe communicatie gewerkt dienen worden en deze zal op verschillende niveaus gevoerd worden. Uit de inventarisatiefase blijkt dat gemeenten en politiezones vragende partij zijn voor een sturende rol van de regio inzake communicatiecampagnes. Voor het hondenplan, het kattenplan, vossenplan en het duivenplan wordt voorgesteld om te kiezen voor één concept, één centrale strategie en van één hoger doel te vertrekken. Van hieruit kan de strategie voor de verschillende actoren vertrekken met voldoende ruimte voor eigen accenten per actor. We stellen voor om via het concept van de 'similarity link' te werken⁹: Het label is reeds een uitstekende tool hiervoor. Ook kan gedacht worden aan het consequent gebruiken van een logo voor dierenwelzijnsacties in het gewest zodat dierenwelzijn op de kaart wordt gezet voor inwoners, departementen, gemeentelijke diensten, politie, brandweer, dierenartsen

De communicatie zal op verschillende niveaus gevoerd worden:

- Macroniveau: Brussels Hoofdstedelijk Gewest als regio
- Mesoniveau: het 'netwerk' of het geheel van actoren die rond dierenwelzijn communiceren.
- Microniveau:

4.1.8 Quick win actions

Het voorzien van acties op korte termijn is noodzakelijk om snel resultaten te boeken en om langdurige resultaten te ondersteunen. Uit de voornoemde voorstellen, zien we hiervoor opportuniteiten in het overlegforum gemeenten, het lerend netwerk/expertise-uitwisseling en een infosessie over fase 1 en de roadmap van het AWI-BRU project.

4.1.8.1 Infosessie over fase 1 en de roadmap (fase 2) van het AWI-BRU project voor gemeenten en politiezones

Tijdens de laatste drie stuurgroepen werd de voorstelling van de resultaten van fase 1 besproken. Een datum werd hiervoor vastgelegd op 21 december 2021, maar door Covid en interne organisatie kon die niet doorgaan. Aan de gemeenten en politiezones werd beloofd een terugkoppeling over de inventarisatiefase te doen. Dit kan gebeuren na de opstelling van de roadmap.

4.1.8.2 Opstart overlegforum gemeenten

Zie boven. De opstart van het overlegforum kan snel van start gaan. De gemeenten zijn bereid zich te engageren hiervoor.

4.1.8.3 Opstart lerend netwerk/expertise-uitwisseling

Zie boven. De opstart van het lerend netwerk/expertise-uitwisseling kan snel van start gaan. De gemeenten en politiezones zijn bereid zich te engageren hiervoor.

REFERENTIES

- Aegerter, J., Fouracre, D., & Smith, G. C. (2017). A first estimate of the structure and density of the populations of pet cats and dogs across Great Britain. *PLOS ONE*, *12*(4), e0174709. <https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0174709>
- Caffrey, N., Rock, M., Schmitz, O., Anderson, D., Parkinson, M., & Checkley, S. L. (2019). Insights about the Epidemiology of Dog Bites in a Canadian City Using a Dog Aggression Scale and Administrative Data. *Animals : An Open Access Journal from MDPI*, *9*(6). <https://doi.org/10.3390/ANI9060324>
- Cassidy, A., & Mills, B. (2012). "Fox Tots Attack Shock": Urban Foxes, Mass Media and Boundary-Breaching. <http://dx.doi.org/10.1080/17524032.2012.716370>, *6*(4), 494–511. <https://doi.org/10.1080/17524032.2012.716370>
- Differences in encounters, likeability and desirability of wildlife species among residents of a Greek city* | Elsevier Enhanced Reader. (n.d.). Retrieved January 31, 2022, from <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0048969720334124?token=CFC38BC0DC6CB558C1015739BB76CF2CD445EDC1E3DF7165B7FD4408D94D3A15BB284D8488913CA8030980ACC250BE91&originRegion=eu-west-1&originCreation=20220131025550>
- Donaldson, Sue., & Kymlicka, Will. (2011). *Zoopolis : a Political Theory of Animal Rights*. 480. <https://books.google.com/books/about/Zoopolis.html?hl=nl&id=LLE3UEe5LMoC>
- dr.ir. RPH (Robbert) Snep - WUR*. (n.d.). Retrieved January 28, 2022, from <https://www.wur.nl/nl/personen/robbert-dr.ir.-rph-robbert-snep.htm>
- Hubbard, P., & Brooks, A. (2021). *Animals and urban gentrification: Displacement and injustice in the trans-species city*. *45*(6), 1490–1511. <https://doi.org/10.1177/0309132520986221>
- IJburg | I amsterdam*. (n.d.). Retrieved January 28, 2022, from <https://www.iamsterdam.com/nl/in-en-om-amsterdam/ijburg>
- Michal Jenčo. (2019). Application of a Confrontation Matrix in Project Teams Quality Management. *Quality - Access to Success*. <https://eds.p.ebscohost.com/abstract?site=eds&scope=site&jrnl=15822559&AN=136376489&h=18HHfuH5609PqVidRJAKoyCladERP4eAj55Z%2byHvGj1Qw4MXY%2f53qJF6uZqK9McDGIGfR%2bvajsSSMStGKFOMEw%3d%3d&cr=c&resultLocal=ErrCrlNoResults&resultNs=Ehost&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authype%3dcrawler%26jrnl%3d15822559%26AN%3d136376489>
- One Welfare - Faculteit Diergeneeskunde - Universiteit Utrecht*. (n.d.). Retrieved January 28, 2022, from <https://www.uu.nl/organisatie/faculteit-diergeneeskunde/over-de-faculteit/departement-population-health-sciences/dier-in-wetenschap-en-maatschappij/themas/one-welfare>
- O.Nyumba, T., Wilson, K., Derrick, C. J., & Mukherjee, N. (2018). The use of focus group discussion methodology: Insights from two decades of application in conservation. *Methods in Ecology and Evolution*, *9*(1), 20–32. <https://doi.org/10.1111/2041-210X.12860>
- Reinisch, A. I. (2008). Understanding the human aspects of animal hoarding. *The Canadian Veterinary Journal*, *49*(12), 1211. [/pmc/articles/PMC2583418/](https://pmc/articles/PMC2583418/)
- Roberts, K. C., Buckingham, T. L., Janke, K. J., & Jacobson, L. S. (2021). Where Are We on the Animal Welfare Map? Using GIS to Assess Stakeholder Diversity and Inclusion. *Frontiers in Veterinary Science*, *0*, 1499. <https://doi.org/10.3389/FVETS.2021.785071>
- Toschi, C., And, M., & Bock, B. (2013). Modern Politics in Animal Welfare: the Changing Character of Governance of Animal Welfare and the Role of Private Standards. *The International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, *20*(2), 219–235. <https://doi.org/10.48416/IJSAF.V20I2.193>

Włodarczyk, J. (2021). "My dog and I, we need the park": more-than-human agency and the emergence of dog parks in Poland, 2015–2020: <https://doi.org/10.1177/1474474020987249>, 28(3), 495–511.
<https://doi.org/10.1177/1474474020987249>